

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

ALTKENTLEŞME VE SİTE HAYATI: GAZİANTEP KARATAŞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARAN HERDEM

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. SİNAN TANKUT GÜLHAN

GAZİANTEP

2021

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**ALTKENTLEŞME VE SİTE HAYATI: GAZİANTEP
KARATAŞ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARAN HERDEM

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. SİNAN TANKUT GÜLHAN

GAZİANTEP

2021

ETİK İLKELER UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Baran Herdem

Öğrenci Numarası: 201700050002

Tezin Savunma Tarihi: 25/06/2021

ÖZET

ALTKENTLEŞME VE SİTE HAYATI: GAZİANTEP KARATAŞ ÖRNEĞİ

HERDEM, Baran
Yüksek Lisans Tezi, Kent Çalışmaları ABD
Tez Danışmanı: Doç.Dr. Sinan Tankut GÜLHAN
2021, 130 Sayfa

Mevcut çalışma, kentsel merkezden kentin çeperlerine doğru yönelişin ve burada yeniden örgütlenmenin kavramsallaştırması olan ve kentleşmenin açmazlarına karşı bir çözüm mekanizması haline dönüşen altkentleşmenin, sanayileşmenin etkisiyle önemli bir kentleşme deneyimi yaşayan Gaziantep’te nasıl tezahür ettiğini anlamak üzerine temellendirilmiştir. Çalışmanın teorik birikiminde altkentleşmenin ve üretilen altkent mekânlarının neye karşılık geldiğini, tarihsel süreçteki dönüşümünü ve kentsel mekândaki çeşitliliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu minvalde ortaya konulan tercihe dayalı altkentleşme süreci ve bu süreç sonucunda kentsel mekâna eklemlenen altkent mekânları odak noktası olarak seçilmiş ve özellikle orta sınıfın altkentleşme sürecini önemli bir kentsel yaşam pratiğine neden ve nasıl dönüştürdüğüünün izi sürülmüştür. Çalışma, Gaziantep’teki kentleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve tarihsel süreçte Gaziantep’in kentsel coğrafyasında önemli bir konuma erişen Karataş’ın, altkentleşme sürecini ve bu süreci deneyimleyen eyleyicilerin kentsel yaşam pratiklerinin görünür kılınması açısından yürütülmüş olan sosyolojik araştırmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Altkentleşme, Altkent, Mekânsal Farklılaşma, Orta sınıf, Gaziantep*

ABSTRACT

SUBURBANIZATION AND HOUSING ESTATE LIFE: EXAMPLE OF GAZIANTEP KARATAŞ

HERDEM, Baran

Master's Thesis, Department of Urban Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Sinan Tankut GÜLHAN

2021, 130 Pages

The current study is based on understanding how the orientation from the urban center to the periphery of the city is organized. A well-known concept, suburbanization, is a new mechanism in Turkey developed against the dilemmas of urbanization and in the last two decades manifested itself in Gaziantep. The city has experienced significant urbanization under the influence of industrialization since the early 1980s. In the theoretical discussion of the study, it is aimed to reveal what the suburbanization and the suburban spaces produced correspond to and to understand their transformation in the historical process and their diversity in urban space. As a result of this process, the preference-based suburbanization process set out in this thesis and the suburban spaces articulated in the urban space were chosen as the focal point. It follows why and how the middle class turned to the suburbanization process into an important urban life practice. This study was completed by the evaluation of the findings which was attained from the sociological research carried out in order to make suburbanization process and urban life practices at inhabitants visible in Karataş, which was emerged as a result of the urbanization process at Gaziantep and reached an important position in the urban geography of Gaziantep in the history.

Keywords: *Suburbanization, Suburb, Spatial Differentiation, Middle Class, Gaziantep*

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. Araştırmanın Bilimsel Sınırları	6
1.1 Araştırmanın Temel Adımları	6
1.1.1 Temel Argümanlar	7
1.1.2 Araştırmanın Metodolojisi	7
1.1.3 Bilgi Toplama Teknikleri.....	11
1.1.4 Literatür Taraması	13
1.1.5 Araştırmanın Evreni ve Kapsamı	14
İKİNCİ BÖLÜM	22
2. Araştırmanın Teorik Birikimi	22
2.1 Altkentleşme Sürecine ve Altkent Mekânlarına Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım	22
2.1.1 Altkentleşme Terimini Tanımlama Muğlaklığı	22
2.1.2 Altkentleşmenin Tarihsel Deneyimi	23

2.1.2.1 Altkentleşmenin İlk Tarihsel İzleri	23
2.1.2.2. 18.Yüzyıl'dan 20.Yüzyıla Altkentleşme.....	25
2.1.2.3 1970'ten 2020'ye Altkentleşme	29
2.1.2.3.1 Postmodernizm Ne İfade Ediyor?	29
2.1.2.3.2 Liberalizmin Yeni Hali: Neoliberalizm	30
2.2 Altkentleşme Sürecini ve Altkent Mekânlarını Derinleştirmek	32
2.2.1 Kişisel Tercih Olarak Altkentleşme Evresi.....	32
2.2.1.1 Neoliberalizm ve Postmodernizm Gölgesinde Altkentleşme Deneyimi....	37
2.2.1.2. Yazlık/Sayfiye Altkentleri	38
2.2.1.3 Bahçeşehir Altkentleri.....	39
2.2.1.4 Güvenlikli Site Altkentleri	39
2.2.2 Altkentleşmenin Zorunlu Hali.....	40
2.2.2.1 Endüstri Altkentleri.....	42
2.2.2.2 Gecekondu Altkentleri	43
2.2.2.3 Getto Altkentleri.....	44
2.3. Türkiye'nin Kentleşme ve Altkentleşme Deneyimi.....	44
2.3.1 Türkiye'ye Miras Kalan Kentleşme Deneyimi: 1923 Öncésinin Kısa Bir Özeti	45
2.3.2 Türkiye Kentleşmesinin 57 Yılı: (1923-1980).....	46
2.3.3 Neoliberalizmin Türkiye Kentleşmesine Esen Rüzgârı: 1980 ve sonrası.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3.1 Mekânsal ve Sosyal Ayrışmanın Kuramsal Adımları	53
3.1.1 Mekânsal Farklılaşmaya Ekolojik Yaklaşım: Chicago Okulu	54
3.1.2 Kentsel Mekânsal Farklılaşmanın Ekonomi-Politik Eleştirisi: Castells, Lefevbre ve Harvey.....	58
3.2 Toplumsal Sermayenin Sosyal ve Mekânsal Farklılaşmaya Dönüşümü	66
3.2.1 Bourdieu Sosyolojisine Kısa Bakış.....	66
3.2.2 Toplumsal Mekânda Sınıf Eylemselliği: Alan ve Habitus Bağintısı	70

3.2.3 Yeni Orta Sınıf Habitusu ve Yaşam Stili Olarak Altkent Mekânları.....	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	77
4. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	77
4.1 Sahanın Demografik Analizi.....	81
4.2 Tarihsel Süreçte Karataş: Oluşumu ve Gelişimi	85
4.3 Karataş'taki İlk Konut Mekânları	86
4.4 Karataş'taki Toplumsal Mekân: Alan ve Habitus İlişkisi	87
4.4.1 Karataş'ta Yaşamanın Nedenleri Üzerinde Uzlaş.....	89
4.4.2 Karataş Altkentinin Toplumsal Katmanlaşmasına İçeriden Bakış.....	92
4.4.3 Karataş Altkentinde Yaşamanın Toplumsal Önemi.....	94
4.4.4 Karataş'a Aidiyet Duygusunun Değerlendirilmesi	96
4.5 Karataş'taki Sosyal İlişki Örüntüleri.....	98
4.5.1 Apartman ve Site Mekânın Sosyal Örüntüdeki Rolü.....	99
4.5.2 Güvenlik Olgusunun Muğlaklığı.....	102
4.6 Kent Merkezine Bağımlılığı Azaltma Sürecinde Karataş'taki Olanakların Değerlendirilmesi	104
4.6.1 Karataş'ın Tüketim Pratikleri.....	104
4.6.2 Eğitim ve Öğretim İmkânları	106
4.6.3 Karataş'a Ulaşım Olanakları	108
4.7 Parçaları Birleştirmek: Karataş'ın Kentsel Merkeze Dönüşümü	108
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	116
EK-1	128

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Güvenlikli Site Mekânı Örneği.....	100
Fotoğraf 2: Güvenlik Önlemi Olarak Görüntülü Diafon Sistemi.....	102
Fotoğraf 3: Tüketim Mekânları	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Antep Dülük İlişkisi.....	15
Şekil 2: Gaziantep İli Haritası.....	16
Şekil 3. Türkiye'nin Kentsel ve Kırsal Nüfusu.....	17
Şekil 4: Gaziantep'in Artan Nüfus Miktarı.....	17
Şekil 5: 1990 Gaziantep Kent Planlaması.....	19
Şekil 6: Karataş Bölge Sınırları	20
Şekil 7: Burgess'ın Balıkgözü Modeli	57
Şekil 8. Oğuz Aldan Planı(1990)	77
Şekil 9: Aralık 2018, Gaziantep Konut Fiyatları	79
Şekil 10. Nüfusun Yaş Aralığı	85
Şekil 11: Eyleyicilerin Geldikleri Mahalleler	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nüfusun İdari Dağılımı.....	18
Tablo 2: Demografik Özellikler.....	82

GİRİŞ

Bugün dünya nüfusunun ezici çoğunluğunun yaşam mekânı olarak kentleri tercih etmesi yadsınamayacak bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu gerçekliğin ev sahibi olan kentsel mekânın, deneyimleme fırsatını elde ettiğimiz mevcut formuna erişim süreci ise büyük ilgi uyandırmaktadır. Bu bağlamda kentsel mekânı ve mekânın bugünkü formunu sorunsallaştırmak iki önemli temel soruya davetiye çıkarmaktadır: Kentsel mekân nedir ve tarihsel süreçteki dönüşümü nasıl gerçekleşmiştir?

İnsanlık tarihi hayranlık uyandıran bir mirasa sahiptir. Bu miras içerisinde kentsel mekân, emek gücünün ortaya koymuş olduğu önemli eserlerin başında gelmektedir. Toplumlar, ihtiyaçları ve emelleri sonucu farklı fiziksel ve sosyal niteliklere ve niceliklere sahip çeşitli kentsel mekân türlerini tarihe armağan etmişlerdir. Toplumların ihtiyaçları ve arzularına bağımlı olması ve tarihsel süreç içerisinde yine toplumsallığa olan içkinliği hasebiyle önemli dönüşümlere uğraması kentsel mekânın altının defaatle çizilmesi gereken bir niteliği olan kompleks özellik sergilemesinin kaynağı olmuştur.

Fiziksel donatıları kadar toplumsallıkla olan etkileşimi bağlamında da irdelenmeye gereksinim duyan kentsel mekânlar, bir bütün halinde tahayyül edilmesine ve açık seçik şekilde incelenilecek bir nesneye dönüştürülmesi hususunda harcanan çabalara kompleks yapısıyla direnç göstermektedir. Kentsel mekânı ve tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü idrak edebilmek üzerine kurulu olan çalışmaların bütünü, bu direnç haliyle karşı karşıya kalmakta ve mesleki uzmanlaşmanın tanımış olduğu imkânlar doğrultusunda kentsel mekânın direncine karşı bir direnç oluşturarak kentsel mekânı çözümleme amacı gütmektedir. Bu minvalde mevcut çalışma da bu karşı dirence katkı sağlayabilme amacını taşımaktadır.

Bu amacın gerçekleşmesine, kentsel mekânın oluşum kökenlerine ve ‘neliğine’ yönelik tartışmaların önemini koruduğunun ortaya konulmasıyla başlanmalıdır. Begel’in kentlerin oluşum nedenlerinin güvenlik nedeniyle ortaya çıktığı konusunda düşünceleri sabittir. Ona göre, “izi sürülebilen ilk kentlerin tümünün, pratikte ilkel köyün tedricen gelişmesiyle değil, askeri istilalar sonucu kurulduğunu göstermektedir” (Begel, 1996, s. 9). Bookchin ise kentlerin oluşum kökenlerine yönelik geliştirilen askeri ve ekonomik açıklamaların indirgemeciliğine karşı çıkmıştır. İlk kentler sıralamasının başına ilaştirdiğı Çatalhöyük üzerinden değerlendirmelerden hareketle kentin “kültürel ve dinsel işlevi yüzünden binlerce yıl önce Anadolu’da ortaya çıktığı açıklaması, ekonomik ya da askeri işlevlerden dolayı ortaya çıktığına ilişkin iddialardan daha inandırıcı” (Bookchin, 2014, s. 61) olduğunu aktarmıştır. Askeri, ekonomik ve dinsel yapısına değindiğimiz kentin bir başka önemli fonksiyonu ise politikadır. Anti Çağ’da kent anlamında kullanılan polis, istilaların, savaşların ve kargaşaların sonucunda yıpranan kentlerin savunmasında ve idaresinde etkin kılınmıştır (Demirkan, 1996; Holton, 1999).

Toplumlar askeri, ekonomik, dinsel ve kültürel ve idari olarak ihtiyaçlarına göre kentleri üretmiş ve şekillendirmişlerdir. Feodal yapının etkin olduğı Ortaçağ kentleri, tarihsel gelişmeler ile birlikte 18.Yüzyıl’dan sonra birikimin, özgürlüğün ve eşitsizliğin mekânlarına dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde “işlevsel bir bakış açısıyla kentin, yağmaya dayanan yerleşmiş bir topluluktan, modern, ya yılmış, çok işlevli üretken bir topluma doğru geliştiğini görebiliriz” (Hatt & Reiss, 2002, s. 28). Mevcut pasaj, süregiden mevcut tartışmaların ışığında, kentin neliğine yönelik yekpare bir tanımlama getirmenin mümkün gözükmediğini gösterebilmek açısından değerlidir. Burada vurgulanması önem arz eden temel husus kentlerin birbirinin içine geçmiş olan fonksiyonel yapısıdır (Önkal, 2016; Şentürk, 2016).

Kentsel mekânın tanımı nasıl olursa olsun önemli olan nüfus yoğunluğunun neden kentlerde yoğunlaştığıdır? Keleş’in dar kapsamlı tanımına göre kentleşme “(…), kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması” (Keleş, 2015, s. 20) olarak ifade etmiştir. Bugün dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşıyor olması, kentleşmenin sonucu açısından önemlidir. Kentleşme sadece nüfusu kent mekânlarında bir araya getirmekle eş değer değildir. Harvey’in kentleşme tanımını ele aldığımızda kentleşmenin anlamına dair daha derinlikli bilgiler elde edebiliriz. Harvey’in ifadesiyle kentleşme “mekânda ve zamanda tüm bu çekişen kuvvetleri

mutlaka birbiriyle bağdaştırmak için değil, hem yaratıcı hem de yıkıcı sosyal dönüşüm imkânlarına yönlendirmek için kucaklayabilecek bir insani organizasyon tarzı demektir” (Harvey, 2016a, s. 87). Öyleyse kentleşme; sermayenin ve emeğin yeniden örgütlenmesinin, farklı amaçlar uğruna bir arada yaşayan toplumsal bireylerin, farklı toplumsal sınıflara hitap eden konut mekânlarının varlığının, üretim sahalarının yanında önemli tüketim mekânlarının yer almasının açıklayıcısıdır. Lefebvre, kentleşmenin yarattığı düzen içinde düzensizlik halini kentin keşfedilmesi gereken gerçekliği (Lefebvre, 2017, s. 112) olarak ifade etmiştir.

Çalışmamızın teorik bağlamda öncelikli amacı kentin gerçekliği olan kentleşmenin yaratmış olduğu açmazlara çözüm olarak geliştirilen altkentleşme sürecini ve bu sürece bağlı olarak kentsel mekâna eklenilen altkent mekânlarını irdelemektir. Kentleşme sürecinde, toplumsal sınıflar kentsel mekâna eşit dağılım göstermemişlerdir. Toplumsal sınıflar, sahip oldukları ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye doğrultusunda kentin kendilerine uygun alanlarını yaşam alanı olarak tüketmeyi tercih etmektedirler. Madalyonun öteki yüzü ise yerleşimin her zaman isteğe bağlı olarak gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu bilgi, altkentleşme sürecini tercihe ve zorunlu olma durumuna göre inceleme gayretimizin nedenini açıklamaktadır. Teorik arka planın son adımı olarak da çalışmanın sınırlılığı göz önünde bulundurularak tercihe dayalı altkentleşme süreci ve bu süreci deneyimleme hususunda, tarihsel süreç içerisinde önemli bir ivme kazanan orta sınıf ön plana çıkarılmıştır.

Teorik arka planın oluşturulmasının ardından Türkiye’nin önemli sanayi kentlerinden olan ve nüfusu iki milyonun üzerinde olan Gaziantep’in kentleşme sonucu ortaya çıkan Karataş bölgesinin altkentleşme sürecini nasıl deneyimlediğini, teorik bilgiler ışığında gözlem ve saha araştırmasına dayanarak ortaya koymaktır.

Çalışmanın teorik arka planını oluştururken takip edilen kavramsal, tarihsel ve kuramsal yaklaşımların sentezlenmesiyle birlikte ortaya çıkan ilgili çalışmanın altkentleşme literatürüne derinlik katabileceği düşünülmektedir. Araştırma sürecine odaklanıldığında ise altkentleşme sürecinin Gaziantep’te nasıl tezahür ettiğini göstermek adına ortaya konulmuş olan mevcut çalışma, ülkemizdeki kent çalışmaları alanında üretilen literatürün odaklandığı sayılı kentlerin dışında bir kentte, kentleşmenin sonuçlarını ortaya koyma çabası bakımından önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, teorik ve pratik olarak Gaziantep'in Karataş altkentinin incelenmesinin bilimsel sınırlar içerisinde üretilmesi adına araştırmanın temel adımları yer almaktadır. Bu adımlar, çalışmanın planlı ve program dâhilinde ilerlemesi ve etik değerleri gözetmesi bakımından önemlidir. Araştırmanın sorunsalına uygun problem geliştirmek, bu problemleri geliştirirken bilimsel yöntem belirlemek ve yönetime uygun bilgi toplama tekniklerine yönelik ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.

Altkentleşmenin tanımsal ifadesiyle başlayan ikinci bölüm, teorik arka planı yaratmanın ilk adımı olarak altkenleşmeyi tanımlama gayreti oluşturmaktadır. Altkenleşme türlerinin yerel ve küresel anlamlarının çeşitliği ortaya konulduktan sonra neden banliyö kavramı yerine altkent kavramıyla çalışmanın tamamlanacağını ifadesi bu bölümde aktarılmıştır. Bu bölümün ikinci adımında, altkentleşmenin tarihsel deneyimini ortaya koyabilmek adına altkentleşmenin ve altkent mekânlarının tarihsel süreçteki izi sürülmüştür. Nitekim kavramsal ifadenin zenginliğine katkı sağlayan tarihsel yolculuk aynı zamanda altkentleşmenin modern bir icat olmadığına yönelik kanıtlar oluşturmıştır. İkinci bölümün diğer perdesinde ise tarihsel arka plandan destek alarak altkenleşme olgusunun derinliklerine inilmiştir. Altkenleşmeyi tetikleyen tarihsel gelişmeler doğrultusunda, toplumsal sınıfların altkenleşme sürecini nasıl deneyimledikleri tercih olarak altkenleşme ile zorunlu altkenleşme başlıkları altında tartışılmıştır.

Altkent mekânları, mekânsal farklılaşmanın somut göstergeleridir. Toplumsal sınıfların mekânsal örgütlenmelerindeki farklılaşma sosyo-ekonomik dinamiklere bağımlı şekilde gerçekleşmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, kent çalışmaları içerisinde toplumsal sınıfların kentsel mekâna nasıl yayıldıklarını ortaya koyabilmek adına geliştirilen kentsel kuramlardan faydalanılmıştır. Chicago Okulu'nun kentsel mekânsal farklılaşmayı nasıl açıkladığı ve bunun karşısında Chicago Ekolü'nde göremediğimiz mekânsal farklılaşmanın kentsel eşitsizliğini nasıl yansıttığı mekânın ekonomik politik eleştirisini yapan Castells, Harvey ve Lefevbre çalışılmıştır. Bölümün son adımında ise toplumsal sınıfların ve özellikle tüketimle özdeşleşmiş olan orta sınıfın mekânsal farklılaşmaya duydukları ihtiyacın ve kentsel mekânın bu ihtiyacı nasıl karşıladığını ortaya koyabilmek adına Bourdieu sosyolojisinin rehberliğine başvurulmuştur.

Teorik arka planın inşa edilmesinin ardından, saha çalışmasına dayanan araştırmanın bulgularının teorik birikimin ışığında analiz edildiği kısım, dördüncü bölümde yer almaktadır. Nitel araştırma desenine uygun bilgi toplama teknikleriyle gözlem ve derinlikli mülakatlardan elde edilen bulgular sonucunda sahanın demografik analizleri gerçekleştirilmiş, Karataş'taki toplumsal sınıfların yapı ve eylem ilişkiselliği çeşitli sosyolojik başlıklar altında analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Araştırmanın Bilimsel Sınırları

1.1 Araştırmanın Temel Adımları

Sanayileşmenin Gaziantep kentini etkisi altına almasına paralel olarak kentin sosyo-ekonomik yapısında önemli dönüşümler yaşanmış ve bu dönüşümler Gaziantep’i bir çekim merkezi haline getirmiştir. Sanayileşmeyle ilintili bir çekim merkezi haline gelme süreci kentleşme bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kentsel merkezdeki yapılaşmanın yoğunlaşması, kentsel mekânı tüketen toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin ivme kazanmasıyla toplumsal sınıflar arasındaki farklı yaşam alanları talepleri ve kentsel mekândan beklentilerinin farklılaşması, kentleşme dinamiklerinin temel belirleyicilerinden olmuştur.

Araştırmanın yürütüldüğü Karataş, Gaziantep’teki kentleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümler sonucunda Gaziantep’in kentsel coğrafyasının önemli mekânlarından bir tanesi haline gelen, idari sınırlar olarak Şahintepe ve Karataş mahallerinden oluşan bölgeye karşılık gelmektedir. Mevcut çalışma, Karataş bölgesinde yaşamayı tercih eden eyleyicilerin, tercih ettikleri mekândan beklentileri ve mekânla olan etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan deneyimlerinin, kentsel mekâna olan katkılarıyla birlikte Karataş bölgesinin bir altkent mekânına dönüşüm sürecinin çözümlenmesini amaç edinmiştir. Bu minvalde ilgili çalışma, derinlemesine mülakatlara ve ayrıntılı gözlemlere imkân tanıyan nitel araştırma desenini kılavuz edinmiş bir saha araştırmasına dayanmaktadır.

Bu bağlamda, belirlenmiş sorular aracılığıyla 24 görüşmeciyile gerçekleştirilen saha araştırması ile Karataş mahallesinde yaşamını idame ettiren eyleyicilerin mekânı algılayış biçimlerini, mekânı bir yaşam formuna dönüştürme isteklerini ve tüm bu beklentiler ile mevcut olanakların etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan deneyimlerin

ve mekânın dönüşen ve aynı zamanda dönüştüren formunun ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu amacın gerçekleştirilmesi bakımından çalışmanın ilgi odağına temel oluşturan bir takım varsayımların bir araya getirilmesine ihtiyaç doğmuştur.

1.1.1 Temel Argümanlar

Karataş belirli sosyal, ekonomik ve kültürel düzeye sahip insanların yaşadığı kentsel bir mekândır. Dolayısıyla Karataş'ın sosyolojik olarak belirli bir toplumsal sınıfa hitap ettiği düşünülmektedir. Belirli toplumsal sınıflara tabi bu bireylerin, tüketimde bulundukları site yaşamının, sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerinin bütünsel görüntüsünü ortaya koyabilmesini amaçladıkları varsayılmıştır.

Çalışma alanındaki hâkim sosyal ilişkiler örüntülerinin nasıl olduğunu ortaya koyabilmek, altkentleşme sürecindeki bir mahallede yer alan bir apartman dairesinde veya bir sitede yaşamının toplumsal ilişkileri etkilemedeki rolünü ifade etme bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Karataş'taki sosyal ilişkilerin zayıf bağlantılara sahip olduğu ve bunda konutun ve konutun içerisinde yer aldığı site mekânının etkisinin önemli olduğu ileri sürülmektedir. Karataş'taki yaşamı çekici kılan sosyal, kültürel ve ekonomik olanaklar önemli bir nüfusa sahip olduğu bilgisiyle değerlendirildiğinde Karataş'ın, Gaziantep kent merkezinin sosyal, kültürel ve ekonomik yükünü azaltabilen bir altkent mekânına dönüştüğü ve yüklendiği bu misyonla birlikte Gaziantep kentinin çok merkezli bir kent görünümüne kavuşmasında rol sahibi olduğu savunulmaktadır.

1.1.2 Araştırmanın Metodolojisi

Bilginin kaynağı, bireyin; kendisine, içerisinde bulunduğu toplumsallığa, kendisini ve toplumsallığı kapsayan doğal yaşama karşı sürekli olarak sorduğu sorulara ve bu sorular neticesinde elde ettiği sonuçların doğurduğu yeni sorulara dayanmaktadır. Bilmek, düşünebilme yetisine sahip insanı, bilinecek daha çok şeyin olduğu gerçeğiyle yüzleştirmektedir. Descartes'in "düşünüyorum, öyleyse varım" (Descartes, 2018, s. 45) doktrini bilmenin insanın varoluşsal problemine bir cevap olmasıyla karşımıza çıkarken Platon aracılığıyla edindiğimiz ve Sokrates'e atfedilen "bir şey biliyorsam o da hiçbir şey bilmediğimdir" (Platon, 2015, s. 19) özdeyişi ile bilme hududunun kestirilebilecek bir şey olmadığı ve bu nedenle her daim aydınlığa kavuşturulacak karanlıkların var olacağını ifade etmektedirler. İnsan topluluklarının

tarımı keşfetmesinde, yazıyı kullanmasında, suyun kaldırma kuvvetini bulmasında, yeni galaksilerin keşfedilmesi gibi örneklerini rahatlıkla çoğaltabileceğimiz tarihsel gelişmelerin her birinde bilme merakı hâkimdir. Bilme, anlamlandırma, çözüm bulma gibi istekler sonucu bilgi üretimi çeşitli yollarla üretilmektedir. Bilginin üretimi, deneyimler sonucu, gündelik sorunlara çözüm bulma çabası sırasında, deneme-yanılma sonucunda belirli tekniklerin saptanması ile üretilebilir ve felsefi olarak bilgi; teknik bilgi, tecrübi bilgi, bilimsel bilgi, gündelik bilgi gibi kategorilere ayrılabilir. ayrılabilir.

Bilgi kategorileri açısından bilimsel bilgi diğer bilgi türlerinden ayrılmaktadır çünkü bilimsel bilginin elde edilmesinde izlenen yol belirlenmiş çizgiler üzerinden gitmektedir. Bu çizgiyi belirleyen ise yöntemdir (Çelebi, 2018; Neuman, 2014; Türkoğlu, 2012; Ünal, 2008). “Bilimin kuramsal amacı belgeyle onaylanmış bilginin artırılmasıdır. Bu amaç için kullanılan teknik, yöntemleri bilginin uygun tanımını sağlar: (doğrusu öndeyileri olan) düzenliliklerin ampirik olarak teyit edilmiş ve mantıksal olarak tutarlı olan ifadeleri” (Merton, 2016, s. 160). Bilimsel bilgi de diğer bilgi türleri gibi merak, çözüm arayışı, anlamlandırma çabalarına cevap mantığına sahiptir; fakat bilimsel bilgi açısından kanıtlanabilirlik merkezi önemdedir. Bilgi üretimini belgeleriyle birlikte ortaya koyarken ise bilimsel araştırmacının takip etmesi gereken kılavuz söz konusudur. Bu kılavuzu bilimsel ethos olarak tanımlayan Merton’un ifadesiyle “kuramsal zorunlulukların dörtlü seti –evrenselcilik, ortaklaşacılık, güvenilirlik, örgütlü kuşkuculuk- modern bilimin ethosunu oluşturur” (Merton, 2016, s. 160). Bilim ethosu, bilgi üretiminin sistematik ve etik sınırları içerisinde üretilmesini sağlarken aynı zamanda üretilen bilginin insanlığın ortak mirası haline gelmesinin teminatını verir.

Bilimsel bilgi üretimi doğa bilimleri ve sosyal bilimler olarak iki koldan ilerlerken biz, yöntem kısmını irdelemeye çalışmanın tabii olduğu sosyal bilimlere bağlı sosyoloji disiplini ile hareket edeceğiz. Bir sosyal bilim disiplini olarak sosyoloji bilimi, toplumsal araştırmalara dayanmaktadır. Toplumsal araştırma, araştırmacının toplumsal ilişkilere, toplumsal kurumlara dair sorular geliştirmesi ve yanıtlar aramasıdır. Neuman’a göre toplumsal araştırma, “insanların bilgi üretmek için sistematik olarak kullandığı yöntemler topluluğudur” (Neuman, 2014, s. 3). Bilgi üretiminin merkezinde yer alan yöntem kavramının tanımını yapma artık zaruridir. Ergun’un ifadesiyle yöntem, “nasıl’a cevap verir, bir amaca göre bir araştırma planıdır.

Yöntem bir idraktır, düşünsel bir girişimdir, düşüncede bir tutumdur ya da bir bilimin amacına ulaşmasını sağlayan zihinsel tutumların ve düşünsel girişimlerin bütününe yöntem denir” (Ergun, 2005, s. 63). Öyleyse yöntem, görünür olan olgulardan hareketle görünmeyenleri, kolayca fark edilebilen etkileşimlerin arka planda kalan kısımlarını ayyuka çıkarma çabasına yanıt aramaktır. Diğer bir ifadeyle bilimselliğin karanlığı aydınlığa erdirmesinin ışık kaynağıdır. Lewins “bilimsel yöntemi tanımlamak aslında ‘bilim nasıl ilerler’ sorusuna bir cevap” (Lewins, 2011, s. 26) olarak görmektedir.

Çalışmamız, adını Comte’un bahsettiği ve Durkheim’in, “bilimin yaptığı şey düşünömsel akıl yürötmeyi yöntemsel biçimde işler kılmaya çalışmak” (Durkheim, 2004, s. 71) ve “ilk ve en temel kural toplumsal olguları şeyler gibi ele almak” (Durkheim, 2004, s. 71) diyerek bir bilim olarak disiplinin amacına ve yöntemine dair çizgiler belirlediği sosyoloji biliminin gölgesi altındadır. Sosyoloji bilimi içerisinde sürdürölen yöntembilim tartışmalarına özellikle Comte’un ortaya koymuş olduğu pozitivist yöntem ve Weber’in yorumsamacı yöntemine dair ayrıntılı paragraflardan ziyade çalışmamızda etkin kılmaya çaba gösterilen ‘diyalektik yöntemi’ ifade etmeye odaklanacağız. Literatürden hareketle tarihsel süreç incelendiğinde diyalektik düşünmenin Marx öncesine dayandığı görölecektir: “Hegel’den önce Eski Yunan filozoflarından Heraklit ve Eflatunu’u anmak, diyalektik düşünöenin tarihinin daha eskilerden başladığını bilmek olacaktır” (Ergun, 2005, s. 146). Marx’ın etkisi ise klişe olan o cümleyle ifade edilecek olursak Hegel’i baş aşağı etmesinden kaynaklanmaktadır (Marx, 2017). Hegel’e göre “evrende her şey kendi içinde kendi karşıtını taşır ve dolasıyla her şey kendi kendisiyle çatışma halindedir. Hareket, karşıtlar arasındaki etki karşılığından ya da etki tepki ilişkilerinden doğar” (Ergun, 2005, s. 147). Çatışmanın sosyoloğu olarak bilinen Marx’ın Hegel diyalektiğinin bu gücünden faydalandığı açıktır fakat Marx’ın, Hegelci diyalektikle sorunu Hegel’in soyut düzeyde kalmasındandı (Ergun, 2005; Marx, 2017). Marx’a göre Hegel, “serveti, devlet gücünü vb. insani varlığa yabancılaşmış oluşlar olarak görür ama onları yalnız düşünce şeklinde görmektedir. Bunlar düşünce-varlıklarıdır ve dolasıyla katıksız, yani soyut, felsefi düşünöenin yabancılaşmalarıdır sadece” (Marx, 2017, s. 161).

Toplumsal olanı anlamaya diyalektik düşünme nasıl katkı sağlar, diyalektik düşünöeyle nasıl hareket edilir? Ollman’ın ifadesiyle diyalektik “hayatımızda ortaya çıkabilecek olası bütün önemli değışim ve etkileşimleri gözümüzün önüne seren

düşünme biçimidir” (Ollman, 2015, s. 30). Daha önce de Hegel aracılığıyla ifade ettiğimiz üzere, evrende her şey kendi karşısını taşır. Diyalektik düşünce, inceleme nesnesi olarak ele aldığı olgunun yüzünü ters çevirerek inceleyebilmesine imkân tanır çünkü ön yüz, gizil konumda bıraktığı arka yüz ile etkileşim sonucu meydana gelebilmiştir. Olguları ters yüz edebilme kabiliyeti aracılığıyla diyalektik düşünme yöntemi, uyum içerisindeki zıtlıkların; zıtlıklar içerisindeki uyum süreçlerini ayrıntılandırmak inceleme altındaki olgunun öteki yüzü ile de çalışabilmekteyiz. Ollman bu çalışma sürecini şöyle yorumlamıştır: “Bütünden parçaya, sistemden içeriye ilerleyen bir yaklaşım olarak diyalektik araştırma öncelikle dört tür ilişkinin izini sürer ve açığa çıkmasını sağlar: özdeşlik/farklılık, zıtların iç içe geçmişliği, nicelik/nitelik ve çelişki” (Ollman, 2015, s. 34). Ollman’ın pasajı bizlere diyalektik yöntemin çalışma disiplini ile ilgili önemli notlar iletmektedir. Diyalektik düşünme ele almış olduğu şeyin veya olgunun bütün içerisindeki uyumuna odaklanır, yani bütünün kendisini, sistemin işleyiş tarzını incelemektedir. Bütünün yekpare bir şekilde incelenmesinin ardından parçaların ve bu parçaları bir araya getiren ilişkilerin kendisi odak noktası olmaktadır. Bu ilişkiler birbirinden ayırması zor zıtlıklardan meydana gelmiş, bütünü yaratan parçaların bir araya gelme bağlantı noktalarından ortaya çıkan çelişkili halleri anlamlandırabilmemize imkân tanımaktadır (Şeptulin, 2013). Olgunun veya şeyin içerisinde yer aldığı sistemi, bir gelişim ve değişim süreci olarak gören diyalektik düşünme açısından, tarihsel süreç bu nedenle çok önemlidir (Ergun, 2005; Ollman, 2015). Diyalektik, tarihsel süreç içerisinde yer alan ve birbirine çelişkili duran konumlarından ötürü birbirlerinden bağımsız gibi görünen olgular arasındaki çatışmaların hangi tarihsel dönemeçlerde, nasıl şekillendiğini doğru bir şekilde analiz etmenin önünü açar.

Diyalektik yöntemin, parça bütün ilişkiselliğini, tarihsel süreç içerisinde, sürecin diğer belirleyicilerini dâhil ederek madalyonun her iki yüzüne de odaklanabilme ve var olan çelişkili hallerin birbirlerine olan bağımlı olma durumları üzerine doğru düşünebilmeye imkân tanınması gibi özellikleri nedeniyle, çalışmanın yöntem yükünü çekmektedir. Bu doğrultuda, altkentleşme süreci hem bir şey olarak hem de süreç olarak irdelenmeye çalışılmıştır. Altkentleşmenin gelişim sürecinin tarihsel kökenlerine inilmiş, bu sürecin hem küresel hem de yerel gelişimi ifade edilmeye çalışılmıştır. Altkentleşme süreçlerinin seyrinde organik aktörler olan modernizm

postmodernizm, liberalizm ve neoliberalizm olgularının altkentleşme ile olan etkileşimleri neticesinde altkentleşmenin dönüşümü ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.1.3 Bilgi Toplama Teknikleri

Çalışmanın irdelemek istediği konuya yönelik düşünce sisteminde diyalektik yöntemin hüküm sürdüğünü ortaya koyduk. Diyalektik yöntem aracılığıyla belirlemiş olduğumuz bilimsel araştırma konusunun Gaziantep'in Karataş bölgesinin altkentleşme sürecinde nasıl bir karşılık bulduğu konusunda uygun verilere ulaşabilmenin belirleyicisi yine yöntemin kendisidir. Yöntem, toplumsal olguların veya şeylerin bilimsel sınırlara çekilebilmesi için uygun verilerin nasıl sağlanacağını, araştırma sürecine uygun bilimsel araştırma tekniklerini işe koşturarak sağlamaktadır. Bu minvalde nicel ve nitel yaklaşımlar olarak araştırma sürecinin teknik kısımlarını oluşturan iki ayrı yolu takip edebilme imkânınıza sahibiz. Her iki yolu takip ederek konuyu bilimselliğin ışığı altına çekebilmek konunun en iyi ayrıntılarına ulaşmamızı sağlar fakat araştırmacıyı sınırlayan şartlar söz konusu olduğundan her iki yolun aynı anda takip edilebilmesini engellemektedir. Bu sınırlılıklar içerisinde en önemli faktör araştırmayı iki ayrı koldan yürütmenin talep ettiği uzun zaman dilimidir.

Bu nedenden dolayı yönetime en uygun düşeceğini ön gördüğümüz nitel araştırma tekniklerini kullanarak bir araştırma tasarımında bulunulmuştur. Burada nitel araştırma tekniklerinin diyalektik yöntem ile uygunluğunun açıklığa kavuşturulması elzemdir. Nitel bir araştırmaya niçin ihtiyaç duyarız? Creswell'in bu soruya cevabı şöyledir: "Kompleks bir konuyu ayrıntılı bir anlayış getirmek için nitel araştırma yapılır" (Creswell, 2013, s. 48). O zaman nitel araştırma, karmaşa içerisinde, birbirinin içine sinmiş gibi duran konuları açıklığa kavuşturabilmek adına genişleterek inceleyebilmenin anahtarını araştırmacıya sunmaktadır. Ortaya koymuş olduğumuz bu ayrıntı, diyalektik yöntemin ifade edildiği hususlarda da karşımıza çıkmıştı. Diyalektik yöntem ile nitel araştırma tasarımını uyum içerisinde yürütebilmenin ilk bağlantı noktasını bu şekilde oluşturabiliriz. Nitel araştırmanın ve bu araştırma türünü yürüten araştırmacıların bir başka özelliği, "uygulamada mantık kullanırlar ve doğrusal olmayan bir araştırma yolu izlerler. Nitel araştırmacılar 'olaylar ve bağların' dilini konuşur" (Neuman, 2014, s. 224). Neuman'ın ifadeleri yine diyalektik yöntem ile nitel araştırmanın çalışma şekillerinin uyumunu destekleyen ifadelerdir. Doğrusal olmayan, çalışmanın odak noktasının belirlenmiş noktaları takip etmediği, çelişkilerin çektiği

yöne doğru yeni zihinsel düşünüm gerektirdiği bir süreç diyalektik yöntem de olduğu gibi nitel araştırma sürecinin aktörüne, saha da karşısına çıkan yeni durumlar, yeni söylemler karşısında yeni yol çizgileri belirlemesine imkân tanır. Nitel araştırma sürecinde, araştırmacı yeni durumlar, yeni ifadeler karşısında sürekli hareket halinde olmak durumundadır. Çünkü nitel araştırmacı, sorduğu sorularla görüşmeciyi zihinsel bir düşünüm sürecine davet eder ve bu süreç, görüşmecinin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini yeniden şekillenmesine yol açar. Yeniden düşünüm süreci sonucunda araştırmacı görüşmeciden yeni bulgular elde edebilme imkânına erişir.

Nitel araştırma hem araştırmacının hem de görüşmecinin aktif olduğu bir araştırma şeklidir. Araştırmacı bir yandan yönelttiği sorularla doğrudan görüşmecinin ifadelerine başvururken gözlem yapabilme imkânı sayesinde görüşmecinin ve incelenen konunun doğal ortamına yönelik çıkarımlarda bulunabilme kolaylığı sağlar (Lewins, 2011; Türkdoğan, 2012). Aynı şekilde görüşmeci de, araştırmacının yaklaşım tarzına paralel olarak ifadelerini netleştirebilir veya muğlaklaştırabilir. Araştırmanın bir başka özelliği ise kartopu tekniği sayesinde görüşmecilerin rastgele belirleyebilme imkânı sağlamasıdır. Nicel görüşmelerde yer alan belirlenmiş cinsiyet, yaş aralığı, eğitim durumu ve gelir seviyesi gibi uyulması zorunlu kategoriler nitel araştırma sürecinde dayatılmamaktadır (Neuman, 2014). Bu da araştırmacıya saha sürecinde yeni görüşmeciler ve yeni bulgulara erişme konusunda kolaylık sağlamaktadır.

Nitel araştırmayı olabildiğince özet şekilde ifade eden Creswell'e göre "nitel araştırma zaman alır, istekli veri toplama ve analiz etmeyi içerir, uzun raporla sonuçlanır ve katı kuralları yoktur" (Creswell, 2013, s. 54). Nitel araştırmanın sağlamış olduğu esneklik ile beraber diyalektik yöntemle olan uyumlu bağlantı noktalarından ötürü uygulamada etkin kılınmaya çalışılmıştır. Teorik olarak ele aldığımız altkentleşme sürecinin Gaziantep'in Karataş Mahallesinde deneyim sürecini ortaya çıkarabilmek adına, nitel araştırma desenine uygun şekilde 24 kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatlar aracılığıyla görüşmecilerim yaşamlarını idame ettikleri mekânlara yönelik gözlemlerde bulunulmuş, analiz sürecinde görüşmelerle birlikte bu gözlemlerden de faydalanılmıştır. Görüşmeciler yine nitel araştırmanın sağlamış olduğu esneklikten faydalanarak kartopu tekniği aracılığıyla rastgele seçilmiştir. Bazı görüşmeler ev ve iş yeri gibi özel mekânlarda gerçekleşirken; bazı görüşmeler ise mahallelerin kamusal alanlarında gerçekleşmiştir. Görüşmecilerin yaşadıkları mekânlara yönelik duygu ve düşünceleri sorular

aracılığıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma sürecine belirli sorularla yola çıkılırken karşılaşılan yeni söylemler ve yeni durumlar doğrultusunda listedeki sorular genişletilmiştir.

1.1.4 Literatür Taraması

Çalışmanın sağlıklı bir şekilde üretilmesi için ele alınacak olan konuya benzer veya çalışmaya ilham olabilecek yeterli kaynağın var olup olmadığını belirlemeye ihtiyaç duyarız. Literatür taraması çalışmaya nereden başlayacağımızın ilk cevabı ve yol haritamızın temel belirleyicisidir. Bilgi üretiminin ve paylaşımının kolaylaşması aynı zamanda bilgi kirliliğine yol açabilmektedir. Nitelikli bilimsel bir çalışmanın, konuya uygun doğru kaynakları tüketmekle organik bir bağının olmasından ötürü referans alınacak kaynaklar titizlikle belirlenmelidir. Literatür taramasının bir başka katkısı da, çalışmanın türevlerinin eksik bıraktığı alanları belirleyerek bilimsel alandaki bu eksikleri gidermeye çalışmakla ilgilidir. Bu bağlamda, konumuzla ilintili olan temel kaynaklardan başlayarak konunun bağlantı noktalarını sağlamlaştıracak çalışmaların öne çıkanları bu bölümde ifade edilecektir. Çalışma boyunca değerlendirilmiş olan kaynakların tamamı APA stiline uygun şekilde metin içi formatında ve kaynakça kısmında verilmiştir.

Çalışma konumuz olan altkentleşme fenomenini nasıl irdedeceğimiz bilimsel yöntemin sorumluluğundadır. Bu nedenle konu üzerine düşünebilmek adına takip edeceğimiz bilimsel yöntemi doğru bir şekilde belirleyebilmek için Doğan Ergun'un 'Sosyoloji ve Tarih' eserine başvurulmuştur. Altkentleşme olgusunun dünyadaki kavramsal ifadesi ve tarihsel süreci ile ilgili başvuru kaynakları ise Lewis Mumford'un "*Tarih Boyunca Kent; Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*" eseri ile Pirenne'nin '*Ortaçağ Kentleri*' eseri olmuştur.

Fenomenin yerel anlamına ve tarihsel süreci ile Türkiye'nin kentleşme sürecine yönelik çalışmaları ise Kurtuluş'un '*İstanbul'un Banliyöleşme Deneyiminde Metropolen Çeperdeki Tarihsel Çiftliklerin Rolü*' ve "*Bir 'Ütopya' Olarak Bahçeşehir*" makaleleri, Çağlar Keyder'in "*Enformel 'Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına*" makalesi ile İlhan Tekeli'nin "*Konut Sorununa Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*" ve "*Türkiye'de Yaşamda ve Yazından Konutun Öyküsü (1923-1980)*" eserleri oluşturmaktadır.

Kentsel mekânın sorunsal haline getirebilmek ve kentsel mekândaki farklılaşma süreçlerini anlamlandırabilmek için Chicago Ekolü'nün önemli temsilcileri olan Ernest W.Burgess'ın '*Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş*' çalışması ve Robert E.Park'ın '*Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*' çalışmaları başvurulmuştur. Chicago Ekolü'nün kentsel mekânı inceleme sürecinde eksik bıraktığı noktaların tamamlanması adına eleştirel kent kuramcıları olan Castells, Harvey ve Lefevbre'nin kuramsal birikimleri çalışma açısından önem kazanmıştır. Kentsel mekândaki ivme kazanan eşitsizliği ve bu eşitsizliğe neden hâkim ekonomik-politik işleyişi irdelenebilmesi açısından Castells'in '*Kent, Sınıf, İktidar*', Lefevbre'nin '*Mekânın Üretimi*' ve '*Kentsel Devrim*', Harvey'in '*Sermayenin Mekânları*' ve '*Kent Deneyimi*' eserleri ön planda tutulan çalışmalar olmuştur.

Saha çalışmasında karşımıza çıkan toplumsal sınıfın yaşam pratiklerini doğru şekilde analiz edebilmek adına habitus ve alan gibi işlevsel kavramlarıyla ilişkisel düşünebilmemizi sağlayan Bourdie'nün '*Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*' eserleri başucu kaynağımız olmuştur.

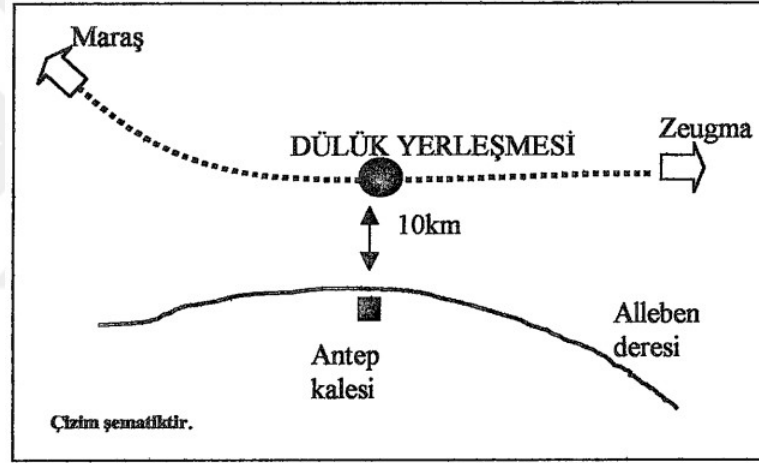
Literatür çalışması sonucunda kentleşme ve altkentleşme teorik birikiminin ilgili konuda yapılacak olan bir çalışmaya imkân tanıdığı görülmektedir. Teorik birikimin odaklandığı sayılı kentlerin dışında kalan Gaziantep'in altkentleşme sürecini nasıl deneyimlediğinin ifade edilmesine yönelik bir çaba olması hasebiyle mevcut çalışmanın kentleşme ve altkentleşme literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1.5 Araştırmanın Evreni ve Kapsamı

Araştırma, Türkiye'nin önemli kentlerinden olan Gaziantep'in Şahinbey merkez ilçesine bağlı Karataş bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Gaziantep coğrafi konumu, tarihi ve sahip olduğu sosyo-ekonomik niteliklerinden dolayı önemli kentlerinden bir tanesidir. İl, sahip olduğu 6222 km²'lik toprak ile ülkemiz topraklarının %1'lik kısmına sahiptir. Büyükşehir statüsüne sahip olan Gaziantep içerisinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük, Türkiye iller sıralamasında ise 6.sırada kendisine yer bulmaktadır.

Kentin coğrafi konumu, tarihsel olarak ilk yerleşim yerlerinin kurulduğu verimli tarım arazilerinin ve su kaynaklarının bulunduğu Mezopotamya ile Akdeniz Bölgesi arasında yer almaktadır. Kent iki önemli coğrafi bölgenin bağlantısını sağlaması

nedeniyle çok önemli tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik mirasa sahip olmuştur. Gaziantep; “Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Hitit, Hurri-Mitanni, Asur, Pers, Büyük İskender, Selevkoslar Krallığı, Roma, Bizans, Selçuklu, Memluklar, Dulkadiroğulları ve Osmanlı dönemlerine ait izleri-eserleri günümüze kadar taşımaktadır” (Göncü, 1988, s. 1). Kentin yerleşim yeri olarak tarihselliği bugünkü Gaziantep’in 10-12 km uzaklığında bulunan Dülük ile bağlantılı olduğu tarihsel çalışmalar ışığında ortaya konulabilmektedir. “Ptolemeus (Batlamyus)’a göre Mezopotamya’dan Fırat Yolu ile Anadolu’ya geçen kervanların Apamea-Zeugma(Belkıs Tarih yerleşmesi) ile Germanikeia (Maraş) arasında uğradıkları önemli kentlerden biri ‘Dolich’ idi” (Uğur, 2004, s. 39). Dülük’ün ardından şehirleşmenin Kale etrafında yoğunlaştığı yine tarihsel veriler aracılığıyla ifade edilebilmektedir.

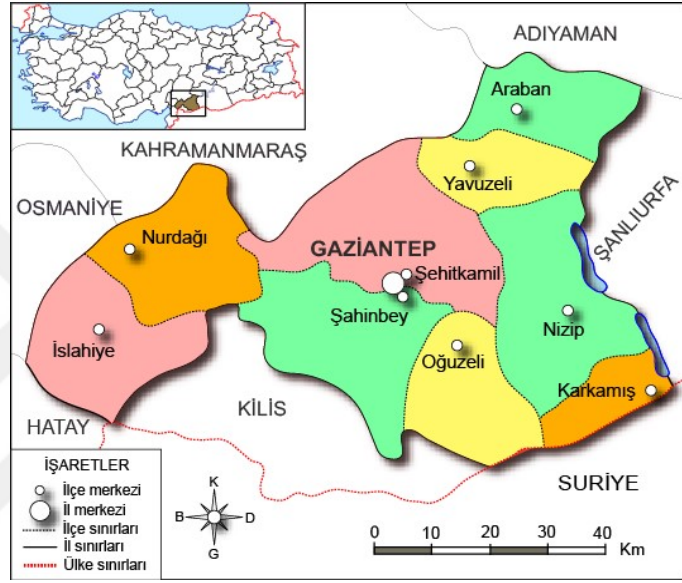

Şekil 1: Antep Dülük İlişkisi

Kaynak: (Uğur, 2004, s. 39)

Tarihsel süreç içerisinde farklı medeniyetlerin egemenliğini gören Gaziantep, “1516 yılında Osmanlıların egemenliğine geçmiş; 314 yıl Malatya, Kars, Zülkadiriye ve Samsat’ı içine alan, Maraş Beylerbeyliğine bağlı bölgede, sancak merkezi durumunda kalmıştır. Bu süre sonunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar neticesi, 1829 yılında Halep iline bağlanmıştır” (Göncü, 1988, s. 1). Gaziantep açısından önemli tarihsel nokta ise Cumhuriyet’in ilan edilmesidir. “1918’de Halep’in elden çıkışı üzerine müstakil bir sancak haline getirilen Antep, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan idari bölünüşte, Kilis ve Halfeti ilçelerini kapsamak üzere il haline getirildi” (Göncü, 1988, s. 1). 1987 yılına gelindiğinde ise 27.06.1987 tarih ve 19500 Sayılı

Resmi Gazete’de ilan edilen 3398 Sayılı “*Gaziantep İli Merkezinde Şehitkamil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun*” kabul edilmiştir. Büyükşehir statüsüne geçen Gaziantep kenti Şehitkamil ve Şahinbey adında iki merkez ilçeye bölünmüştür. Gaziantep’in idari yapılanmasına yönelik 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun uyarınca Büyükşehir Belediye Kanunu’nda yapılan düzenleme sonucunda, Gaziantep’in sınırları il mülki sınırlarına dönüştürülerek 13 belde ile 439 köy tüzel kişiliklerinden arındırılıp mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2018)

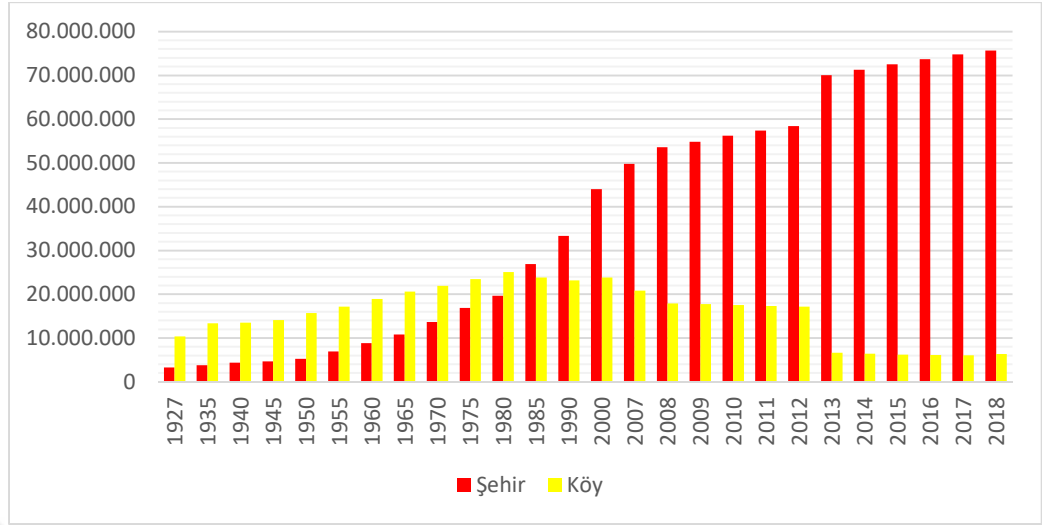

Şekil 2: Gaziantep İli Haritası

Kaynak: (Saygılı, 2020)

Fırat’ın doğal sınırlarını belirlediği, verimli toprakların yer aldığı Mezopotamya ile Akdeniz Bölgesi arasında kurulan kentte tarım ve hayvancılık iktisadi kalkınmanın önemli alanlarıdır. Bunun yanı sıra farklı medeniyetlerin dokunuşlarıyla günümüze kadar önemli kültürel eserler barındıran Gaziantep açısından turizm de bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Fakat bütün bunların yanında Gaziantep’i bir çekim merkezi haline getiren gelişme Gaziantep’in sanayi ile bütünleşmiş olmasıdır. Sanayi alanında kazandığı ivme kırsal ve kent arasındaki toplumsal dönüşümün en büyük mobilizasyon kaynağı olmuştur. Küresel gelişmeleri geriden takip etme süreci Türkiye’nin kentsel nüfus ile kırsal nüfus arasındaki değişimden de okunabilmektedir. Ekonomi alanındaki değişim, tarım ve hayvancılık yerine sanayi üretimin alması kentsel mekânları kırsal mekânlardan gelen yoğun nüfus ile karşı karşıya bırakmıştır.

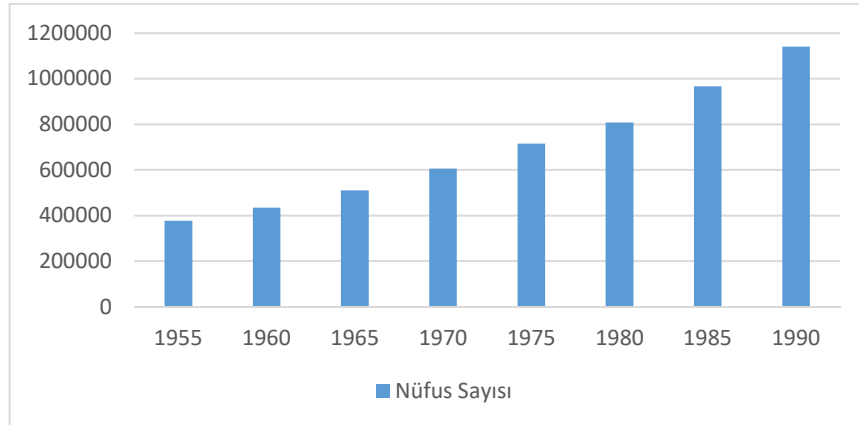
Türkiye'nin kentsel ve kırsal nüfus arasındaki değişim Grafik 1 aracılığıyla gözler önüne serilebilmektedir.

Şekil 3: Türkiye'nin Kentsel ve Kırsal Nüfusu

Kaynak: TÜİK

İlk organize sanayisine 1969 yılında kavuşan Gaziantep hakkında Gaziantep Sanayi Odası'nın 1988'de yayımladığı rapor doğrultusunda “*Gaziantep'teki büyük sanayi iş yerleri Türkiye toplamının %3,52'sini küçük sanayi iş yerleri, Türkiye'deki iş yeri sayısının %5.03'ünü meydana getirdiği*” (Göncü, 1988, s. 86) bilgisine erişebilmekteyiz. Tarihsel süreç içerisinde sanayi alanında gelişme kaydeden Gaziantep, bu gelişim paralelinde nüfus olarak da yoğunlaşmıştır. Grafik 2 kentin hızla artan nüfusunu somut ifadesini göstermektedir.

Şekil 4: Gaziantep'in Artan Nüfus Miktarı

Kaynak: TÜİK

Bugün itibariyle Gaziantep'teki organize sanayi sayısı beşe ulaşmıştır. Sanayi Odası'nın 2018 verilerine göre 33.939 iş yerinde 325.626 kişi istihdam edilmekte 2019 Ocak-Şubat dönemlerinde 1 milyar 179 milyon 803 bin dolar dönemlik ihracat gerçekleşmiştir (Gaziantep Sanayi Odası, 2019).

Tarım ve hayvancılığın önüne sanayiye yerleştiren, değerli tarihi ve kültürel mirasa sahip olan Gaziantep, TÜİK'in, 2019 yılı, adrese kayıtlı nüfus sayımına göre, 11,4 ile 1.044.799 erkek, 1.024.565'i kadın olmak üzere toplam 2.069.364 kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Nüfusun ilçeler bazında dağılımının okunabilmesi adına Tablo 2 hazırlanmıştır fakat çalışma açısından göz önünde bulundurulması gereken merkez ilçelerin nüfus sayılarıdır. Gaziantep'in merkez ilçeleri olan Şehitkamil'in nüfus sayısı 791.931 iken ve araştırma sahamız olan Karataş'ın bağlı bulunduğu Şahinbey'in nüfus sayısı 926.544'tür. Gaziantep'teki kentleşme ve altkentleşme süreçlerini değerlendirirken merkez ilçelerin nüfus sayılarının göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Tablo 1: Nüfusun İdari Dağılımı

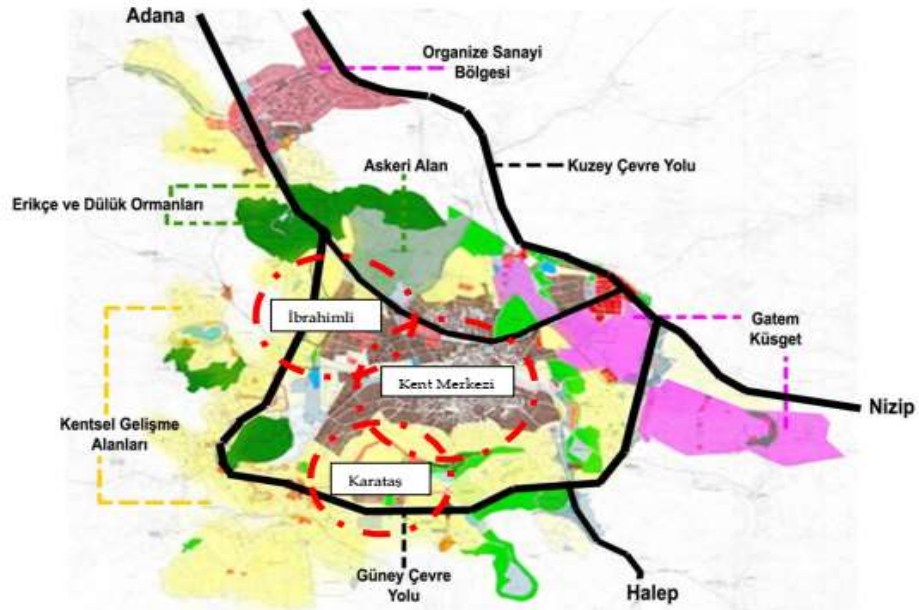
İl/İlçe	Toplam Nüfus
Gaziantep	2 028 563
Araban	32 761
İslahiye	67 023
Karkamış	9806
Nizip	143 994
Nurdağı	40 221
Oğuzeli	31 879
Şahinbey	926 544
Şehitkamil	794 931
Yavuzeli	22 205

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Kentleşmenin motoru olarak sanayileşmenin yaratmış olduğu sosyo-ekonomik imkânlardan ötürü, tarihsel süreç içerisinde Gaziantep'in kentsel coğrafyasına eklemlenen nüfus yeni yapılaşmalara ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. "Gaziantep'e

göçle gelen nüfus temelde yerleşme alanı olarak iki bölgeyi seçmiştir. Bunlardan birincisi imalat ve üretim alanlarında istihdam olanaklarının bulunduğu kentin güney ve doğusuna doğru Karşıyaka, Düztepe ve Çıksorut adı verilen bölgelerdir” (Yenice & Yenice, 2018, s. 558). İstihdam odaklı bu mahallerin yanı sıra “diğer bölge ise nispeten geliri daha yüksek olan ve kamu hizmet alanlarında çalışma olanığına sahip nüfusun yer seçtiği kentin kuzey ve batıya doğru olan bölgeleridir” (Yenice & Yenice, 2018, s. 558). Kentsel mekâna dâhil olan nüfusun kentsel mekândan beklentileri ile kentsel mekâna kattıklarının birleşimi kentleşme sürecini şekillendirmiştir.

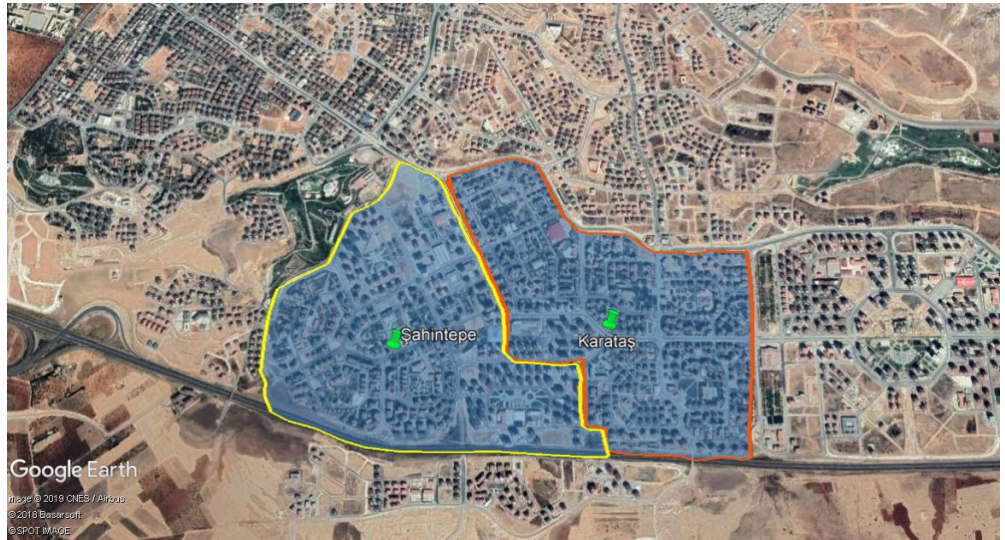
Grafik 2’de görüldüğü gibi kentin nüfus yoğunluğu 1990’lara doğru hızla artış gösterdiğinden oluşan yeni durumlar karşısında yeni bir planlamaya ihtiyaç doğmuştur. 1990’ların oluşan yeni dinamikleri göz önünde bulundurarak kentin gelişimini şekillendirecek Büyükşehir kent modeline uygun yeni planlama H.Oğuz Aldan tarafından üretilmiştir. Aldan’ın büyükşehir planlamasında şehrin batı ve güney yönlerine doğru genişletilmesi ön plandadır. Kentsel planlamanın yönünün batı ve güneye çevrilmesiyle beraber, Yenice & Yenice’ye göre “gelişme konut bölgelerinde alt merkez olarak değerlendirilebilecek ticaret bölgeleri kararı, kentin tek merkezli yapıdan çok merkezli yapıya doğru gelişeceğine işaret etmektedir” (Yenice & Yenice, 2018, s. 558).

Şekil 5: 1990 Gaziantep Kent Planlaması

Kaynak: (Yenice & Yenice, 2018, s. 559)

1990 planlamanın kapsamını gösteren Şekil 2, çalışmanın odak noktası olan Karataş'ın da oluşumunu ifade etmektedir. Karataş'ın gelişimindeki ve özellikle bugün Akkent, İbn-i Sina ve Mavikent gibi alanların yapılaşmaya açılmasındaki önemli bir gelişme 2006 yılında yaşanmıştır. “Gaziantep’in kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan Organize Sanayi Bölgeleri ve askeri alanlar konutlaşmayı sınırlandırdığından; 2006 yılında Karataş 2.Bölge, Burç, Küçükçızılıhisar sahası imara açılmış ve yeni yapılaşma sahası şehrin güneyine doğru kaymıştır (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2018). Karataş Mahallesi, nüfusun yoğunlaşmasıyla birlikte 2010 yılında idarenin kolaylaşması açısından Şahintepe ve Karataş olmak üzere iki ayrı mahalleye bölünmüştür. Fakat çalışmamızda bu idari bölünme dikkate alınmayarak bir bölge olarak Karataş inceleme sahası olarak belirlenmiştir. İdari bölünmenin yok sayılmasının nedeni olarak Şekil 4’teki ifade edilen bölgenin bütünü Karataş olarak ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü doğru şekilde ele alabilmek adına böyle bir tercihte bulunulmuştur. Buna ek olarak, toplumsal olarak da böyle bir ayırımın henüz yerleşmediğini ve tramvay ve belediye otobüs duraklarının hala Karataş-1 ve Karataş-2 olarak ifade edildiğini belirtmekte fayda vardır.

Şekil 6: Karataş Bölge Sınırları

Kaynak: Google Earth. (Ağustos 15, 2019). 37° 00' 55.25"K, 37° 20' 49.18"D. Göz hizası 5.62 km.

Google Earth 7.3.3 Pro [Aralık 10, 2020]

İnceleme alanı olarak belirlediğimiz Karataş bölgesinin birinci kısmında yer alan Şahintepe Mahallesi'nin nüfusu 39.921 (TÜİK, 2019) ve ikinci kısmında yer alan Karataş Mahallesi'nin nüfusu ise 43.801'dir (TÜİK, 2019). Çalışma sahamızın toplam nüfus sayısı 83.722'yi bulmaktadır.

Sahip olduğu nüfus ile kentin önemli yükünü kaldıran Karataş Bölgesi, özellikle şehir merkezine ulaşımın tramvayla gerçekleşebiliyor olmasıyla önemli bir avantaja sahiptir. Apartman ve siteler ve güvenliğin son derece ön planda tutulduğu konut mekânlarının yanı sıra önemli derecede alışveriş mekânları, iş merkezleri, kamusal ve özel bankalar ve eğitim kurumları yer almaktadır. Kentin en büyük parklarından bir tanesi olan Şahinbey Parkının yanı sıra mahallenin çeşitli noktalarında önemli miktarda oyun parkları, yeşil alanlar göze çarpmaktadır. Zabıta müdürlüğü, polis karakolu, itfaiye merkezi gibi çeşitli kamusal binaların da yer aldığı Karataş sahip olduğu sosyo-ekonomik nitelikleriyle Gaziantep'in çok-merkezli bir yapıya dönüşümünde önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, hem saha araştırmasının hem de altkentleşme olgusunun teorik birikimin hangi yöntem ve tekniklerle ele alınacağı ifade edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi adına öncelikli olarak altkentleşme olgusunun derinliklerine inilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde altkentleşmenin teorik arka planına odaklanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Araştırmanın Teorik Birikimi

2.1 Altkentleşme Sürecine ve Altkent Mekânlarına Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım

2.1.1 Altkentleşme Terimini Tanımlama Muğlaklığı

Çalışmanın başlangıç adımı olarak banliyöleşme kavramının tanımsal olarak neye tekabül ettiğini ortaya koymakla işe koşulması elzemdir. Marshall, banliyöleşme sürecini “ilk nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin yoğun kent merkezlerinden daha az yoğun yerleşim yerleşim mahallerine taşınmasıyla, şehirlerin kendi periferlerine(çevrelerine) doğru genişlemesi” (Marshall, 2005, s. 58) olarak tanımlamıştır. Banliyöleşme(suburbanization) sonucunda ortaya çıkan banliyö(suburb) mekânlarının kavramsal olarak ifade edilmesinde literatürün birikiminde muğlaklık söz konusudur. Bu muğlaklığın temelinde ise banliyöleşmeyi ve banliyö mekânlarını belirli sınırları belirginleştirme konusunda direnen çeşitlilik olgusudur. Banliyöleşme deneyimlerinin farklılaşmasıyla ortaya çıkan banliyö kavramsal zenginliği göz önünde bulundurmak zaruriyet arz etmektedir (Çetin, 2012; Kurtuluş, 2011; Pirenne, 2006).

Farklı dillerde les banlieus, fauburg, suburb, portus olarak ifade edilen kentsel yaşama eklenmiş mekânlar yerel literatürde banliyö, yörekent, altkent, dışkent, uydukent, sayfiye gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Kentsel mekânda yer edinmiş olan ve farklı kavramlarla ifade edilen bu mekân türlerinin kentsel mekânda buldukları karşılık, kentsel yerleşimlerin fiziksel olarak merkezden uzaklaşarak kentin çeperlerine doğru yönelmiş olan yerleşim noktalarıdır. Bir başka ifadeyle bu noktalar kentin çeperinde yer alan yapılaşmalar ve toplumsal örgütlenmelerdir. Kentin dış bölgesini ve bu bölgedeki mekânsallaşmayı ifade etmek için kullanılan banliyö

teriminin (Çetin, 2012; Yırtıcı, 2005) Türkiye’deki ilk kavramsal karşılığı ise sayfiye olmuştur (Keyder, 2018; Kıray, 2003). Sayfiye mekânları, kent merkezlerinin dışında yer alan yazlık evleri olduğu bilgisiyle değerlendirildiğinde, kentin dışındaki bir yeri tanımlama konusunda banliyönün karşılığını vermekte bir sakınca arz etmemektedir. TDK’nın banliyönün Türkçe kullanımına yönelik önerisi ise ‘yörekent’ kavramı olmuştur (sozluk.gov.tr).

Kente bağlı çeperdeki bir ‘yer’i ifade etme hususunda salt olarak kavramsal tanımlamasıyla yetineceğimiz bu bölümün son kısmında, farklılıklar arz eden kavram kargaşasından sıyrılabilmek adına, banlieu kavramının dilimize aktartılmış olan banliyö terimi yerine doğrudan bilimin evrensel dili olarak kabul gören İngilizce dilindeki karşılığı olan ‘altkent’ kavramsallaştırması tercih edilecektir.

2.1.2 Altkentleşmenin Tarihsel Deneyimi

Kente bağlı olan ve kentin dışsal alanına yönelişi ifade eden altkentleşme ve bu süreç doğrultusunda ortaya çıkan altkent mekânlarının tarihsel deneyimi hangi zaman diliminden itibaren başlamıştır? Altkentleşmeyi tarih çizgisinde geriye ne kadar götürebiliriz? Altkentleşme deneyimini etkileyen tarihsel gelişmeler nelerdir? Altkentleşmeyi, kent merkezinden çeşitli sebeplerden ötürü kaçışın ifadesi olarak ele alacak olursak literatürden hareketle altkentleşme tarihinin en az kent tarihi kadar köklü olduğunu dile getirebiliriz (Mumford, 2007; Pirenne, 2006).

Oysa ki banliyöleşme çalışmalarının odaklandığı belirli tarihler söz konusudur. Çalışmaların en sık başvurduğu tarihsel nokta Sanayi Devrimi’nden sonraki kentsel mekândan kaçışın ifadeleri olan işçi ve kapitalist sınıfın yerleşim yerlerinin ayrılmasıyla ortaya çıkan altkent mekânlarıdır. İkinci önemli kırılma noktası olarak da, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. Ancak, nasıl ki güncel altkent mekânları ile 19.yy altkent mekânları arasında anlamsal ve yapısal farklılıklar söz konusu ise 19.yy’dan önce ortaya çıkan altkentleşme yapıları arasında farklılıklar söz konusu olacaktır. Buradan hareket ile kent tarihi kadar eski olan altkent tarihinin (Mumford, 2007) derinliklerine inmemiz gerekmektedir.

2.1.2.1 Altkentleşmenin İlk Tarihsel İzleri

Kent merkezinden uzaklaşma, kısmi ya da kalıcı olarak kentle ilişik olma durumunu aksatmadan bir yaşam alanı yaratma arzusunun veya zorunda olma halinin

modern kent tarihinden öncesine ait olduğunu destekleyecek çok önemli tarihsel bilgiler bulunmaktadır. Kentlerin tarihine ışık tutan çalışmalar, altkent mekânlarının tarihselliğinin en az kentlerin tarihi kadar köklü olduğunu gözler önüne serebilme imkânı sunmaktadır.

Mumford, Antik Helen kentinin mekânsal yerleşimine yönelik, Sorton'dan destek alarak aktardığı “sadece Kos'taki Asklepion değil, gymnasion ve filozof Epikuros'la özdeşleşmiş olan bahçe gibi akademiler de Helen kentinin dışındadır” (Mumford, 2007, s. 90) ifadesiyle altkent mekânlarının Antik Çağ'da var olduğuna dair önemli bir tarihsel iz noktası sunmuştur. Alt kentleşmenin tarihsel sürecini ifade etmenin bir başka birikimini Henri Pirenne aracılığıyla elde edebilmekteyiz. Ortaçağ kentleri üzerine eğildiği eserinde Pirenne, dokuzuncu yüzyıldan başlayarak kent ve kır yaşamına dair görüntüler sağlamaktadır. Özellikle tüccar sınıfının ortaya çıkması ve kentsel yaşama tutunmaya çalışması sonucunda ortaya çıkan kentsel mekânlardan ötürü konumuzla doğrudan bağlantılıdır. Pirenne'nin güvenlik sebebiyle ortaya çıkan kale-kentlerin ötesinde görülen yapılaşma hakkında aktardıkları, altkentleşme ile ilgili olarak önemli tarihsel adımları oluşturmuştur. “Kale-kentler, duvarları çok sınırlı bir alanı çevreleyen müstahkem yerlerden başka bir şey değildi. Bunun sonucu olarak, başlangıçta tüccarlar yer olmadığı için bu alanın dışında yerleşmeye itildiler. Kale-kentlerin yanı sıra bir ‘dış-kent’, başka bir deyişle, ‘alt-kent/banliyö’ (forisburgus, suburbium) kurdular ” (Pirenne, 2006, s. 107). Pirenne'nin henüz dokuzuncu yüzyılda kent dışında görülen ve dış-kent olarak tanımladığı bu yapılaşma hakkında sunduğu önemli tarihsel bulgulardan bir tanesi, bu yapılaşmanın kavramsal çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır. “Hollanda ve İngiltere’de, bu dış-kenti belirlemek için yapısına uygun düşen bir kelime kullanılıyordu: Portus” (Pirenne, 2006, s. 108). Dış-kent, Hollanda ve İngiltere'deki tarihsel tabiri ile portuslar, tüccarların toplumsal yapıdan kaynaklı oluşan zaruriyet durumundan dolayı ortaya çıkmış yerleşim yerlerinin, panayır ve pazar gibi geçicilikle ön plana çıkan kentsel unsurlarla karıştırılmaması hususunda uyarısı da, portus mekânlarının yapısı hakkında önemli ayrıntılar sunmaktadır.

Buradan hareketle, portus mekânlarının, kentsel ticaretin önemli mekanizmalarından olan panayır ve pazar yerleri gibi yapılaşmalardan farklılaşmasının en kritik özelliğinin süreklilik arz etmesiyle ortaya çıkan yerleşim yeri haline dönüşmesidir. ‘Eski portusun yeni bir yaşam kazanması ya da Bruges, Ghent, Ypres, St.Omer ve başka yerlerde yeni portusların kurulması ancak onuncu yüzyılda

oldu” (Pirenne, 2006, s. 108). Altkentleşme ve altkent mekânlarının Ortaçağ’daki tarihsel izlerini takip ettiğimizde, “XII. yüzyıldan sonra kent daha da büyüüp onları içine katmadan önce, manastırların da genellikle kent surları dışında kurulduğunu görüyoruz” (Mumford, 2007, s. 590). Mumford, tarihi kentlerinin merkezden uzak yerleşim arzularının sonucunda ortaya çıkan altkent mekânları hakkında aktardıklarından hareket ile kent surlarının dışında kır evleri, küçük kulübe yapıları, geniş bahçeye sahip villaların varlığından bahsetmiştir. XVI. Yüzyılda, Venedikli ailelerin Brenta’daki sahip oldukları “(...)arazi daha çok yazlık ve eğlencelik yerler olarak hizmet görüyordu” (Mumford, 2007, s. 591). Mumford, Villani’den hareketle “XIII. Yüzyıl gibi erken tarihlerde Floransa’nın çevresindeki 5 kilometre çaplı bir daire içinde kalan arazide pahalı konaklarıyla zengin mülkler bulunduğunu” (Mumford, 2007, s. 591) aktarmıştır. Kent tarihçilerinin önemli çalışmalarıyla altkent mekânlarının Antik Çağ’dan Orta Çağ’a kadar varlığına yönelik edindiğimiz önemli tarihsel bilgiler, altkentlere duyulan ihtiyacın yakın tarihten öncede var olduğunu ispatlamaktadır. Kent merkezinin dışında görülen yapılaşmaların, aynı zamanda, farklı amaçlara hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

2.1.2.2. 18.Yüzyıl’dan 20.Yüzyıla Altkentleşme

18.yüzyıl, insanlık tarihinin en önemli dönemeçlerinden bir tanesi olmuştur. Bu yüzyılı, insanlık tarihinde bu denli önemli kılan tarihsel gelişme ise Sanayi Devrimi’dir. Dönüşüm, kentlerin kırsal dinamiklere olan bağımlılığını azaltırken kent merkezlerini sermayenin, emek gücünün ve ham maddenin birikim mekânı haline getirmiştir. Sanayide yaşanan devrim sadece iktisadi alanda karşılık bulmamış, toplumsal yaşam üzerinde etkili olan her toplumsal kurumu dönüştürmüştür. Hobsbawm’ın ifadesiyle sanayileşme “ilk evrelerinde insanların eski hayat tarzlarını ortadan kaldırdı ve onları, kendilerine yeni hayat tarzları bulma ve oluşturma konusunda özgür kıldı. Ancak buna nasıl girişilebileceği konusunda pek yol göstermedi” (Hobsbawm, 2018, s. 74). Devrimin en etkili olduğu süreç ise kentsel yaşamı tahakkümü altında tutan kırsal yaşam üzerine olmuştur. Makinanın gücü kırsal üretim sistemini çözülmeye uğratarak emek gücünü özgürleşmesine yol açmış ve emeğini metaya dönüştürerek yaşamını idame ettirebileceği kent merkezlerinde örgütlenen yeni düzene doğru itmiştir. Sermayenin ve sermayeye bağlı emek gücünü kent merkezlerinde örgütleyen yeni kapitalist düzeni yaratan Sanayi Devrimi deneyimleyen ilk ülke olan Britanya olmuştur. “1750’de Britanya’da nüfusu

50.000'den fazla olan yalnızca iki kent –Londra ve Edinburg- vardı; bu sayı 1801'de sekiz, 1851'de –dokuz tanesi 100.000'in üzerinde olmak üzere yirmi dokuz oldu” (Hobsbawn, 2018, s. 80).

Sanayinin, kentleri bir sosyal ve ekonomik çekim merkezi haline getirmesiyle ortaya çıkan büyük kentler, farklı demografik örüntülere sahip olmuştur. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak bir dizi kentsel problemler de kentsel hayatın bir parçası haline gelmiştir. Yoğun nüfus akımlarına ve bu akımların içerisinde yer alan farklı sosyolojik yapılara hazır olmayan kent mekânlarının; konut yetersizliği, sağlık problemlerinin baş göstermesi, farklı demografik yapılarının yarattığı kaos ortamı ve peşi sıra gelen birçok kentsel problemin mekânı haline dönüşmüştür. Kent mekânları, bir yandan çekim merkezi haline gelirken bir yandan da kentsel itici dinamikleri bünyesinde bulundurması nedeniyle diyalektik bir yapıya bürünmüştür.

Nitekim kentsel mekânın diyalektik yapısının altkentleşme deneyimi açısından önemli tarihsel gelişmeleri yaratmıştır. “Büyük metropollerin kalabalıklaşması ve sanayi kentlerin sürekli yayılması XVIII. Yüzyılda kronik hale gelince, kentten uzaklaşma talebi daha kaçınılmaz ve inkâr edilemez hale geldi” (Mumford, 2007, s. 595). Fabrika bacalarının yarattığı dumanlı hava sahası ve atıklarından kaynaklanan kirlilik, konut yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan güneş görmeyen yer altı konut yapıları, kalabalık nüfusa ev sahibi yapan barakalar ve kentin kaos ortamından kaçış sonucunda, “18.yüzyılın sonundan itibaren Londra’da (elbette daha sonra da başka yerlerde) kentin dış bölgelerinde yeni bir çevre biçimlenmeye başladı; Barnes, St.John Wood, Hampstead, daha sonra Bedford Park, Ptney ve Hammersmith (Mumford, 2007, s. 596).” 19.yüzyıl Britanya’sının sanayi kentlerinin durumu hakkında ayrıntılı verilere ulaşmamıza katkı sağlayan Engels, İngiltere’nin küçük ve büyük sanayi kentleri ve kentsel yaşamı deneyimleyen toplumsal sınıfların durumları hakkında tarihsel bir portre çizdiği *‘İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu*’nda aynı zamanda altkentleşme sürecine yönelik bilgiler de aktarmıştır. Engels, sanayi devriminin en parlak kenti olarak öne çıkan Manchester’ın mekânsal dağılımının toplumsal eşitsizliği yansıttığını gözlemlerine dayanan şu ifadeleri ortaya koymaktadır:

Manchester’ın tam ortasında aşağı yukarı bir buçuk kilometre uzunluğunda ve genişliğinde, sadece bürolardan ve büyük mağazalardan oluşan büyük bir ticari bölge vardır.(...) Salford ve Hulme, Pendleton ve Chorlton’un önemli bir bölümü, Ardwick’in üçte ikisi ve Cheetham Hill ile Brouhton’un büyük bir kısmı (...) işçi bölgeleridir. Bu

bölgelerin dışındaki muhitlerde ise üst ve orta burjuvazi oturur. Orta burjuvazi özellikle Chorlton'da ve Cheetham Hill'in aşağı bölgelerinde, işçi bölgelerinin yakınlarındaki düzenli sokaklara yerleşmiştir. Üst burjuvazi ise Chorlton ve Ardwick'de kentten uzakta bahçeli villalarda, Cheetham Hill, Broughton ve Pendleton'un rüzgarlı tepelerinde, sıhhatli kır havasında, konforlu evlerinde ve her yarım saatte ya da on beş dakikada bir kente giden bir otobüsün kalktığı bölgelerde yaşarlar (Engels, 2019, s. 80)

Engels'ten alıntılanmaya ihtiyaç duyduğumuz bu pasajın nedeni sanayileşmenin kentlerin mekânsal dağılımını nasıl şekillendirdiğini ve dönüşüm sürecinde altkentleşmenin orta ve üst burjuvazi tarafından kentsel dezavantajlara karşı geliştirilen bir çözüm mekanizması olarak görüldüğünün ortaya konulmasıdır. Çünkü 19. Yüzyıl, kentin diyalektik yapısının en yoğun hissedildiği tarihsel dönem olmuştur. Kentin yaşamsal anlamda itici güçlerine karşı geliştirilen en önemli savunma mekanizması ise kentte erişilmesi güç olan yaşam olanaklarını kentin periferisinde arama düşüncesi olmuştur. Engels'ten yararlandığımız pasajda da görüldüğü üzere, orta ve üst burjuvazinin yaşam alanlarını işçi sınıflarından ayrı tutmak ve ferah, bahçeli mekânlarda yaşayabilmek adına kentin çeperlerinde altkent mekânları yaratmak durumunda kalmıştır.

Kent mekânının terk ediliş hikâyesine dönen altkentleşme sürecine dair önemli bir tarihsel gelişme kentsel ulaşım ağındaki gelişmelerle yaşanmıştır. Ulaşımdaki teknolojik ilerleme ile birlikte altkentleşme sürecinin daha da olgunlaştığı tarihsel veriler ışığında ortaya konulabilmektedir.

1850 ile 1920" yılları arasında kurulan altkentler varlıklarını birincil olarak demiryoluna borçluydu. 1895'ten sonra kent merkezine daha yakın altkentler içinse elektirkli tramvay ve metro benzer bir rol oynadı. Bazen arsa spekülâtorleri hızlı taşımacılığa destek verdi, bazen de elektrik enerjisi ve taşımacılık kodamanları Cleveselan'daki Von Sweringes (Shaker Hights) ve Chicago'daki Insull (Niles Center) gibi banliyölerin gelişmesine katkıda bulundu (Mumford, 2007, s. 612).

20. yüzyılın başlarında, üretim sürecinde rasyonaliteyi esas kılarak birim başına verimin artırılması mottosuyla ortaya çıkan Fordizm, altkentlerin yayılımında önemli bir pay sahibi olmuştur. Üretim sürecindeki rasyonalitenin temel hedefi, üretimin daha kısa zamana ve ucuza mal edilmesini ve bunun da perakende fiyatlarına sirayet etmesini sağlamaktır (Yırtıcı, 2005). Otomobil üreticisi olan Ford, bu yöntemle otomobil üretimini ucuza mal etmiş ve böylelikle toplumsal bireyin alım gücüne katkı sağlamıştır. Otomobilin tüketim piyasası içerisinde kolay elde edilebilir bir metaya

dönüşmesi sonucunda, bireylerin kentsel yerleşim konusunda merkeze olan bağımlılıklarını azaltarak kentsel çeperlere yerleşimini kolaylaştırmıştır.

1929 krizinden çıkan ülkeler, tarihin en kanlı savaşlarından bir tanesi olan İkinci Dünya Savaşı'nı deneyimlemiştir. İnsanlık tarihine trajedik hikâyeler bırakan İkinci Dünya Savaşı sebep ve sonuçlarıyla değerlendirildiğinde, dünyanın sosyo-ekonomik seyrini alt üst etmiştir. Savaşa katılan ülkeler tüm ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerini, sivil ya da askerî kaynak farklılığı gözetmeksizin savaş için seferber etmiştir. Bugün sahip olduğumuz birçok teknolojik ürün ve enformasyon, II. Dünya Savaşı sırasında geliştirilmiştir. Savaş teknolojisinin hızlıca yükseldiği bu dönemde yaratılan tahrip gücü yüksek silahlar, jet motorun geliştirilmesiyle havadaki savaş silahlarının daha etkili hale geldiği ve en nihayetinde atılan atom bombasıyla 50 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği insanlık tarihin en kanlı savaşı olmuştur (Hobsbawn, 2017). Savaşın ardından toplumların hayatına harabeye dönmüş kentler, işsizlik, yoksulluk ve sefalet kalmıştır. Büyük devletler savaş ekonomisine ayırdıkları fonları, toplumsal refahın oluşturulmasına ayırmıştır. Bu bağlamda, yıkıcı savaşın imzasını attığı kentlerin yeniden imar edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Keleş, 1996).

Sosyal konut mekânları da, bu dönemin en önemli aracı olarak bu imar planlarındaki yerini almıştır. Özellikle, 10 Aralık 1948 *BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*'ndeki birey ve ailelerin sahip olmuş olduğu haklara değinilmesi, bu dönemin refah politikalarına yöneleceğinin belirtisi olmuştur. Bildirgenin 25.Maddesi "Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır" ifadesiyle bu hakların karşılanması zorunlu ihtiyaçlardan olduğu açıkça vurgulanmıştır. Ruşen Keleş, refah dönemi sosyal konut yatırımlarına yönelik farklı bir duruma dikkat çekmiştir. Sosyal konut mekânları, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar dar gelirli sınıflar için üretilen mekânlar olmaları sebebiyle ön plana çıkmıştır; fakat savaşın etkisiyle orta sınıfa ait birey ve ailelere yönelik konut ihtiyacı doğması, sosyal konut mekânlarının hitap ettiği sınıfsal çapı genişletmiştir (Keleş, 1996). II. Dünya savaşı öncesi ortaya çıkan altkent mekânları ile savaş sonrasında, devletin desteğiyle ortaya çıkan mekânlar arasındaki farka Kurtuluş şu şekilde değinmiştir: "Ancak 19.yüzyılın ütopyası olan bu kendine yeten altkentler, 20.yüzyılın Avrupa kentleri ve özellikle de II. Dünya savaşı sonrası Amerika kentlerinde ütöpik karakterinden çok fordist üretim tekniğiyle kitlesel olarak üretilen orta sınıf yerleşimlerine dönüşecektir" (Kurtuluş, 2016, s. 80).

2.1.2.3 1970'ten 2020'ye Altkentleşme

Sosyal refah devlet anlayışının piyasaya hâkim olduğu 1950'den 1970'e gelindiğinde piyasanın krize girmesiyle ortaya çıkan neoliberalizm, neoliberalizmin etkili şekilde kullandığı modernizmin aşılması olarak kısaca bahsedebileceğimiz postmodernizm ile birlikte altkentleşme deneyimde farklı bir evrim sürecine kapı açmıştır. Bu nedenle bugünün tercihe dayalı ve çoğunluğu özel teşebbüsler tarafından üretilen ve çeşitlendirilen günümüz altkent mekânlarına ilham olan postmodernizmin ve neoliberalizmin detaylandırılması zaruriyet doğurmaktadır.

2.1.2.3.1 Postmodernizm Ne İfade Ediyor?

Modernizm; sanat, müzik, edebiyat ve diğer uygulamalı bilim dallarında geleneksel kodların yerini, yeni olana bırakması hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Modernizm, bilimin, aklın ve ilerleme üçgeninde kurulmuş bir süreçtir. Modernitenin savunusu, üretilen şeyin rasyonelliğe hizmet etmesidir. Rasyonel olan ise; sınır çizgileri belirli, ölçülü, yoruma kapalı, sade ve sıradan olandır. Rasyonel olan ise evrensel olmak zorundadır. “(...) 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başı Alman Sosyolojisi teorisinin bakış açısından ele alındığında, modernlik geleneksel düzenle karşıtlık ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşmasına işaret eder” (Featherstone, 2013, s. 23). Modernizmin, her şeyi rasyonelleştirmesi, kurallara tabii kılması, ölçülülüğün ve sadeliğin bu denli fetişizm öğeleri haline gelmesi ve rasyonel olanın iyi olduğu tezinin 20.yüzyılda yaşanan tarihsel gelişmeler doğrultusunda çürümesi ile eleştiri oklarına maruz bırakmıştır.

Postmodernizm olarak ortaya çıkan düşünce akımı da kimi tanımlamalara göre modernitenin reddiyesi kimi tanımlamalara göre ise modernitenin aşılması anlamına gelmektedir. “Post’larla anlatılmak istenen hem önemli bir değişime hem de bir süreklilik. Bir anlamda bir aşılma gösterebilmek isteniyor. İkinci olarak ise birçok şeyin bittiği ilan ediliyor; tarih bitiyor, ideoloji bitiyor, hümanizm bitiyor, avangard bitiyor, temsil bitiyor” (Tekeli, 2009, s. 13). Postmodernizm belirlenimin olduğu bütün kavrayışları ters yüz etmeyi amaç ediniyor, merkezinde bütünsel olanın çözülmesi, küçük yapı ve anlam birimlerine ayrıştırılması yatmaktadır. Dolayısıyla düşüncelerin kalıplaşmış hali olan ideolojileri yıkıp geçiyor; olayların bütünlük içerisinde çizgisel bir şekilde ele alındığı tarih anlayışını yok sayıyor, bunun yerine parçalamayı ve olayların yorumlanışını öne sürüyor. “Postmodernliğin Durumu” çalışmasında,

Harvey, postmodernliği “sanki dünyada hiçbir Şey yokmuŐcasına, deęiŐimin parçalanmıŐ ve kaotik akıntıları içinde yüzer, hayır, daha da ötede çamur içinde debelenir” (Harvey, 2014, s. 60) olarak tasvir etmiştir.

Featherstone da postmoderniteyi bir kopma, ötekinden ayrılma hali olarak değerlendirdiği “*Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*” kitabında, Habermas’ın Foucault ve Derrida hakkındaki görüŐlerini aktarırken aynı zamanda postmodernizmin de bir portresini sunmaktadır.

(...) sanat ve gündelik hayat arasındaki sınırları tahrip etmeye çalışan, böylece ahlak ve iletiŐimsel hakikat karşısında estetik yaŐantılara ve jestlere öncelik taşıyan postmodernist avangardan kaynaklanan anlamlı yoğunlukları yaŐantılamakta yetinen merkezless ve sınırsız bir özneyi onaylamalarından ileri gelmektedir.(Featherstone, 2013, s. 68)

Harvey  amur dibinde debelenen, Featherstone merkezless ve sınırsız bir özne yaratımından, Tekeli her türlü belirlenim karşısında yıkıcı bir güç olarak postmodernizmi tasvir etmeye çalıŐmıŐtır. Postmodernizmin ruhunda belirli bir odak noktası olmadığından tanımlama yapmak da oldukça zorlu bir çabadır. Modernizm, estetik kaygıları göz ardı edip rasyonel olana kıymet verirken (Berman, 2017); post modernizm için asıl olan kurgusal olandır. Gerçeklik, nesnellik, sınır, ölçü, bütünlük postmodernizm ile ölümü gerçekleŐmiŐ değerlerdir. Merkezde insanın kurallar ve rasyonel seçenekler arasında boęuluŐunun ortadan kaybolması yani bireyin sonsuz özgürlüğü söz konusudur. Modernitenin bireyi rasyonel olan iken; postmodernitenin bireyi Őizoit, aylak özelliktedir. Postmodernizm ile birlikte kültür farklı bir konum kazanmıŐ, kültürel çeşitlilik bir övünç kaynağı olarak değerlendirilmiştir (Eagleton, 2019). Özellikle sanatsal alan ile gündelik yaşam arasındaki sınırın tahrip edilmesiyle birlikte, gündelik yaşam estetik kaygıların hâkim olduğu bir döngüye girmiştir. Postmodernite gündelik yaşamdaki olguları, metalara estetik anlamlar yüklemiŐtir, böylelikle gündelik yaşam bir kurgusal oyun düzenidir.

2.1.2.3.2 Liberalizmin Yeni Hali: Neoliberalizm

Liberal ekonomi savunucularının en büyük d Ő  piyasanın kendi işleyiş mantığına bırakılmasıdır. Piyasa mantığının arzu ettiği ideal toplumsal birey ise homo-economicustur. Homo-economicus, piyasa düzeninde kendi çıkarlarına uygun kararları alabilen ve kararlarının sonuçlarına katlanması beklenen toplumsal bireydir. Tarih süreç içerisinde, piyasanın arzu etmediği müdahale, piyasanın işleyişinin sekteye

uğradığı kriz dönemlerinde ise işlevsel kılınmıştır. Piyasa işleyişinin bozulduğu 1970'lere gelindiğinde yaşanan krizler piyasa düzenine müdahaleyi gerektirmiştir. Keynesçiliğin hâkim olduğu piyasa düzeninde düşen kar oranlarına çözüm üretilmemesi ve 1974'te yaşanan petrol ticaretindeki kriz ile küresel ekonominin açmazları derinleşmiştir.

Böylesine bir krizden çıkmanın çözümü olarak da liberallerin sadece kendi çıkarlarını koruduğunda iş birliğine girdiği devlet kurumunun yeniden konumlanması olmuştur. Bu yeniden konumlanışta “(...)liberal toplum modeli bir ideal olarak yerinde duruyordu, ancak bu ideale yalnızca piyasanın gücüyle ulaşılamayacağı ve devletin yol gösterici eliyle desteklenmesi gerekeceği kabul ediliyordu” (Clarke, 2014, s. 103). Özel teşebbüslerin ve piyasanın devleti kendi kazanımlarını korumaya davet etmesi sonucu ortaya çıkan neoliberalizm “(...) bir gerileme döneminin ardından yönetici sınıfların üst kesimlerinin(en zenginlerin) güç ve gelirlerinin yeniden tesis edildiği, baştan sona yeni bir toplumsal düzendir” (Levy & Dumenil, 2014, s. 26). Piyasa ayağını atmak istediği yere özgürce basmak istediğinden, neoliberal düzende, sosyal refah devlet anlayışının getirmiş olduğu sermayenin özgürce hareket alanını sınırlandıran hak ve özgürlükler üzerindeki devlet teminatının kaldırılmasını arzulamıştır (Macgregor, 2014).

İktisadi kaynakların optimal kullanımı konusunda neoliberalizmin savunduğu temel tez “piyasanın, kaynakları politik kurumlardan daha etkin dağıtır” (Przeworski, 2016, s. 32) düşüncesi üzerinedir. Neoliberal düşüncenin devlet kurumuna atfettiği sorumluluk ise kaynakların piyasa tarafından etkin dağıtılması tezinin etrafını sınırsız özgürlük duvarıyla çevrelemesidir. Devletin sermaye etrafında yeniden konumlanmasının yollarını belirginleştiren neoliberalizm “(...) insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder” (Harvey, 2015a, s. 10). Harvey'den destekle ifade edebiliriz ki neoliberalizm, devletin, kamusal kaynakları, sermayenin uluslararası akışkanlığını sağlama konusunda politikalara harcaması beklemektedir. Bununla beraber, devlet harcamalarının piyasadaki tüketicinin ve üretimdeki emek gücünü koruyan hak ve özgürlükleri kısıtlamasıdır.

Nitekim tarihsel gelişmelere odaklanıldığında, merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru çözülmeye uğrayan sosyal refah devlet anlayışı, neoliberal düşüncenin küresel olarak kendisini kabul ettirdiği ortaya çıkmaktadır. Üretim maliyetinin düşürülerek kâr marjının artırılması, kapitalist sistemin en pratik çözüm yolu olduğundan sendikal hareketlerin kırılması, piyasanın arzu ettiği ortamın yaratılmasının önemli bir yoludur (Kalaycıoğlu vd., 2008). Güçlü bir emekçi sınıfı, üretim alanlarının akışkanlığı önünde engellerden bir tanesi olduğundan, emekçi sınıfın sahip olduğu kazanımları devlet desteğiyle azaltarak bu engelin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Sosyal politikaya uygun devlet yatırımları minimize edilmiş ve üretimdeki devlet teşebbüsleri geri çekilmiştir (Levy & Dumenil, 2014). Devlet yatırımlarının boşalttığı alanları ise kâr durumuna göre özel teşebbüs üstlenmiştir (Boratav, 2005; Macgregor, 2014). Sonuç itibarıyla yeni toplum düzeni, devletin gölgesi altında dilediği hareket alanına erişen ve bunu piyasa karşısında durabilecek toplumsal sınıfların sosyo-ekonomik hak ve hürriyet skalasını kendi lehine en iyi şekilde daraltarak gerçekleştiren piyasa toplumdur (Theodore vd., 2012).

Altkentleşmenin küresel olarak dönüşümünü ve bu dönüşümüne ivme kazandıran sosyo-ekonomik dinamikleri dönemselsel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bir sonraki adımın amacı ise altkentleşme sürecinin derinleştirilmesi üzerine olacaktır.

2.2 Altkentleşme Sürecini ve Alt kent Mekânlarını Derinleştirmek

Kavramsal olarak altkentleşme ve alt kent mekânları ifade edilirken ve ardından tarihsel izlek noktalarını belirlerken ortaya konulan altkentleşme çerçevesi derinleştirilmeye muhtaçtır. Çerçevenin ayrıntılarını oluştururken takip edilecek yol, altkentleşmeyi kavramada ve ifade etmede kavramsal zenginlik, oluşum sürecindeki farklılıklar ve bu farklılıklardan doğan yapısal çeşitlilik hususlarına yönelik indirgemeci anlayışı aşma amacı taşımaktadır.

2.2.1 Kişisel Tercih Olarak Alt kentleşme Evresi

Altkentleşmenin tarihsel sürecine odaklanıldığında, kentsel toplumların, kent merkezinden uzaklaşma isteğinin henüz ilk çağlardan itibaren arzu edilen bir fenomen olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgi, henüz ilk çağlardan itibaren kentsel merkezin, birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koyar niteliktedir. Nitekim kent mekânlarının, sosyal ve ekonomik dinamiklerin dönüşmesiyle, özellikle Sanayi

Devrimi ile birlikte kent merkezinde yaşanabilirliğin sorgulanmasına binaen altkentleşme olgusu, kent toplumlarının kentsel yaşam pratiklerinde önemli bir aracı olduğu ortaya çıkmıştır.

Kentsel merkezin sorunlu olarak görülmesi, bu sorunlardan uzaklaşma arzusu, doğal yaşamla bütünleşme isteği, bireyin kendisi ve birlikte yaşadığı insanlara huzurlu bir ortam yaratma ihtiyacı hissetmesi gibi nedenler yaşam alanını, kent merkezinden uzaklaştırması fakat bu seçenekleri yerine getirirken kentin imkânlarından faydalanmayı sürdürebilecek bir noktaya, yani periferiye doğru yönelmesi, altkentleşme ve bu sürecin sonucunda ortaya çıkan mekânsal yapılara da altkent tanımlaması yapılmaktadır. İlk altkent mekânları genellikle kırsal yaşamın niteliklerini barındıran mekânsal özelliklere sahiptir. Söz konusu özelliklerin en önemlisi, bahçeler ve ormanlık gibi doğal yaşamı ön plana çıkaran ve kentsel yaşamla bağını koparmayan bir konumda olan kır evlerini, bahçeli villaları, ağaçlık içinde kurulu olan konut mekânları olmuştur. Kent merkezinden yalıtılmış bir ortama kavuşma arzusu kentsel yaşamı paylaşan toplumsal sınıfların bütününe isteği olsa da bu eğilimi gösterme imkânına sahip toplumsal sınıflar sınırlıdır (Fishman, 1987).

Toplumsal bireyin, refah seviyesi yüksek ve güvenli bir kentsel yaşam sürdürmek isteği gibi kişisel tercihler doğrultusunda ortaya çıkan altkentleşme süreci belirli toplumsal sınıflara hizmet etmektedir. Altkentleşmenin, kent mekânındaki sınıfsal ayrışmanın en önemli göstergesi haline geldiği 19.yüzyıl önemli kırılma noktasıdır. Bu yüzyıl ve sonrasında, sanayi kentlerinde ortaya çıkan kentsel problemlere karşı ekonomik imkânlar doğrultusunda bir kurtuluş reçetesi olarak altkentleşme olgusu kentsel yaşamla bütünleşmiştir (Kurtuluş, 2011).

Sanayi kentlerinde altkentleşmeyi birçok sorunun çözümü olarak ön plana çıkaran etmenler nelerdir? Sanayi kentleri yoğun göçler karşısında yetersiz kalmış ve toplumsal yaşamı alt üst eden çıkmazlara girmiştir. Yetersiz konut arzı, fabrikaların çevreye verdiği zarar, zorlu çalışma koşulları, yetersiz sağlık hizmetleri gibi birbiriyle ilintili değişkenlerin sanayi kentlerini insan yaşamı için çekilmez bir duruma sokmuştur. Sorunlar, kent mekânını paylaşan bütün toplumsal sınıflar için eş değerdir. Bu eş değer hali, Engels, “(...) Sonuçlar kapitalistleri de etkilemekte, ölüm meleği onların saflarında da işçi sınıfının saflarında olduğu gibi amansızca hükmünü sürdürür” (Engels, 2013, s. 44) diyerek betimlemiştir.

Sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkan sorunlardan doğan sebeplerle kent merkezinde dolaşan ölüm meleğinden kaçmak için küçük ve büyük burjuvazi kurtuluşu, sorunlardan ve sorunlara kaynak teşkil ettiği düşünülen toplumsal sınıflardan kaçmak olarak bulmuştur. İlk anlamda, kırsal yaşamın dinginliğine erişme arzusuyla periferideki yaşam, sanayinin sonuçlarıyla beraber tamamen sorunlardan kaçış, konut sorununa çözüm, güvenli bir yaşam, aile mahremiyeti gibi konularda çözümler sunan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Bu ifademizi,“(…) İnsan kenti fethedemezse en azından ondan kaçabilirdi. Banliyö hiçbir şey değilse kaçınılmaz olanın kaçınılmazlığına bir protestoydu” (Mumford, 2007, s. 598) diyen Mumford’un ifadeleriyle sağlamlaştırabiliriz. Bu hususta altı çizilmesi gereken ise kentleşmenin kaçınılmaz sorunlarına karşı gösterilen protesto belirli bir toplumsal sınıfın kendi rızasıyla süreci gerçekleştirmiş olması noktasıdır.

19.yüzyıl’ın büyük ve küçük burjuvazisi kentsel mekânda dilediği konuma hareket etme imkânına sahip sınıf olarak ön plana çıkarken; erken 20.yüzyılda yaşanan ulaşımdaki teknolojik gelişmelere bağlı olarak tüketiminin artmasıyla beraber, orta sınıfa mensup bireyler de altkent tüketiminin önemli aktörleri haline gelmiştir (Fishman, 1987). Demiryolu ulaşımı ve Fordist üretim sisteminin otomobil üretimini ucuza mal ederek tüketimin önemli unsuru haline getirmesi dinamiklerine bağlı olarak kentsel yaşam pratiğinde bulunan bireylerin kentsel mekâna olan bağımlılığını çözülmeye uğratmıştır. Merkez ile periferi arasındaki bağlantıyı sağlamada en önemli problem olarak öne çıkan ulaşımın çetrefilliğinin kolaylaşması altkent üretim sürecinin artmasını tetikleyen olguların başında gelmektedir.

Sanayideki gelişmeler, özellikle 19.yüzyıldan itibaren, sermayenin kentlerdeki mekân üretimine kaymasına ve kentsel mekân üretiminin bir yatırım aracına dönüşmesine yol açmıştır (Engels, 2013; Kurtuluş, 2011). 19.yüzyılın altkentleşmesi aynı zamanda, küçük ve büyük burjuvazinin, bir yandan müreffeh yaşam arzusuna ulaşma imkânı olarak kentsel periferiye yönelmesiyken diğer taraftan, kent merkezinde, arazinin kısıtlı olması ve bu arz-talep dengesizliğinden dolayı ortaya çıkan yüksek maliyetlerden ötürü, periferideki coğrafyayı konut üretim sürecine dâhil etmesidir. Böylelikle altkentleşme bir yandan sağlıklı, güvenli, huzurlu bir ortam yaratma arzusunu tatmin etmekte iken bir diğer yandan da sermayenin yeniden üretiminde bir yatırım alanı olmuştur (Harvey, 2015b, 2016a; Kıray, 2003; Kurtuluş, 2011; Yırtıcı, 2005). Altkentleşmeyi tüketim pazarında bireysel bir tercih olarak

yorumlamayı kusur olarak gören (Keil, 2018) altkentleri sermayenin bir ürünü olarak nitelendirmiştir. Mevcut pasajın, bölüm başlığını ters yüz edencesine ifadelerle kurulu olduğu söylenebilir; fakat çalışmanın temel mantığına yerleştirilmiş olan diyalektik yaklaşım gereği altkentleşme farklı boyutlarıyla incelenmektedir; bu nedenledir ki, kentsel toplumun kentleşme deneyiminde sermayenin manipülasyonuna gerekli eğilim gösterilerek madalyonun öteki yüzüne odaklanılacaktır.

Bir tercih olarak altkentleşme sürecinin en önemli evresi, orta sınıfın altkentleşme ile etkileşiminin artması olmuştur. Nitekim tarihsel gelişmeler periferiyi kentsel yaşam pratiğine dâhil etmiş, bu dâhil etme noktasında ön plana çıkan etmenler ise özellikle Fordist üretim sürecinin üretimi seri hale dönüştürmesine paralel olarak ucuza mal etmesi ve alım gücüne olan desteğiyle beraber kentten kendi arzusuyla uzaklaşma isteğinde bulunan toplumsal sınıfları genişletmiştir. Toplumsal yaşamdan beklentiler konusunda burjuvaziye yakınlık gösteren orta sınıfın ekonomik, sosyal ve kültürel değerler bakımından altkent mekânlarında sınıfsal yapılarına uygun seçenek olmuştur. Fishman'ın iddiasına göre, “banliyölerde, arketipsel bir orta sınıf buluşu vardı, belki de kent ile iç mimarlık tarihindeki ikamet ve şehir arasındaki ilişkinin en radikal bir düşüncesiydi” (Fishman, 1987, s. 21). Orta sınıfın altkentleşmeye olan eğilimi özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında artış göstermiş ve aynı zamanda altkent mekânlarının orta sınıf için ifade ettiği anlam dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün ifadesini Kurtuluş şöyle gerçekleştirmiştir:

İkinci Dünya Savaşı öncesinde burjuvaziyi (büyük ve küçük) sanayi kentlerin sefaletinden ve yoksul işçi sınıfından uzak tutan ilk banliyöler ile; savaş sırasında tıpkı fordist üretim gibi yaygın ve kitlesel olarak üretilen ve refah devletinin politikalarının desteğiyle orta sınıflara yeni bir yaşam şekli sunan banliyöler birbirinden farklıydı (Kurtuluş, 2011, s. 90).

Fordist üretim tarzının yapısından ötürü, sermayenin mekân üretim sürecinde de, aynı tür otomobilden seri şekilde üretilmesi gibi “Anglo Amerikan ülkelerinde- İngiltere ve kapitalist yerleşimci topluluklarda- Avusturalya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve bir dereceye kadar Güney Afrika’da tipik banliyöleşme biçimleri ortaya çıktı” (Keil, 2018, s. 28). Fordist mekânsal örgütlenme mantığında, “soyut bir mekân örgütlenmesi ve bunun beraberinde getirdiği farklılıkları göz ardı eden homojen bir mekân-zaman anlayışı” (Yırtıcı, 2005, s. 55) yatmaktadır. Modernizm

mantığına teslim olan altkent mekânları, rasyonel bir kentsel yaşamın simgesi haline gelmiştir.

Devlet politikaları ve piyasa kurumları tarafından desteklenen, ev sahipliğine yönelik kültürel tercih, uzlaşmaya yönelik konut geliştirmenin (ve yardımcı ticari ve endüstriyel gelişimin) yapılanmasında önemli bir işarettir. Banliyö ev sahipliğinin önemli bir arkiteri olmuştur (Keil, 2018, s. 28).

Ev sahipliği imgesinin toplumsal yaşamın merkezine itilmesiyle birlikte belirli rasyonel hedefler doğrultusunda üretilen ve kent merkezinden daha uygun bir yerleşim mekânları haline gelen altkent mekânları, özellikle orta sınıf için cazip tüketim mekânları olmuştur (Fishman, 1987; Frank, 2016; Keil, 2018; Mumford, 2007).

Alt kent mekânları modernizmin desenlerine uygun şekilde üretilirken yaşam stili yaratma konusunda sınırlılıkları olan mekânlar olmuştur. Bu mekânlarının, orta sınıf ve burjuvaziye, farklılığı yansıtan, seçkincilik iddiasına karşılık gelen niteliklere kavuşması ancak Fordist mekânsal örgütlenmenin yerini serbest piyasa örgütlenmesine bırakmasıyla gerçekleşmiştir. Örneğin, orta sınıfın altkentleşmesi konusunda önemli gelişmelerin yaşandığı ve kitlesel altkent mekânlarının üretimin en çok gerçekleşen yerlerden olan ABD’de, bu mekânların geldiği nokta Fordist üretim mantığıyla kentsel yaşama iliştilen yapıların başarısızlığını ortaya koyuyor: “(...) 1970’lere gelindiğinde altkentler, Amerika’nın beyaz orta sınıfının mutlu, konforlu ve sosyal bir yaşam sürdürdükleri canlı yerleşmelerden çok, ailece çalışan orta sınıfın yatakhane kentlerine dönüşmüştür” (Kurtuluş, 2016, s. 80). Alt kent mekânlarının hedefinden şaşmasının nedeni olarak üretim sürecinin devlet yatırımlarına ve kooperatif sisteminin ağırlığından dolayı olduğu ileri sürülebilir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı’nın kent ekonomisi üzerindeki ağır hasarları düzeltmek adına ve tarihsel döneme hâkim olan sosyal refah anlayışına uygun olarak devlet teşebbüsleri konut üretiminin belirleyicisi konumunda olmuştur.

Sosyal konutların ve toplu yerleşim mekânlarının yaygınlık kazandığı bu dönemde, orta sınıfa yönelik üretilen altkent mekânları da hâkim olan bu mantıktan etkilenmiştir. Rasyonel kararlara hizmet eden altkent mekânlarının sıradanlaşması ve ortaya çıkma gayesinden şaşması doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim tarihsel süreçte kısmen değinmiş olduğumuz ve günümüz altkent mekânlarının felsefesini oluşturan ve bu mekânların en etkili toplumsal sınıfı olan yeni

orta sınıfın kentsel pratiklerini belirlemesi hususunda, tarihsel gelişmeleri neden ve sonuçları derinlemesine irdelenmelidir. Bu tarihsel gelişmelerin serbest piyasa düzeni ve modernizmin aşılması olarak nitelendirilen postmodernizmdir.

2.2.1.1 Neoliberalizm ve Postmodernizm Gölgesinde Altkentleşme Deneyimi

Sermayenin yeniden üretilmesinde talebin sürekli kılınması yatmaktadır. Bu nedenle pazarın manipüle edilerek talep aktif kılınmalıdır. Postmodernizm ise talebin manipüle edilmesi konusunda, serbest piyasa düzeni için uygun toplumsal ortamı sağlamıştır. Yeni piyasa düzeni ve toplumsal yapının havasını dönüştüren postmodernizm ile birlikte kentsel mekân üretiminde kimlik yaratma, farklılıkları ortaya koyma, seçkincilik iddiası oluşturma olgularına cevap verecek bir üretim sistemi hâkim olmuştur.

Temelde barınma ihtiyacına karşılık veren konut mekânlarının, postmodernizmin etkisi ve piyasanın yönlendirmesiyle beraber ihtiyaç nesnesi olmaktan çıkıp bir kimlik, toplumsal statü göstergesi haline dönüşmüştür. Konut mekânlarının sahip olduğu yapısal özellikler ile beraber ve piyasanın sihirli dokunuşları doğrultusunda kullanım değeri yerine, değişim değerinin ön plana çıktığı nesneler olmuştur. Konutun sahip olduğu değişim değeri, simgesel tüketimini etkilemektedir. Değişim değerini sürekli olarak artırma amacıyla olan piyasa düzeninin en önemli fonksiyonu, Fordist üretim sisteminin aksine esnek olmasıdır. Dolayısıyla piyasa bir yandan pazarı çeşitlendirmek için manipüle ederken; öte yandan ön görülmeyen yeni gelişimlere de ayak uydurma becerisi göstermiştir. Özgür’e göre konut üretimi, iki farklı; fakat birbiriyle ilintili başlıklar altında irdelenebilmektedir: “İlki, konut piyasasını oluşturan temel olarak üretim süreci, ikincisi ise tüketim boyutunu yani talep sürecini biçimlendiren dinamikler” (Özgür, 2012, s. 29). Pazarın canlı olması gerekliliği tüketimin sürekli olarak tetiklenmesine bağlıdır.

Piyasa düzeni bu nedenle bir tüketim toplumuna muhtaçtır (Baudrillard, 2016). Baudrillard’a göre “tüketimin mantığında yer alan ihtiyaç kavramının aslında herhangi bir nesneye duyulan ihtiyaç değil, farklılık ihtiyacı (toplumsal anlam arzusu) olduğudur” (Baudrillard, 2016, s. 31). Esnek üretim sisteminin ve taleplerin sınır tanımazlığı doğrultusunda altkent mekânlarının Fordist üretim mekânlarından oldukça farklılaşarak yeni bir yaşam stili yaratma, bir sosyal kimlik oluşturmak veya hâlihazırdaki kimliği korumanın mekânsal ifadesi haline geldiğini iddia edebiliriz

(Fishman, 1987; Keil, 2018; Kurtuluş, 2011; Veblen, 2015). Varoluşun, tüketim tercihlerine bağlı olduğu bu yeni serbest piyasa düzeninin yarattığı tüketim toplumunun en aktif sınıfı olarak orta sınıf ön plana çıkmaktadır. Orta sınıf, öykündüğü yüksek kültür (Gans, 2018) yaşam tarzına uygun en yakın yaşam stilini belirlemek adına tüketim tercihlerini ayarlama arzusundan dolayı piyasaya en çok bağlı olan toplumsal sınıftır (Arslan, 2012; Baudrillard, 2016; Veblen, 2015). Bu nedenle toplumsal konumu yansıtan sosyal kimliği etkileyecek her tüketim nesneni orta sınıf için önem arz etmektedir. Yeni bir yaşam alanı olarak altkent mekânları, serbest piyasanın tılsımlı elinin değmesiyle beraber, tüketim toplumunun en önemli metası haline gelmiştir. Kentten uzaklaşmanın ifadesi olan altkentleşme tarihsel dinamikler doğrultusunda, talepler ve bu taleplere cevap veren serbest piyasanın etkisiyle kent çeperinde yeni bir kentsel yaşam formu oluşturmuştur.

Ortaya çıkan orta sınıf ve burjuvaziye hizmet sunan altkent mekân yerleşimleri kentsel merkeze olan bağımlılığı iyiden iyiye zayıflatan, kendi kendine yeten yerler olarak üretilmiştir. Fishman bu durumu şöyle betimlemiştir: “1945’ten bu yana banliyö, merkezi kentin uydusu olarak geleneksel anlamını ve işlevini yitirmiştir. Çevresel toplulukların bir zamanlar endüstri ve büyük ölçekli ticareti dışladıkları yerlerde banliyö artık yirminci yüzyılın sonlarında ekonominin en hızlı büyüyen unsurlarının kalbi haline geliyor” (Fishman, 1987, s. 42). Pazardan gelen talepler karşısında esnek üretim sistemi sayesinde her türlü sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaca yönelik altkent mekânlarının üretimin gerçekleşmesiyle beraber kişisel olarak tercih edilen altkent mekânlarının çeşitliliği artmıştır.

2.2.1.2. Yazlık/Sayfiye Altkentleri

Kent merkezinden uzakta, bahçeli ve ormanlık arazide bulunan ve yazlık olarak kullanılan konut mekânları, altkent mekânlarının bilinen ilk örnekleri teşkil etmiştir (Alkan, 2014; Mumford, 2007). Yılın belirli zamanlarında tercih edilmesi nedeniyle kalıcı yerleşme olarak görülmeyen fakat altkentleşme sürecinin temelini oluşturması açısından önemlidir. Kırsal yaşamın dinginliğine, ferahlığına erişimin bir aracı olarak görülen yazlık konut mekânları kentsel toplumsal tabakanın sınırlı bir zümrenin tercihine bağlı olarak tüketilebiliyor olması hasebiyle altkent mekânlarının ilham kaynağı olmuştur.

2.2.1.3 Bahçeşehir Altkentleri

Bahçeşehir mekânları, Ebenezer Howard'ın, insan yaşamı için mükemmelliğin ön planda olduğu yerleşim yeri yaratma amacıyla ortaya koyduğu bir ütopya'dır. "1898'de önerdiği program, Londra'nın büyümesini durdurmayı ve yeni bir tür kasaba inşa ederek köylerin azaldığı kıra nüfus aktarmayı içeriyordu" (Jacobs, 2017, s. 37). Ebenezer Howard, kent merkezinde sorunların çözümünü yeni yerleşim alanları tasarlayarak aşmayı düşünmüştür. Zira Howard ve izinden giden planlamacılar açısından kent mekânı sorunlu alanlardır. "Ruskin ve William Morris'ten F.L Wright ve Lewis Mumford'a kadar Anglosakson düşünürlerin çoğu, sanayi çağı insanın makineleşme dolayısıyla kişilik kaybına uğradığını düşünüyorlardı. Bu yüzden, fiziksel ve ruhsal bakımdan şehrsel yoğunlaşmalara tepki olarak müstakil evlerden yanaydılar" (Ragon, 2010, s. 269).

2.2.1.4 Güvenlikli Site Altkentleri

Güvenliği temsil eden ve bu nedenle simgesel anlam taşıyan, duvar, kapı, çitler ve güvenlik kulüpleri, güvenlikli sitelerin en belirgin özellikleridir. Bu yapılar, bu simgeler aracılığıyla sınırların çizildiği ve bu sınırlar içerisinde güvenli bir alan yaratma amacı gütmektedir (Alver, 2007). Güvenlik siteleri giriş çıkışın kontrol edildiği, güvenlik elemanları ve güvenlik kameralarıyla korunan, yüksek duvarlarla çevrili mekânlardır. Duvarlar, çitler ve diğer güvenlik unsurları, kentin tehlikelerine karşı geliştirilmiş bariyerlerdir. Temel olarak güvenlikli site kavramı, belirli bir düzenin hâkim olduğu, sınır hatlarının duvar, kapı, çitlerle somutlaştırıldığı, kentsel tehlikelerine karşı bir sığınak olarak görüldüğü, özel konut mekânlarına karşılık gelmektedir.

Güvenlikli siteler, süreç içerisinde dönem koşullarından etkilenecek ve de talepler doğrultusunda, güvenlik fonksiyonun yanı sıra yeni fonksiyonlar edinmiştir. Güvenlik endişesi üzerine inşa edilen bu yapılar, zamanla her türlü ihtiyaca cevap verebilecek mekânlara dönüşmüştür. En temelde çocuk parkları, yetişkinlerin vakit geçirebileceği oturma alanları, otoparklar, spor sahaları, yüzme havuzları, bisiklet yolları ve marketler güvenlikli sitelerin bünyesine kattığı yenilikler olmuştur. Sitelerin bu tür gündelik ve sosyal ihtiyaçlara cevap verebilir bir yapıya dönüşmesi, bu yapıların tercih edilme sebeplerini artırmakta, daha cazibeli bir duruma sokmaktadır. Kentin gürültüsünden, kaosundan, güvensizliğinden kaçan insanların, sığınak olarak gördüğü

bu mekânlar, zamanla sosyal faaliyetlerin giderildiği alanlara dönüşmesi, bu yapıları mekânsal ayrılığın bir ürünü haline getirmiştir (İçli, 2010; Özgür, 2006; Pérouse & Danış, 2005). Çünkü bu mekânlarda yaşayan insanlar, ihtiyaçlarını, kentte ihtiyaç duymadan karşılamaları, kentle olan ilişkilerini sınırlandırmıştır.

Güvenlik endişesiyle mahalleye ve kente karşı örülmüş olan duvarlar, koyulmuş olan bariyerler ve kapılar, diğer taraftan bünyesinde barındırmış olduğu zaruri ve sosyal faaliyet alanları ile bu mekânlarda yaşayan bireylerin içe kapanması anlamına gelmektedir. Güvenlik kaygısıyla yola çıkılmış olup neoliberal pratiklerin etkisiyle başkalaşıma uğramış olan bu yapılar Keyder'e göre "bu tür siteler kenti çevreleyen bir halka gibidir; her biri kent merkezinden yaklaşık birer saat uzaklıkta olan bu siteler zamanla kendi başlarına birer merkez haline gelme potansiyeli taşıyor" (Keyder, 2018, s. 188). Keyder'in ifadelerinden hareketle küresel bir olgu olan güvenli sitelerin aynı zamanda bir altkentleşme türü olduğunu da ifade edebiliriz.

2.2.2 Altkentleşmenin Zorunlu Hali

Zorunlu altkentleşme evresini açıklamak için altkent tanımlamalarını yeniden gözden geçirmek durumundayız. Çünkü ilk başlık altında kişisel tercih olarak ele alınan ve orta sınıf ve küçük ve büyük burjuvazinin etrafında dönen bir altkentleşme deneyimini irdeledik. Bu bölüm ise altkentleşme konusunda ilk bölümün aksine altkentleşmenin salt olarak kişisel tercihe bağlı olmadığını, söz konusu sürecinden bir zorunda olma durumuyla ilintili durumunu savunmakla ilgili olacaktır.

Kentlerin yapısı göz önünde bulundurulduğunda kentsel yapıyı belirleme konusunda toplumsal sınıfların çatışmalarını ve uzlaşmalarını görmekteyiz. Kentsel mekânlar, hareket etme konusunda arzu, istek ve imkânlar doğrultusunda toplumun diğer katmanlarına oranla güç sahibi olan burjuvazinin ve burjuvazi yaşam tarzına öykünen orta sınıfın pratiklerine göre şekil almaz. Bütün toplumsal sınıflar, kentsel mekândaki payına düşeni almak için kendi çıkarları doğrultusunda çaba sarf eder ve mücadeleye girer. Kentsel mekândaki bu toplumsal sınıf mücadelesi, kentleşme ve kentleşmeye gebe olan altkentleşmeyi de doğrudan etkilemektedir.

Tarihsel süreçte, kentsel mekânda yaşanan toplumsal çatışmaların kentin merkezinde ve çevresinde farklı mekânsallıklar yarattığını ifade etmiştik. Bu bağlamda, altkentleşmenin tanımını hatırlatarak tartışmayı genişletmeliyiz.

Fishman'ın ifadesiyle “kelimesi kelimesine, tam anlamıyla ‘kentin ötesinde anlamına gelir ve böylece geniş bir çerçevenin çevresindeki her türlü yerleşime atıfta bulunabilir” (Fishman, 1987, s. 23). Fishman'ın bu tanımlamayı yaparak altkentleşmenin belirli toplumsal sınıfların pratik deneyimlerine ait olduğu teorisine karşı çıkmaktadır. Bu anlamda, Fishman'ın ortaya koyduğu görüşün benzerlerini (Keyder, 2018b; Kurtuluş, 2011) teorisyenlerin ilgili çalışmalarıyla destekleyebiliriz.

Kentler, tarihsel dinamikler doğrultusunda dönüşümler yaşamıştır. Savaşlar, göçler, doğal afetler, devrimler gibi doğal ve insan ilişkilerinden kaynaklı dinamikler doğrultusunda yıkımlara uğramış ve bu yıkımların ardından yeniden üretilmiştir. Bu noktada özellikle yerinden edilme kavramı bizler için önem arz etmektedir (Keil, 2018; Slater, 2014). Çünkü kent toplumları, tarihsel dinamikler doğrultusunda sıkça yer değiştirme durumunda kalmıştır. Savaşlar ve doğal afetlerin sonucu olarak bulundukları yerlerden başka coğrafyalara gidilmiş, Sanayi Devrimi gibi kentsel mekânı cazibe mekânı haline getiren etmenler yoğun göçlerin yaşanmasına neden olmuş veya kentsel mekânın dezavantajlı sınıflarını yerinden eden Hausmann Planı gibi gelişmeler doğrultusunda yerinden edilmelerden dolayı kentin çeperlerinde yerleşim alanları oluşmuştur. Kentin çeperlerinde yaratılan bu mekânlar altkentleşmenin zorunluluğa dayalı türlerini oluşturmaktadır. Harris, altkentleşmenin Batı teorisine karşı çıktığı şu pasajında, zorunlu altkent mekânlarının kanıtı konusunda önemli destek sunmaktadır: “Batı teorisinin varsayımlarına rağmen, asında çok sayıda banliyö halkı orada yaşamayı seçmedi. Belki de en belirgin alt gruplar, başka bir yerden zorla yerinden olmuş kişilerdir” (Harris, 2010, s. 34) .

Yine aynı çalışmasında Harris, zorunluluğa dayalı altkentleşme gelişmesine dair şu portreyi sunmaktadır: “Küresel Güney’in birçok yerinde banliyölerde yaşaması için zorlananların çoğu, daha önce savaş ya da kıtlıklardan kaçan kırsal alanların sakinleridir” (Harris, 2010, s. 34).

Kent mekânlarına göç eden nüfusun konut ihtiyacını karşılamak adına, konut için uygun arazi tedarik etmenin periferiye daha uygun olması, Hausmann gibi kent merkezini ıslah etme (Olgun, 2010; Slater, 2014) amacıyla merkezdeki sorunların kaynağı olarak görülen toplumsal sınıfların periferiye yönlendirilmesi, dinsel kimlik, etnik kimlik gibi olguların politik olarak toplumsal yaşamdan izole edilmek istenilmesi nedeniyle kentsel merkezin uzağında kurulan yerleşim yerleri nedeniyle altkent

mekânları çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle, kentleşme literatüründe karşımıza çıkan getto, gecekondu gibi yerel ve küresel anlamlara sahip olan bu kentsel mekânlar, zorunlu alkent mekân tipolojilerini oluşturmaktadır. Altkentleşmenin bu geniş monograflar listenin bütününe bir portre halinde sunmamız altkentleşme çeşitliliği açısından önem arz etmektedir; fakat çalışmanın sınır hatlarında kalabilmek adına çeşitliliği ayrıntılandırmak konusunda dar kapsamlı bir yol izlenecektir.

2.2.2.1 Endüstri Altkentleri

Sanayi, toprağın insan emeğine olan bağımlılığına neşter vurarak feodal sistemin toprakla bütünleşmiş olan hayatların can damarlarını koparmıştır. Sosyal ve ekonomik olarak bağımlı oldukları topraktan kopartılan bu insanlar, sanayinin sermaye birikiminde ihtiyaç duyduğu artık emek gücünü oluşturmak üzere sanayi kentlerine davet edilmiştir. Bu davetler sonucunda sanayi kentlerinde emek gücünü satmak üzere bulunan bir işçi sınıfı ordusu oluşmuştur. İşçi sınıfının mekânsal örgütlenmesinde fabrikaların coğrafi örgütlenmesi son derece önem taşımaktadır çünkü işçi sınıfının yaşamak zorunda olduğu alanlar kentin merkezinde yer alan fabrikaların çevresi veya en yakın yerleşim yerleri olmuştur. Sanayinin kentlerin merkezinde örgütlenmesiyle birlikte, kent merkezleri işçi sınıfının konut mekânlarıyla dolup taşmıştır.

Tarihsel gelişmeler doğrultusunda fabrikaların kent merkezlerini terk ederek kentin çeperlerine doğru yönelmesiyle birlikte işçi konut mekânları da, bağımlı olduğu üretim bandıyla beraber kentin çeperlerine yerleşmeye başlamıştır. Sanayi bölgelerinin altkentleşmesi “on dokuzuncu yüzyılın ortasından bu yana Avrupa, Amerika ve Kanada metropol saçak kemerlerinin değişen karakterinin önemli bir unsuru olmuştur” (Lewis, 2004, s. 147). Ulaşım, iletişim ve üretim bandındaki yaşanan teknolojik ilerlemeye paralel olarak artan sanayi üretimi, sermayenin yeni mekânsal yerleşim alanlarına, yeni örgütlenme yapılarına ihtiyaç duymuştur (Lewis, 2004). Sanayinin çeperlere yönelmesiyle beraber, “1850’den sonra kapitalist sanayileşme, çoğu şehir kenarındaki yeşil alanlarda yaratılacak olan yeni iş sahalarına olan talebin artmasına neden oldu” (Lewis, 2004, s. 153).

Fabrikanın coğrafi örgütlenmesi emekçi sınıfın yaşamsal faaliyetlerini etkileyen en önemli etken olması nedeniyle iş gücünün rağbet gösterdiği yeni alanlar kentin çeperleri olmuştur. “İşçi sınıfı banliyö büyümesi, işçiler tarafından uygun fiyatlı, makul konut ve iş arama arayışlarının bir ürünüdür. Montreal, Los Angeles ve

Pittsburgh gibi şehirlerde başka yerlerde olduğu gibi, banliyö firmaları işçi sınıfı için yerleşimi için bir mknatis gibi davranıyordu” (Lewis, 2004, s. 155).

İşçi sınıfının üretmiş olduğu altkent mekânlarının yapısal özelliklerini, sanayi ile olan bağlantısını örneklendirmek adına çok farklı örnekler verilebilir. Bu bağlamda, Marliere’in şu pasajı işçi sınıfının altkentleşme deneyimini ortaya koyması açısından önemli tarihsel veriler sunmaktadır:

Clichy limanına dört kilometre uzaklıktaki Gresillons bir sebze mahallesidir. 1920’li yıllarda sanayinin hızla gelişmesi, konutların inşasını ve aynı zamanda bakımsız mahallelerinin ortaya çıkmasını hızlandırır. Kırdan gelmiş ve etraftaki fabrikalarda işçi topluluğunun yerleşimini kolaylaştırmak için, ilk toplu konutlar inşa edilir. 1920’li yılların ortalarında işçi topluluğunun barınması için inşa edilmiş bu site-banliyö, “büyük toplu konutların” ilklerindendir; kiracıların yarısından fazlasını komşu belediyelerde ya da şehirde çalışan metal işçilerinden oluşturmaktadır (Marliere, 2011, ss. 55-56).

2.2.2.2 Gecekondu Altkentleri

Gecekondu başlı başına bir inceleme konusu olmakla beraber Türkiye’nin toplumsal yapısından türemiş sosyal, politik ve ekonomik olarak küresel anlamdaki karşılığı bulunamamış mekânsal örgütlenme türüdür (Karpat, 2016). Halen varlığını sürdürmekte olan gecekondu, kavramsal olarak ifade edilecek olursa kente eklemlenen yapı ruhsatına sahip olmayan konut mekânlarıdır. Konut üretiminde piyasanın ve devletin yetersiz kalması nedeniyle bizzat yetkililer tarafından göz yumulan ve kimi zaman teşviki sağlanan bu mekânlar, altkentleşmenin bir çeşidini oluşturmuşlardır. Kapitalist kentleşmenin özgün formları olduğunu dile getiren Kurtuluş’un gecekondu ile altkentleşmenin ilişkisine dair açıklaması şöyledir

(...) Kapitalist kentleşmenin de tek bir biricik formu olmadığını, sermaye birikim süreçlerindeki politik iktidar(devlet de denilebilir) ile sınıflar arasında kentsel arazi üzerinden kurulan bağlantıların farklı kentsel formları ortaya çıkarabildiğini de göstermektedir. (...) Gecekondu böyle bir bağlam bağımlılığı ile ortaya çıkan kendine has bir banliyöleşme modeli olarak ele alınabilir (Kurtuluş, 2016, s. 91).

İş, eğitim, sağlık, güvenlik gibi fenomenler nedeniyle kentlere göç eden nüfus, kentsel konut tüketiminde dezavantajlı konumlarına çözüm olarak çoğunlukla kentin çeperlerinde, herhangi bir planlamaya müdahil olmadan fakat çoğu zaman aynı şehirden, köyden insanların birbirlerini ön ayak olup kurdukları yani kendilerine özgür yapılar oluşturduğu bu mekânların sahip olduğu özellikler kent mekânıyla doğrudan

ilişkili fakat mekânsal uzaklık özellikleriyle bir altkent yerleşimleri olmuştur. Keyder, altkentten bir çeşidini oluşturan gecekonduardan oluşmuş kentsel mekânların temel oluşum nedenini devlet kurumuna bağlamıştır: Keyder'e göre "(...) devletin bir kapitalist mülkiyet ilişkileri rejimi kurmakta yetersiz kalması ya da isteksiz olması" (Keyder, 2018, ss. 175-176) olarak açıklamıştır.

2.2.2.3 Getto Altkentleri

Genellikle marjinal olarak nitelendirilmiş nüfusun gözetim altında tutma amacıyla çoğunlukla giriş çıkışın güvenlik görevlileri tarafından kontrol altında tutulduğu mekânsal örgütlenme biçimidir. Getto mekânları, içerisinde yaşayan nüfusun toplumsal yaşamdan olabildiğinde izole etme amacıyla üretilmiş kentsel mekânlardır. (Çetin, 2012).

2.3. Türkiye'nin Kentleşme ve Altkentleşme Deneyimi

Dışsal ve içsel dinamiklere bağlı olarak kentleşme deneyimleri, toplumdan topluma farklılaşma göstermektedir. Dışsal etkenlerin ortak noktaları belirginleştirdiği yerler elbette ki söz konusudur; fakat içsel dinamiklerin bu etkileşime verdikleri tepki kentleşme sınırlarında muğlaklık yaratabilmektedir. Deneyim süreçlerinde farklılaşmayı Wallerstein'ın merkez-çevre kategorizasyonuna bağlı olarak yorumlayacak olursak çevre ülkelerin sosyo ekonomik deneyimleri merkezde yer alan toplumların sosyal, iktisadi ve kültürel deneyimlerine bağımlı olduğunu söyleyebiliriz (Wallerstein, 2011). Merkez-çevre kategorizasyonunda yarı çevre konumunda kendisine yer bulan Türkiye'nin kentleşme ve altkentleşme deneyimlerini irdelediğimizde merkez-çevre farklılaşmasını rahatlıkla görebilmekteyiz. Sanayideki gelişmelerle doğru orantılı olarak kırsal nüfusun kentlere doğru akışıyla ortaya çıkan kentleşme sürecini Türkiye'deki kent literatürünün odaklandığı İstanbul ve Ankara kentleri üzerinden yapılabilmektedir.

Sanayileşme sürecine dâhil olmakta geciken Türkiye, haliyle kentleşme sürecini de geriden takip etmiştir. Çünkü kentleşmenin en büyük tetikleyici gücü olarak sanayileşme rüzgârının iyiden iyiye ivme kazandığı dönemlerde Türkiye yeni bir rejim ile yeniden inşa edilmekteydi. Bu yeniden inşa süreci, 1923'te ilan edilen Cumhuriyet rejimi ile birlikte, Türkiye'nin modern bir ulus yaratma süreci başlamıştır. Türkiye'nin, özellikle İstanbul'un kentleşme ve altkentleşme sürecini anlamak için

1923 öncesine bakmamız gerekmektedir. İleri kısımlarda ele alacağımız ve kentsel mekânın önemli yerleşim birimlerine dönüşen coğrafi alanları ve bu alanların oluşum sürecini daha iyi analiz edebilmek için bu gerekli bir adımdır.

2.3.1 Türkiye’ye Miras Kalan Kentleşme Deneyimi: 1923 Öncesinin Kısa Bir Özeti

Tarihsel süreçte geriye dönük atacağımız bu adım, bizleri Osmanlı kent yaşamının önemli bir argümanı olan sayfiye mekânlarına götürecektir. Osmanlı’nın başkenti olan tarihi şehir İstanbul, sayfiye alanlarıyla zengin ve kentleşme dinamiklerinin yoğunlaştığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Keyder, 2018; Kıray, 2003; Kurtuluş, 2011). “Osmanlı modernleşmesinin ürünlerinden olan biri olan sayfiyenin icadı ve modern bir mekân, mimari, kültür ve etkinlik olarak inşasının tarihsel kökleri de büyük ölçüde 19.yüzyıldadır” (Alkan, 2014, s. 15). 19.yüzyıl kentleşmesinde, kentsel mekânı terk edişin önemli simgeleri haline gelen sayfiye mekânları, Osmanlı’da da kendisini göstermiştir.

Ulaşım sistemindeki hareketlenme ile beraber sayfiyeleşme süreci yaygınlaşmıştır. Alkan’a göre “(...) bu dönemde vapurların ilk kez şehir dışı ile bağlantıyı sağlamak üzere kullanımı ve daha önemlisi düzenli seferlerin başlaması Boğaziçi ve Adalar’ı sayfiye imarına açar” (Alkan, 2014, s. 22). Ulaşımı sistemli hale getirerek yazlık olarak kullanılan sayfiye alanlarını kentsel mekânda kalıcı yerleşim yerlerine dönüştürme amacı yine bu dönemin önemli gelişmelerindendir (Çelik, 1998). Bu amaç doğrultusunda, Osmanlı tarihinin ilk vapur şirketi olan ‘Şirket-i Hayriye’ kurulmuştur. “1881 Nizamnamesinde artık oturmuş gözüken Üsküdar-Beşiktaş ile Harem-Kabataş hatlarının mevcudiyeti, bize kentin Avrupa ile Asya yakaları arasındaki ulaşımın da hızla geliştiğini göstermektedir” (Çelik, 1998, s. 70). Vapur ulaşımı İstanbul’un iki ucunu birleştirme konusunda önemli bir araç olmuş, böylelikle farklı semtler arasında etkileşim ivme kazanmıştır.

Kentsel ulaşımındaki ilerleme kentleşmeyi beraberinde getirmiştir: “Aslında Şirket-i Hayriye, bir yandan yeni yeni sayfiyeler kurulmasına olanak sağlarken, diğer yandan eskiden sayfiye olan Bebek gibi semtlerin de sayfiye olmaktan çıkararak şehrin varoşu haline gelmesine sebep olacaktır” (Alkan, 2014, s. 24). Bu bilgiler doğrultusunda Osmanlı’nın son dönemlerinde başkent İstanbul’un yoğun bir kentleşme ve altkentleşme süreci içerisinde olduğunu ortaya koyabilmekteyiz.

2.3.2 Türkiye Kentleşmesinin 57 Yılı: (1923-1980)

1923 tarihine yeniden döndüğümüzde, yaşanan tarihsel gelişmeler doğrultusunda yeni rejimin başkent olarak belirlediği Ankara, kentleşme tarihinde önemli bir yer edinmeye başlayacaktır. Büyük bir savaşın kentlere sirayet eden etkileri ve yapılaşmanın sınırlı olduğu Ankara gibi bir Anadolu kentinin başkent olarak tercih edilmesiyle ortaya çıkan kentleşme sorunları, yeni rejimin yol haritasını belirleyen etkenler olmuştur (Ataay, 2001; Çavuşoğlu, 2016b; Keleş, 2016). Bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin yeni rejimi ve ortaya koyulan ulusal kalkınma hedefine uygun olarak iktisadi kalkınma planlarıyla ekonominin rayına oturması hedeflenmiştir (Ataay, 2001). Kentin kıra tabii olmayı sürdürdüğü ve tarımda makinalaşmanın ve sanayileşmenin etkilerinin görüldüğü İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar Türkiye kentleşme konusunda sınırlı bir gelişim seyretmiştir. Tekeli 1923-1950 tarihleri arasındaki kentleşmeyi nicel verilere dayandırarak şöyle ifade etmiştir: "1927-1950 yılları arasında Türkiye'de kentli nüfus oranı hemen hemen sabit kalmıştır. (...) Bu oran yüzden 24.2'den ancak yüzde 25'e çıkmıştır" (Tekeli, 2012, ss. 28-29).

İkinci Dünya Savaşı'nın küresel sonuçlarından Türkiye de kendi payına düşen kısımla yüzleşmek durumunda kalmıştır. 1950'den sonra, tarımsal arazinin mekanik araçlarla buluşmasının hız kazanması insan emeğine olan ihtiyacı azaltırken kent mekânlarının sanayi üretimine endekslenmeye başlanmasıyla kırsal nüfusun kentsel nüfusa dönüşümü ivme kazanmıştır. Keleş'in aktardığı istatistiki veri ile ifadelerimize destek sağlayabiliriz: "Yıllık şehirli nüfus artışının en fazla olduğu dönem 1950-1955 yılları asındadır. Bu dönemde yıllık ortalama artış hızı %7,4 olmuştur" (Keleş, 2016, s. 222).

Birikimin kentlerde örgütlenmesi, kırsal nüfusun kentlere doğru akışıyla birlikte yeni bir kentsel sürecin başlangıcı olmuştur. Kente müdahil olan kırsal nüfusun baş gösteren kentsel ihtiyaçları sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar yaratmıştır. Sanayileşmenin beraberinde getirdiği kentleşme sorunları farklı dinamikleri harekete geçirmiştir. Kentleşme sorunlarına bir yandan kurumsal çözümler üretilmeye çalışırken toplumsal yaşam, kendi dinamiğini yaratmıştır. Kat mülkiyeti, kooperatif mekanizması, yapsatçılık gibi formel çözümlerin (Tekeli, 2010) yanında kentsel mekânın dezavantajlı grubu olan ve çoğunluğu kırsal yaşamdan göç ile gelen nüfusun, kent çeperlerinde inşa ettikleri derme çatma konut mekânlarının inşa edilme süreci

olarak tanımlayabileceğimiz gecekondulaşma ile karşılık bulmuştur (Karpat, 2016; Kıray, 2003).

Tekeli'ye göre “Türkiye 1950 sonrasında tüm ülkede yaygınlaşacak sorunların ilk örneklerini Ankara’da yaşamıştır. Bir anlamda Ankara konut sorunları için bir laboratuvar oluşturmuştur” (Tekeli, 2012, s. 29). Benzer kentsel sorunlar İstanbul’da da kendisini göstermiştir. Kurtuluş’un İstanbul’un kentleşme ve altkentleşme sürecinin portresini ortaya koyan şu pasajı oldukça değerlidir:

Birincisi, İstanbul’un 19. Yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ekonomik işbölümü içinde aldığı yeni pozisyona bağlı olarak ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal dönüşümün yarattığı banliyöleşme(sayfiyeleşmeye bağlı olarak); ikincisi 1940’ların sonundan itibaren kentlere akan kitlesel kırsal göçmenlerin yarattığı özgün banliyöleşme biçimleri (ağırlıkta gecekondu yerleşimine bağlı olarak); ve üçüncü olarak da 1980’li yıllardan itibaren bütün dünyada izlenen fakat Türkiye’de ancak 90’lı yıllarda yaygın hale gelen orta ve üst sınıf altkentleri ile kapalı yerleşimlerinin ortaya çıkardığı banliyöleşme biçimidir (Kurtuluş, 2011, s. 88).

Kentleşmenin dezavantajlarına yönelik gelişmelerin formel yöntemlerle çözülmesi ve bu çözümlere devlet desteği sağlanması bakımından da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yoğun nüfus yoğun yerleşme alanları talebi yaratırken işlenebilecek, üretilebilecek arazinin yoksunluğu bir yana, var olan arazinin değerine değer katmasına yol açmıştır. İktisadın temel kanunlarından arz-talep dengesizliği kentleşme süreçlerini toplumsal sınıflar açısından şiddetli sonuçlara maruz bırakmıştır. Kentsel arazilerin değer kazanması ile birlikte, Türkiye kentleşme tarihinde önemli bir konut üretim formu olarak konut kooperatifleri ortaya çıkmıştır. 1935 yılında Ankara’da kurulan Bahçeli Evler Konut Kooperatifi, Türkiye kentleşme tarihinde önemli bir gelişmedir. Tekeli’ye göre “(...) yüksek arsa fiyatlarından kaçabilmenin tek yolu plan dışı alanlara çıkmak olmuştur. Bu alanlara bireysel sunum biçimiyle çıkma olanağı yoktur. Plan dışına çıkabilmek için toplu girişimler gerekmektedir” (Tekeli, 2012, s. 68). Kooperatif, yapısı itibarıyla üretimin bütün risklerini ve bu risklerin sonuçlarını ortaklaşa çözümü üzerine inşa edilen kurumsallaşmadır. İktisadi birliktelik kadar bir politik ve sosyal güç birliğine delalet eden kooperatif yapıları konut üretimindeki dinamikleri hareket ettirme konusunda daha etkin yapılar olmuştur (Keleş, 2015).

Tekeli'ye göre, “hem yüksek arsa fiyatlarıyla orta sınıftan konut sahibi olabilmesi hem de elde tutulan ve yüksek değer kazanan arsalar üzerinde değer in nakde çevrilmesi ihtiyacı yeni bir mülkiyet biçiminin kurumsallaşmasını zorlar. Bu yeni mülkiyet biçimi kat mülkiyetidir (...)” (Tekeli, 2010, s. 165). Apartman konutlarının sınırlı olduğu, müstakil yaşam tarzının konut tüketiminin merkezinde olduğu Türkiye’de, kat mülkiyetinin yasallaşmasıyla beraber konut tüketimine yaklaşım dönüşmeye başlamıştır. Kat mülkiyeti, aynı arsa üzerinde farklı bireylerin konut sahibi olabilmesinin önünü açmıştır. Konut üretiminde kolektif hareket, kat mülkiyeti gibi üretim mekanizmalarındaki hareketlenme apartmanlaşma oranına yansımıştır: “1965 yılında tüm belediyelerde yapı izinlerinde apartmanların payı yüzde 54 iken, bu pay 1980 yılında yüzde 74’e yükselmiş bulunuyordu” (Tekeli, 2012, s. 282). Kentsel birikime yönelik çözüm arayışları devam ederken merkezileşmenin yarattığı olumsuzlukları bertaraf etmek adına kentleşmeyi ülke geneline yayma çabaları ön plana çıkmaya başlamıştır.

Marmara çevresinde Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale, Bilecik ve Bolu; Ege’de Denizli, Uşak ve Afyon; Güney’de ise Gaziantep ve Kahramanmaraş, KÖY statüsüne alınma ve organize sanayi bölgesi kurulması nedeniyle 1970’lerden başlayarak özel yatırımlar için bir ölçüde çekim merkezi olmaya başlayacaktır (Ataay, 2001, s. 63).

Bu gelişme, bir yandan İstanbul gibi kentlerin sosyo ekonomik yükünü paylaşmaya açarken kentlerin bulunduğu bölgelerin de sosyal, ekonomik ve kültürel olarak kalkınmalarının önünü açmıştır.

2.3.3 Neoliberalizmin Türkiye Kentleşmesine Esen Rüzgârı: 1980 ve sonrası

1980 tarihi Türkiye açısından önemli kırılmaların yaşandığı tarihsel noktadır. Bu tarihselliğin çeşitli alanlarda okuması yapılabilir; fakat konunun odaklandığı nokta iktisadi değişimlerin kentleşmeye nasıl yansıdığı olacaktır. İthal ikâmeciliğin hâkim olduğu ekonomik yapının çöküntüye uğraması nedeniyle yeni bir ekonomik yapılanmaya gidilmiştir ve 12 Eylül ile beraber yeni ekonomik tablonun çizilmesine ortam sağlanmıştır (Boratav, 2005a). 1980’lerden sonra yapısal uyum kararlarının günden güne etkin kılınmasıyla beraber, kentsel mekânın üretimi de, kamu iktisadi teşebbüsleri yerine neoliberalizmin önemli aktörleri olan özel teşebbüslerin gölgesi altına girmiştir.

Neoliberalizm rüzgârının Türkiye yönünde esişinin ilk hissedilişi Demirel Hükümeti'nin 24 Ocak 1980 günü almış olduğı '24 Ocak Kararları' ile olmuştur. Ekonomide bir dizi düzenlemeyi ön gören ve ithalata dayalı ithal ikameci büyüme modeli yerine ihracata dayalı serbest piyasa büyüme modelini esas alan bu kararlar sermaye lehine, dolayısıyla emek sınıfının da aleyhine olacak olan gelişmelerin bir başlangıcı olarak öne çıkmaktadır. Neoliberal politikaların ölkemizdeki yansıması olan 24 Ocak kararları, temelde, devletin piyasa karşısındaki konumunu yeniden belirlemesi, özel teşebbüslerin yatırımlarının önünü açıcı hamlelerle piyasadaki özel teşebbüs iktidarını daha güçlü kılmak amacıyla alınmış olan kararlardır (Boratav, 2005b). Devletin atmış olduğı bütün adımlarda, üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sınıfının çıkarlarını gözetmesi ön plana çıkmaktadır: kamu iktisadi teşebbüslerinde sınırlamaya gidilmesi, bu oranda bütçenin ayarlanması, özelleştirmenin önünün açılması ve emek ücretinin belirlenmesi kapsamında sendikalarla imzalanan toplu iş sözleşmelerinde daha sert şekilde tasarrufa gidilmesi gibi kararlar, 24 Ocak'ta alınmış olan kararlarının yeni piyasa düzenin temelini oluşturmaktadır (Akkaya, 2000; Aydın & Taşkın, 2017; Özerkmen, 2003).

Sermayeden yana açıkça tavır alan ve sermaye gücünün etkin şekilde hareket edebilmesi adına konumlanan kamu gücü, kentsel mekânları sermayenin tekeline devretmeyi bir politika haline getirmiştir. Çünkü "neoliberalizmin kabeleleri, sermayenin aşırı birikimi yönelttiğı küresel kentlerdir denilebilir" (Yalçıntan vd., 2014, s. 48). Gerek 1980'lerin ön plana çıkan aktörü Özal'ın, Türkiye'nin çalkantılı dönemleri olan 90'ların ardından, 2002'de tek başına iktidara gelen AKP döneminin kentleşme politikasına hâkim olan mantık neoliberalizmin kusursuzca uygulanmaya çalışılmasıdır. Bu mantığı "amaçlanan büyük ölçekli etkinlikler temelinde arz-yönlü ve neoliberal bir kentsel siyasa mekanizması benimsemek ve etkinlikten Türkiye'deki metropol kentlerde düzenlemesini sağlayarak artması planlama ile yapılı çevreyi daha yüksek ekonomik getiri sağlayacak şekilde yeniden üretmek (Penpecioglu, 2016, s. 176) olarak açıklayabiliriz.

Kentleşmenin neoliberal bir iktisadi kalkınma yöntemi olarak görülmesinin yanında sosyo-politik olarak bir toplumsal mühendislik amacıyla tüketilmesi, Özal dönemiyle ve AKP dönemlerinin benzer düğüm noktalarıdır (Balaban, 2016; Çavuşoglu, 2016b; Penpecioglu, 2016). ANAP Hükümeti, imar afları aracılığıyla gecekondulu mekânlarının legal yapılaşmalara dönüştürülmesini, yüksek rant

alanlarının imara açılması ve kentsel altyapı hizmetlerine önemli kaynaklar ayrılması gibi kentleşme politikalarını takip etmiştir. Özellikle dar gelirli toplumsal sınıfların yaşadığı gecekondu yapılarına tanınan imar afları, bu toplumsal sınıfların kentsel ranttan paylarına düşeni alıp gelirlerinde bir artış yaratarak yukarı doğru sınıf hareketliliği göstermelerini sağlamaktır (Boratav, 2005a). Gecekondu mekânlarının büyük bir oy kitlesine tekabül etmesi ve aynı zamanda alt gelirli sınıfların toplumsal sınıf bilinçlerini manipüle edilmesinin amaçlanması imar aflarının neden etkin bir şekilde kullanıldığının ekonomi politik okumasını oluşturmaktadır (Atılğan, 2014; Balaban, 2016).

Özal döneminin kentleşme politikalarına hâkim olan kentsel çevreye yatırım ve bu yatırımın gerçekleşme sürecinin nasıl olduğuyula ilgili ayrıntılar AKP döneminin kentleşme politikalarını idrak edebilme hususunda da değerlidir. Değinmiş olduğumuz nokta Şengül'ün ifadeleriyle destek bulabilmektedir:

Söz konusu yatırımların büyük bölümünün özel sektöre verilen ihaleler yoluyla gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bir anlamda, kamu eliyle yapılan kentsel yatırımlar aracılığıyla bu dönemde önemli büyüklüklerde kaynak aktarımı yapılmış, bu strateji günümüze kadar genişleyerek sürmüştür (Şengül, 2014, s. 436).

Türkiye'deki neoliberalizmin inşasında büyük bir pay sahibi olan Özal, mevcut kentleşme politikalarıyla büyük sermaye sahiplerinin sermayenin yeniden üretimi konusunda kentleşme sürecini tüketebilmesinin önünü açan bir güzergâh çizmiştir. Nitekim “bu dönemde büyük ulusal ve uluslararası inşaat şirketleri yeraltı raylı sistemler, toplu konut ve altyapı gibi büyük inşaat projelerinde yer almaya başlamışlar, bu çerçevede ulusal ölçek-büyük ölçekli sermaye ve yerel ölçek-küçük ölçekli sermaye ayrışması da yeniden yapılandırılmıştı” (Şengül, 2014, s. 436).

Sermayenin yeniden üretimi amacıyla kentsel mekânın yaratıcı yıkıma maruz bırakılması sürecindeki özel teşebbüs etkinliğinin ivme kazanması AKP iktidarı döneminin kentleşme politikalarının temel belirleyicilerinden olmuştur (Gülhan, 2016; Yalçın vd., 2014). Kentleşme politikaları bağlamında AKP iktidarı, Özal iktidarının açmış olduğu patikadan faydalanmış fakat bu patikanın kalkınma ve toplumsal rızanın üretilmesinde daha efektif kullanmıştır (Çavuşoğlu, 2016a, 2016c). Bu etkinlik, özel sermayenin özgür bir hareket alanı bulmasının yanı sıra kentsel mekânın üretiminde ve mevcut mekânların dönüşümünde TOKİ'nin işlevsel kılınmasıyla sağlanmıştır.

TOKİ'nin AKP döneminin kentleşme politikasında nasıl bir konuma eriştiğini Çavdar'ın aktardıkları aracılığıyla ortaya koyabiliriz:

(...) Yapılan onlarca yasa ve yönetmelik değişikliği sayesinde doğrudan başbakanlığa bağlı bir kurum olan Toplu Konut İdaresi(TOKİ) planlamadan para harcamaya, uluslararası işbirliğinden finans piyasalarında bağımsız bir aktör olarak boy göstermeye, kamulaştırmadan kamu arazilerinin özelleştirilmesine kadar bir dizi alanda tek tek yazmam dâhilinde bu yazıyı iki katı uzunluğa çıkartabilecek yetkilerle donatıldı. (Çavdar, 2016, s. 124).

İnşaat sektörünü iktisadi bir büyüme kaynağı olarak gören AKP'nin kentleşme politikası, önemli bir aktör haline getirdikleri TOKİ ve özel şirketlerin iş birliğine dayanmaktadır. Özel teşebbüslerin peşinden koştuğu kentsel rant doğrultusunda yatırımlarını sürdürürken geniş yetkilerle donatılan TOKİ çoğunluğu dar gelirli ve orta gelirli toplumsal sınıflara yönelik kentsel mekân üretimi açısından en önemli değer olan arazi gerekliliğini en ucuz şekilde halledebileceği kentsel noktaları, çoğunlukla kentin çeperlerini imara açarak kentsel mekân üretimine müdahil olmuştur (Yalçın vd., 2014). Kentsel merkezde kalan gecekondulu mekânlarına 'kentsel dönüşüm projeleri' aracılığıyla müdahale edilmesi TOKİ'nin etkin olduğu kentleşme süreçlerinin bir başka boyutuna tekabül etmektedir (Aksoy, 2014). Kentleşme politikasına hâkim olan yeniden üretim mantalitesi yaratılan devasa kentsel yatırım projeleriyle sürekli olarak diri tutulmaktadır. Başta İstanbul olmak üzere devasa projeler veya partinin kendi sloganik ifadesiyle 'çılgın kentsel projelerin' yatırıma dönüştürülmesinde kamu-özel birlikteliğini sağlayan yap-işlet-devret modeli etkin olmuş, bu üretim modeliyle 3. Ve 4.köprüler, havalimanları, şehir hastaneleri gibi yatırımlar gerçekleşmiştir (Aksoy, 2014; Çavdar, 2016; Yalçın vd., 2014).

Bu mantıkla şekillenen politikalar sonucunda kentsel mekânın üretiminde gecekondulaşma gibi enformel konut üretim süreciyle ortaya çıkan mekânlar görülürken madalyonun öteki tarafında, hükümet tarafından teşvik edilen ve piyasa sisteminin aktörleri olan inşaat şirketleri ve bu şirketlerin yarattığı mekânlar kentsel yerleşim yapısını belirlemeye başlamıştır. Nitekim kentleşme sürecinde etkin olan formel ve enformel mekân üretim biçimleri altkentleşme dinamiklerini de kaçınılmaz olarak tetiklemiştir. Kent merkezinin talep edilebilirliğinin güçleşmesi sonucunda kentin çeperlerinde kendisine yer bulan gecekondulu mekânları altkentleşmenin yerel deneyimi açısından önemli enformel üretim tarzı olurken; TOKİ'nin özellikle dar ve

orta gelirli toplumsal sınıfların konut sıkıntısına yönelik çözüm getirdiği kendi konut üretim projelerinde yerleşim yeri olarak kentin çeperlerine yönelmesi ve özel şirketleri bu yönde teşvik etmesi 1980 sonrası altkentleşme sürecinin ivme kazanması ve çeşitlenmesi bakımından önemlidir.

Nitekim kentleşme ve altkentleşme sürecinin iki önemli kolu olan enformel ve formel kentsel mekân üretim biçimlerinin etkin olmasının sonucunda oluşan örnek bir kentsel mekân portresini Kurtuluş'un şu pasajında bulabilmekteyiz:

(...) Bir yandan yoğun nüfus alan ve büyüyen Gaziosmanpaşa, Mahmutbey gibi gecekonduların yarattığı altkentleşme, diğer yandan, Halkalı, Beylikdüzü ve Esenyurt'ta yarattığı düşük maliyetli konutlardan oluşan toplu konut projelerinin yarattığı altkentleşme ve Bahçeşehir gibi yüksek maliyetli altkent projelerinin yarattığı altkentleşme bir arada gelişmektedir (Kurtuluş, 2011, s. 94).

Türkiye altkentleşme tarihi sayfiye mekânlarıyla başlamış, tarihsel süreç içerisinde kentleşme dinamiklerine paralel olarak dönüşümler yaşamıştır. 1980 tarihine kadar gecekondu mekânları altkentleşme bağlamında önemli bir süreç olurken neoliberal ekonomik politikaların Türkiye'de yönünde esintisiyle birlikte formel bir altkentleşme sürecinin de sürece dahil olduğunu görebilmekteyiz. Türkiye, 2002 yılından sonra kentleşme politikaları aracılığıyla birlikte kamu-özel yatırımlarıyla altkentleşme sürecinde küresel deneyimin tonunu tutturmaya başlamıştır.

Kentsel mekânın tüketiminin toplumdan topluma değişkenlik arz etmesi hasebiyle farklı altkentleşme deneyimlerinin ortaya çıktığını görebiliyoruz. Altkentleşme olgusunun tarihsel sürecini ve bu süreç içerisinde ortaya çıkan altkent mekânlarının çeşitliliğini detaylandırmak, ortak noktaları merkezden çepere doğru yönelişin yansımaları olan banliyöleşme, gecekondulaşma, gettolaşma gibi süreçlerin farklı okumalara gereksinim duyulması konusunda ne derece mühim olduğunu gösterebilmek açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak bu farklı okumalardan özellikle Türkiye'deki neoliberalizmin etkisinin hissedilmeye başlanması ile birlikte küresel sürece ayak uyduran ve tercihe dayalı altkentleşme sınıflandırmasının bir türü olan orta sınıf altkentleşmesine odaklanılmıştır. Orta sınıf altkent mekânlarının, kentsel mekândaki sosyal ve mekânsal farklılaşmadaki konumuna, kent literatürünün birikiminde mekânsal farklılaşmaya nasıl yaklaşıldığı ve bu farklılaşmayı orta sınıfın kentsel tüketim pratiğinde niçin önemli olduğuna dair yanıtlara ulaşmaya çalışmakla devam edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 Mekânsal ve Sosyal Ayrışmanın Kuramsal Adımları

Kent mekânları, belirlenen ve belirleyen olarak insan toplumlarının sosyo-ekonomik yaşamlarında çok önemli bir paya sahip olagelmıştır. Kır yaşamından, kırsal yaşama ait mekânsal özelliklerden farklı olana delalet eden kent mekânları, bir kez üretildiği andan itibaren bağrında bulunduğu toplumsal hayatı hem belirler hem de dönütlerle birlikte toplumsal yaşam tarafından dönüştürülür. Kentsel mekânın her bir noktasına sinmiş olan toplumsal sınıfların uzlaşmaları ve çatışmaları, kentsel mekânın temel mobilite kaynağıdır. Gündelik ve gelecek planları doğrultusunda sürdürülen arzular ve bu arzuları tatmin etmek için sarf edilen çabalar, kentsel mekânın canlılık kaynağıdır. Kentin devingenliği, toplumsal yaşamda hâkim olan rekabet olgusuna gebedir. Her toplumsal aktörün isteği ve reddiyesi kentsel mekâna sirayet eder. Kentsel mekânlar bu mantık doğrultusunda üretilir ve yeniden üretilir. Dolayısıyla farklı güçlerin her gün yeniden çarpıştığı bir mekân olarak kentsel mekânlar, bu sosyo-ekonomik güç savaşından farklı sonuçlar elde eder.

İş sahalarının kentin belirli bir coğrafi konumunda olması, konut alanlarının iş sahalarına paralel üretilmiş olması veya tam tersi, sözünü ettiğimiz iş sahalarından, kentin merkezinden kaçışı simgeleyen bazı altkent mekânları, politik olarak kentsel mekâna iliştilirilmiş olan gettolar, toplumsal yaşamın alt katmanlarını oluşturan slumlar veya Türkiye'deki farklı dinamiklerle kentsel yaşamın önemli bir yerleşim türü olarak ön plana çıkmış olan gecekondu mekânları... Kentsel mekânda gözlemlenen bu çeşitli mekân türleri, kentin farklı yerlerini işgal etmesi ile kentsel mekânlarda fiziksel ve sosyal ayrımlaşmaya yol açmaktadır. Fiziksel ve sosyal ayrımlaşmanın bir belirleyeni ve aynı zamanda belirleneni olarak altkentleşme, kentsel mekânın devingenliğindeki en büyük kentsel pratiklerden bir tanesidir.

Kentsel mekânın farklı coğrafi konumlarının farklı sosyo-ekonomik etmenler

sonucunda işgal edilmiş olan mekânsal yapısına teorik olarak nasıl yaklaşıldığı sorusundan hareketle mekânsal farklılaşmaya kuramsal yaklaşım ihtiyacı zaruridir. Kenti bir inceleme nesnesi olarak tanımlayan Chicago Okulu'nun başlıca temsilcilerinden ve çalışmalarından ve 1970'lerden sonra kent ve kapitalizm ilişkisini yeniden yorumlayan ve kentin ekonomik politliğini yapan teorisyenler olan Castells, Harvey ve Lefevbre'den faydalanılacaktır.

3.1.1 Mekânsal Farklılaşmaya Ekolojik Yaklaşım: Chicago Okulu

Kentsel mekân bir canlı organizma şeklinde tasavvur edilebilir mi? Bu soruya, Park ve öğrencileri olan Burgess ve Mckenzie, Chicago kenti üzerine yaptıkları çalışmalar sonucunda ortaya koydukları eser olan “Şehir” ile cevaplandırmışlardır. Chicago kent sosyologları, bu eserleriyle birlikte, kenti yekpare bir şekilde inceleme nesnesi olarak ele alması sebebiyle sosyoloji disiplini içerisinde kent sosyolojisine bir yol açmasıyla ön plana çıkmıştır.

Park'a göre, “şehir, medeni insanın doğal habitatıdır” (Park, 2016, s. 39). Park'ın bu kısa özdeyişi, ekolün kente olan yaklaşımının özetini sunmaktadır. Nitekim ekolün yaklaşımını açtığımızda, göreceğimiz şey, özneye ve doğallığa olan vurgu söz konusudur. Okulun, kenti bir ekolojik süreç olarak ele alma biçimlerinde, Spencer ve Comte gibi toplum bilimcilerin düşünsel yapılarının etkisi yadsınamayacak bir gerçekliktir (Gülhan, 2019; Serter, 2013). Kenti bir canlı organizmasına benzeten bir teorik alt yapıya sahip olan Chicago sosyologları için kent, kendi düzenine sahip bir sistem dâhilinde işler (Erman, 2010). Bu işleyiş doğal bir süreçtir. Nasıl ki bir canlı organizmasında her organın kendisine ait bir çalışma düzeni ve diğer organlara karşı bir işleyiş şekli varsa kentsel mekânda var olan bütün etmenler de bu düzen içerisinde konumlanır. Park bu yargıyı şöyle ifade etmiştir: “(...) Başka bir deyişle şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür” (Park, 2016, s. 38).

Chicago Okulu'nun temsilcilerinin ön plana çıkardığı şekliyle kentsel mekân, medeni insana aittir. Doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünü olarak kent mekânı, birbirinden farklı sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeye sahip insan topluluklarını aynı potada eritir. Her öznenin bulunmak istediği kentsel mekâna dair farklı algılara sahiptir. Arzuların, isteklerin, deneyimlerin bazen uzlaştığı bazen de

çatışma nedeni olduğu kentsel mekânlar bu nedenle süreklilik arz eden yapıdadır. Kentsel mekâna tabii olan her birey, kendi çıkarına uygun olacak şekilde kentsel mekâna müdahalede bulunur. “Zaman içinde şehrin her bölgesi ve mahallesi içinde yaşayanların karakterinden ve özelliklerinden bir şeyler alır. Şehrin her bir ayrı parçası kaçınılmaz olarak, içerdği nüfusa özgü hassasiyetlerle bezenir” (Park, 2016, s. 46).

Şehirde yaşayan nüfus, kentsel mekânı kendisine göre şekillendirmek istemiştir. Kentte yer alan nüfusun sosyo-ekonomik yapısındaki çeşitlilik kentsel mekânın fiziksel ve sosyal yapısında çeşitliliğe yol açmıştır. Endüstri alanları, küçük işletmeler, kamusal yapılar, kentin farklı coğrafi noktalarında, farklı ekonomik gelir düzeylerine, farklı etnik kimliğe sahip bireylere sunulmak üzere üretilmiş olan konut mekânları, bu kentsel mekândaki çeşitliğin yansımalarıdır (Park, 2016). Park kentsel mekânın mozaik şekline kentsel ekoloji kavramıyla açıklık getirmiştir. Birbirine ihtiyacı olan ve bir arada yaşamak zorunda olan bu kentsel topluluklar, kentsel mekânın doğal sürecine uygun şekilde yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirirler (Park, 2016).

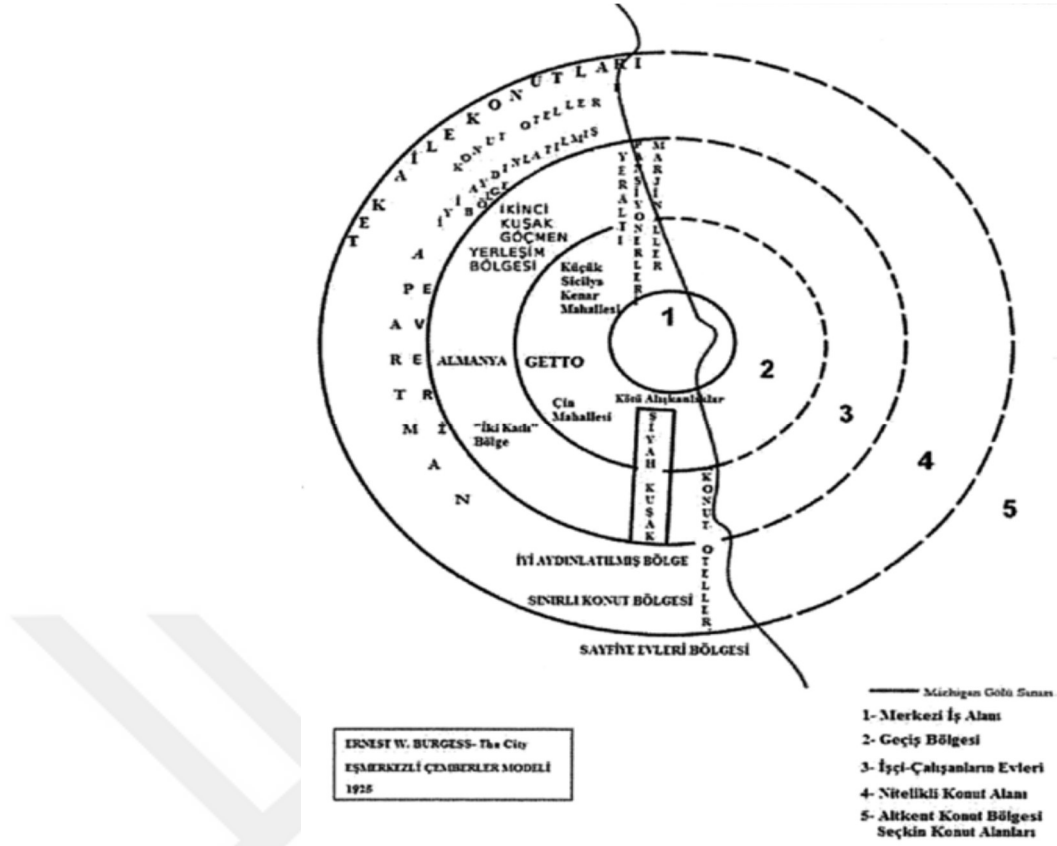
Ekolojik yaklaşımın bir başka önemli ismi olan Wirth’in kent mekânlarının üstlenmiş oldukları misyona yönelik yorumu ise şöyledir: “kent, tarihsel olarak, ırkları, halkları, kültürleri eritme potası işlevini görürken, yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalar için çok uygun bir gelişme alanı olmuştur” (Wirth, 2002, s. 80). Wirth kent mekânını, farklılıkların karşılaşma ve kaynaşma mekânı olarak niteler fakat ona göre, bu kaynaşma insani etkileşimi artırmak yerine sosyal mesafeyi daha da artırmaktadır (Özdemir, 2010; Wirth, 2002). Bunun sebebi olarak da, kentsel yaşamdaki aktörlerin bireysel fayda üzerine hareket etmelerini öne sürmüştür. Kentsel mekânın, bireysel çıkar ve para ilişkileri üzerine kurulu olduğu gerçeği, kentsel ekolojik kuramın yaklaşımının önemli noktalarını oluşturmaktadır. Park’a göre, “Şehir, -özellikle de insan ilişkilerinin çıkarlar ve para üzerinden tanımlandığı, genellikle rasyonel ve daha az şahsi olduğu büyük şehir -kitlesel davranışın araştırılması için gerçek anlamda bir laboratuvardır” (Park, 2016, s. 59).

Bireyin kendisini gerçekleştirme fırsatlarını bulduğu şehir, bir cazibe mekânı olarak göçle beslenmektedir. Kentsel mekân sürekli olarak yeni insanların ve bu insanlarla birlikte gelen sosyo-ekonomik sermayenin birikme mekânıdır. Chicago Okulu’nun ekolojik kuramına göre, şehir, her yeni olanı kendi içerisinde sindirir ve bu sindirim sonucu olarak ortaya çıkan yeni fiziksel ve sosyal örgütlenmeler kaçınılmaz

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde, kentsel mekânda slum, getto gibi kentsel mekânın çöküntü alanları gibi üst sınıflara hitap eden konut alanları bu doğal sindirimin birer parçasıdır.

Ekolojik görüşün savunusuna göre kentsel mekânlar yoğunlaşmayla birlikte kentsel mekânın sosyo-ekonomik sıkıntılarına çözüm geliştirirken yerleşme, taşınma ve yeniden yerleşme stratejileri geliştirir. Bu stratejiler doğrultusunda kentsel mekân, tıpkı bir canlının büyümesi gibi gelişim gösterir. Bu gelişime odaklanan Burgess, büyük şehrin yayılma eğiliminin idari sınırları fazlasıyla aştığını ileri sürmüştür. Ona göre, mevcut gelişimi metropol alanı olarak nitelendirmek gerekmektedir (Burgess, 2016). Burgess metropol alanı, “Metropol alanının, fiziki olarak yakın olan kent arazilerini içine alarak kullanıldığı düşünülebilir; fakat asıl olarak, bir iş adamının Chicago’nun bir banliyösünde yaşamasını ve şehirde çalışmasını, eşinin ise Marshall Field’da alışveriş yapıp Auditorium’da operaya gitmesini sağlayan ulaşım hizmetinin tesis edilmesini tanımlamaktadır” (Burgess, 2016, s. 92). Burgess’in ifade ettiği şekliyle büyüyen şehrin ekolojik yapısını belirlemede kentsel hareketliliğe motor olabilecek ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler ön plana çıkmaktadır. Bu etkenler, kente olan ilginin artmasına bir nedenken, aynı zamanda kent içi yer değiştirmenin ve hareketliliği daim kılmanın kaynaklarıdır.

Burgess, yerleşme, taşınma ve yeniden geri dönme gibi stratejiler doğrultusunda şehirde meydana gelen mekânsal örgütlenmeleri şematiğe dökmek adına merkezden çepere doğru uzanan daireler dilimini kullandı.

Şekil 7: Burgess'ın Balıkgözü Modeli

Kaynak: (Burgess, 2016, s. 97)

Balık gözü olarak bilinen bu şemanın temel mantığını şöyle ifade eder: “Şehrin yayılmasında bir dağılım süreci meydana gelir ve bu süreç bireyleri ve grupları ikamet yeri ve mesleğe göre eler, sıralar ve yeniden konumlandırır” (Burgess, 2016, s. 96). Chicago şehri üzerine gözlemlerden hareketle oluşturulan şemanın merkezi iş alanlarından oluşmaktadır. 1 numaralı alan, şehrin kalbi olarak nitelendirilen ve her gün girip çıkılan ve bu yüzden düğüm noktası olarak nitelendirilmektedir. Konut alanları ise sahip olunan hareket etme özgürlüğüne ve sosyal tercihlerle ilintili olarak değişiklik arz etmektedir. Bu aynı zamanda mekânsal farklılaşmanın temel dayanak noktalarını somutlaştırmaktadır. Geçiş bölgelerinde kurulan ve ekolojik kuram tarafından doğal olarak yorumlanmış olan ghetto, slum gibi çöküntü alanları yer almaktadır. İşçi konutları düğüm bölgesinde yer alan çalışma alanlarına yakın olma ve sahip olunan ekonomik özgürlüğün sınırlanmasıyla kent merkezine daha yakın durmaktadır. Daire dilimin dışında yer alan ve metropol alanın asıl meyvelerini tüketen toplumsal sınıflar olan orta sınıf ve üst sınıfa mensup insanların konut alanları yer almaktadır.

Kentin bir inceleme nesnesi olarak analize tabii tutan ve yorumlayan ekolojik kuram kent sosyolojisine açtıkları alan nedeniyle önemlidir; fakat inceledikleri kent mekânını tanımlamada, ele alış biçimlerinde göz ardı ettikleri olgular nedeniyle eleştiri oklarından kurtulamamışlardır. Castells, Chicago Okulu'nun kentsel mekânı işlevselci okumasının yapılmasından ötürü bütünsellik arayışı içerisindeyken kentsel mekânın diyalektik yapısını ve bu yapı içerisindeki iktidar ilişkilerini silikleştirmesi bağlamında eleştiriye tabii tutmaktadır (Bıçkıcı, 2006; Castells, 2017). Ona göre “sorun bir mahalledeki toplumsal yaşamın, hâkim kültür karşısında nasıl örgütlendiği değildir; sorun çıkarları doğrultusunda yapısal olarak belirlenen toplumsal grupların arasındaki güç ilişkilerinden, kentin konut ve alt yapı politikalarının nasıl üretileceğidir” (Castells, 2017, s. 22). Lefebvre'ye göre, kent mekânı “yalnızca aile, komşular ve ‘birincil’ ilişkiler grubu(ekoloji ve ‘Chicago Okulu’ denilen Amerikan ekolü tarafından kullanılan terimler gibi) küçük ekonomik ve sosyolojik ‘etken’lerin alanı değildir” (Lefebvre, 2017, s. 79). Lefebvre, Chicago Okulu'nun ekolojik kuramını, son derece karmaşık olan kent mekânını indirgemeci bir yaklaşım olarak ele almasını yerer.

Ekolojik yaklaşımın şehir okumasında, toplumsal eşitsizlik doğal yaşamın içkin yapısıyla ört pas edilmiştir. Örneğin, kentsel mekânda ortaya çıkan slum ve getto gibi mekânsal yerleşmeleri doğal bir süreç olarak ifade edilmiştir. Oysaki mekânsal farklılaşmanın örneği olan bu mekânlara yönelik ekonomik-politik arka plan görmezden gelinmiştir.

3.1.2 Kentsel Mekânsal Farklılaşmanın Ekonomi-Politik Eleştirisi: Castells, Lefebvre ve Harvey

Marx için kent mekânı, kapitalist toplumun karakteristik özelliklerinin toplumsal sürece yansımasıdır. Marx kentsel mekânı, emeğin ve sermayenin biriktiği, kapitalizmin olgunlaşacağı ve sınıf çatışmasının yaşanacağı yer olarak görmüştür. Kentsel mekân, Marx için devrimin yaşanacağı yeri ifade etmektedir. Bu nedenle, Marx'ın eserlerinde kent mekânlarının tek başına bir inceleme nesnesi olarak görememekteyiz. Marksizm teorisinin bir diğer yapı taşı olan Engels'in kentsel mekâna yönelik *İngiliz İşçi Sınıfının Durumu* eserinde analizleri bulunmaktadır; fakat bu çalışmada da kentsel mekân konut sorunu bağlamında çalışılmıştır. Anlaşılacağı üzere ekonomik-politik düşünce sisteminin kentsel mekâna yönelik örtülü perdesi

bulunmaktaydı (Şengül, 2002). Bu örtülü perdeyi ise başlangıçta Manuel Castells sonrasın da ise 1970’lerin önemli teorisyenleri olan Lefebvre ve Harvey tarafından yapı söküme uğratılmıştır (Brenner, 2014; Brenner vd., 2014; Erman, 2010). Özellikle Lefebvre ve Harvey’in öncülük ettiği neomarksist teorisyenler aracılığıyla zamanın ön plana çıktığı Marksizmin merkezinde mekân da kendisine yer bulmuştur (Soja, 2017). Kentsel mekânı kavramada ekonomik-politik düşünce sistemini işlevsel kılmak neden önemlidir? Castells, Lefebvre ve Harvey kentsel mekânı nasıl ele alır?

İlgili sorulara yanıtlar aramaya Castells’in kentsel mekânı ele alış biçiminden hareketle başlayabiliriz. Althusser’in tarihsel materyalizmini referans alması hasebiyle ekonomik ve politik eleştirinin yanında ideolojik değerlendirmeleri de ön planda tutan (Gottdiener, 2001; Soja, 2017) Castells’e göre mekân, içerisinde bulunduğu toplumsal yapıya içkin olmak zorundadır (Castells, 2017). Dolayısıyla kentsel mekânın bir inceleme nesnesi olarak görülmesine karşıdır ve onun kentsel mekânı algılama biçimi toplumsal ilişkiler ağı üzerinden değerlendirilmesine dayanmaktadır (Bıçkı, 2006). Gottdiener, onun kent tanımını “işgücünün yeniden üretiminin mekânsal birimi” (2001, s. 251) olarak ifade etmiştir. Bu bağlamda onun kent sorunsalını, kentsel mekânda vuku bulan gündelik yaşam pratiklerini belirleyen olguların, işgücünün yeniden üretimi etrafında nasıl örgütlendiği oluşturmaktadır. Soja’ya göre Castells’in bu süreci önemsemesinin nedeni mekânı algılayış biçimiyle ilişkilidir: Castells için “(...) mekân toplumsal yapının sade bir yansıması değil, tekil olguların oluşturduğu birleşiminin somut dışa vurumu etkileyen maddi unsur ve etkilenen tarihsel birlikteliği” (Soja, 2017, s. 117). Bu nedenle Castells, toplumsal yaşamın temelindeki kolektif tüketimin araçlarına örnek olarak gösterdiği konut, ulaşım, sağlık, kültür gibi etkenlerin birleşimini ön planda tutar. Bu örgütlenme sürecine hâkim olan işleyişi ise “gelişmiş kapitalizmde bu, bir yandan (sermayenin ve üretim araçlarının yoğunlaşması sonucunda) tüketimin artan toplumsallaşmasını, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve bölüştürülmesindeki kapitalist mantık arasında oluşan çelişkinin ifadesidir” (Castells, 2017, s. 17) değerlendirmesiyle ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kent, işgücünün yeniden üretilmesinde böylesi bir örgütlenme sürecine imkân tanınması hasebiyle önemlidir (Bıçkı, 2006; Şengül, 2002).

Castells’in analizlerinde kolektif tüketimin örgütlenmesi sürecinde kapitalist mantığın yarattığı eşitsizlikten doğan sorunlara çözümler getirme konusunda ise devletin müdahalesine önemli bir rol biçmektedir. Zira, Castells’in üretimin ve

tüketimin örgütlenme sürecine olan müdahaleleriyle değerlendirdiğinde devleti katalizör görevinde tanımlamıştır. Gündelik yaşamın idame ettirilmesinde etkili olan ulaşım, eğitim, sağlık gibi ortak tüketim araçlarının örgütlenme süreci kamusal yatırımın sorumlusu olan devletin sorumluluğundadır. Çünkü mevcut haliyle kentsel mekâna hâkim olan kapitalist mantık kenti, krize gebe bırakmaktadır. Ona göre, kentsel kriz “faaliyetlerin ve bölgelerin eşitsiz gelişiminin öteki yüzüdür”(Castells, 2017, s. 19). Kentsel mekâna hâkim olan bu krize gebe halinin iktidar ilişkileri bakımından sermaye sınıfı lehine yönetilmesi hususunda ise devletin etkinliğini ön plana çıkarmaktadır: “Devlet müdahalesi, (sermaye açısından) daha az karlı ancak ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi ve/veya toplumsal çelişkileri yatıştırabilmek için gerekli olan sektörleri ve hizmetleri sağlamak açısından zorunlu olmaktadır” (Castells, 2017, s. 39). Devlet, sermaye açısından gerekli olan işgücünün yeniden üretimi sürecine yapısal çevrenin üretilmesiyle katılmaktadır. Ulaşım, eğitim, kültür, ticaret gibi toplumsal ilişkileri şekillendiren kolektif tüketim araçlarını işgücünü daha ucuz kılarak sermayenin emeğin değeri üzerindeki sorumluluklarını azaltmayı amaçlamaktadır. Castells kamusal yatırımın sermayenin lehine dönüşümünü şöyle izah etmektedir: “Devlet müdahalesi, daima özel sermayeye eklemlenmiş bir şekilde gerçekleşir; bir sektörü kârlı hale getirir, bunu daha sonra özel sektöre devreder veya aralarındaki bağlantının sürekliliğini sağlarken işlevsel ve ekonomik ‘boşlukları’ kapsayarak özel sermayenin bunları devralmasını olanaklı hale getirir” (Castells, 2017, s. 40). Bu bağlamda Castells’in kentsel kriz olarak nitelendirdiği ‘bölgelerin ve faaliyetlerin eşitsiz gelişimi’ ve devletin kamusal yatırımları aracılığıyla kentsel mekândaki eşitsizliği sermaye lehine nasıl derinleştirdiğini ortaya koymuştur.

Kentsel mekânda vuku bulan mekânsal ve sosyal farklılaşmaya neden olan eşitsiz sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin mekân üzerindeki belirleyiciliğinin ve bu ilişkilerin yeniden üretilmesiyle kentsel eşitsizliğin derinleşme sürecinde devlet kurumunun etkisini anlayabilmek bakımından Castells’in değerlendirmeleri çalışmamız açısından değerlidir. Bu minvalde mekânsal ve sosyal farklılaşmaya eleştirel yaklaşımın derin sularına Lefebvre’nin katkılarıyla devam edilecektir.

Lefebvre Marksizmin tarihselliğe olan bağlantı güdümüne mekânı ilâştirerek Marksizm teorisi içerisinde yeni bir yol açmıştır (Soja, 2017). Marksist düşünce teorisiyle hareket etmesini de şöyle özetlemektedir: “Görünüm ve yanılısma, kullanım ve haz içinde değil, yalancı işaret ve anlamların dayanağı olan şeyin içinde bulunur.

(Toplumsal) ilişkileri açığa çıkarmak için şeylerin maskesini indirmekte. İşte, Marx'ın gücü budur, bağlı olunan politik hedefler ne olursa olsun, Marksist düşüncenin kazanımı budur” (Lefebvre, 2016, s. 107). Marksist düşüncenin gerçekliği okuma konusundaki bu yöntemi, Lefebvre'nin kenti ele alış biçiminde kendini gösterir. Onun mekâna yönelik görüşleri uzmanlaşmanın yaratmış olduğu indirgemeci anlayışa karşı bir eleştirel niteliktedir ve haliyle bu hatalı kavrayışı aşma amacı hâkimdir. Mekân, asla bir şey olarak analize tabi tutulmamalıdır. Ona göre, mekânın bir sosyolojisi, tarihi, coğrafyası, mimarisi, iktisadi yapısı, planlaması söz konusudur ve bu karmaşa ancak bütünlüklü bir anlayış yöntemi gerçekleştirerek aşılabılır (Lefebvre, 2016).

Lefebvre'ye göre, “mekânın tarihi varsa, mekânın dönemlere, toplumlara, üretim tarzlarına ve üretim ilişkilerine göre özgüllükleri varsa, bir kapitalizm mekânı var demektir; yani burjuvazinin yarattığı ve hâkim olduğu toplumun mekânı vardır” (Lefebvre, 2016, s. 148). Lefebvre'nin burjuvazinin yarattığı ve hâkim olduğu bu toplumsal mekânı, sanayileşme ile birlikte dönüşmeye başlayan kentler olarak görmektedir. Lefebvre'ye göre kentler pre-kapitalist dönem öncesinde de vardı; fakat sanayileşme öncesi kentlerin sosyo-ekonomik olarak kıra bağımlıydı. Sanayileşme süreci, var olan bu kentleri kuşatarak, parçalamıştır ve kentin yaratıcı yıkım sistemiyle yeniden üretilmesi ile kırsal alanın kente olan hükmünü söküp almıştır (Lefebvre, 2017).

Lefebvre, bu mantıktan hareketle sanayileşme ve kentleşme olgularını beraber değerlendirir: “Karşımızda ikili bir süreç vardır ya da deyim yerindeyse, iki veçheli bir süreç: sanayileşme ve şehirleşme, büyüme ve gelişme, ekonomik üretim ve toplumsal yaşam. Bu sürecin birbirinden ayrılmaz iki veçhesi de birlik içinde olmasına rağmen süreç yine çatışmalıdır” (Lefebvre, 2015, ss. 26-27). Sanayileşme ve sanayileşme ile birlikte kendisine uygun ortam bulan kapitalist sistem, kırdaki artı-değer üretimini kentsel mekânlarda örgütlemeye başlarken; kendi emelleri doğrultusunda bu mekânları dönüştürür: “Şehir, doğaya ve emeğe ait olan, başka yerde doğmuş her şeyi –meyveler ve nesneler, ürünler ve üreticiler, eserler ve yaratımlar, faaliyetler ve durumlar- kendisine çağırır” (Lefebvre, 2017, s. 13).

Kent; sermayeyi ve emek gücünü, kırsala ait yaşam tarzlarını, farklı özneleri, farklı amaçları nasıl bir araya getirir ve bir arada tutar? Lefebvre'nin bu soruya cevabı kentin formunu ortaya koymaktadır: “Kent fenomeninin temelini merkeziyette, fakat

onu yapan ve yıkan, yaratan ve yok eden diyalektik hareket içinde ele alınan merkezियette bulmuştuk” (Lefebvre, 2017, s. 112). Lefebvre’den hareketle kentsel mekânın merkezileştirdiği şeylere karşı kayıtsız olmadığı sonucuna varabilmekteyiz. Söz konusu kentsel mekân, kendisini yeniden yaratacak olan şeylere karşı kendi formunu dayatmaktadır. Merkezileştirdiği her şeyi, kapitalist sistemin normlarına uygun formlarda biçimlendirir. Her şeyi dönüştürür çünkü “kapitalizm belki ilk olarak sanayileşmenin uzantısıdır. Ancak zamanla kültür, şehrin tarihselliği, mekâna değin her şeyi kuşatmıştır” (Kurtar, 2013, s. 205). Bu nedenle kentsel mekâna eklenen dil, gelenek ve görenekler, aile yaşamı gibi kültürel değerler, ideolojiler, söylemler kentsel mekânın ve bu mekânı ele geçiren kapitalist sistemin sindirim süzgecinden geçmektedir.

Lefebvre’den güç alarak kentin toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği mekânsal bir organizasyon olarak ifade edebiliriz (Lefebvre, 2016). Bu mekânsal organizasyon kapitalist sistem tarafından organize edilmektedir ve böylelikle kapitalist sistem içerisindeki var olan çelişkiler kentsel mekâna yansımaktadır (Lefebvre, 2017; Özdemir, 2010; Şengül, 2002). Kapitalizm, kentsel mekânda sermaye gücü ile emek gücünü, geleneksel değerleri içselleştirmiş özneler ile bu tür düşüncelerden sıyrılmış failleri, farklı etnik kimlikleri, farklı inançları, ideolojileri ve peşi sıra gelebilecek farklı dinamikleri aynı mekânda var etme organizasyonunu üstlenmiştir. Lefebvre’ye göre, bu ancak kentsel mekânda vuku bulabilirdi. Çünkü ona göre “kent saf bir formdur: karşılaşma noktası, birleşme yeri, eş zamanlılık. Bu formun hiçbir özgün içeriği yoktu, fakat her şey ona gelir ve onda yaşar” (Lefebvre, 2017, s. 114). Farklı dinamikleri aynı yerde var etme çabası elbette ki çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Kentsel mekânın devingenliği de kendisini bu çatışma ilişkisine borçludur. Kentler bir yandan çatışma unsurlarını bir araya getirirken aynı zamanda benzerlikleri de yan yana sıralamaktadır. Kentsel mekân bu çatışma ve uzlaşım ilişkilerinin mekânı olarak, kapitalist örgütlenme mantığıyla yeniden üretilmektedir.

Harvey, üstün bir kriz teorisi olarak nitelendirdiği Marksçı teoriyi, “tarihsel hareketi, rekabet eden ve birbiriyle karşıtlık içinde olan, birbiriyle (tesadüfler dışında) uyum göstermeyen güçler arasında yaşanan derin ve etrafındaki her şeye nüfuz eden bir mücadele olarak ele alır” (Harvey, 2015b, s. 103). Marksist teori, toplumsal sistemin dönüştürücü kaynağı olarak gördüğü çatışma noktalarına odaklanır, bu nedenle bu çatışmalardan doğan krizleri anlamada ve açıklamada çok önemli bir

kılavuzdur. Bütüne odaklanırken bütünü yaratan parçaları birbiriyle ilişkili şekilde incelemeye tabii tutar. Bu inceleme, uzlaşma ve çatışmaları birlikte değerlendirmenin önünü açan diyalektik yaklaşımla sağlanmaktadır.

Harvey'e göre, "Marksist teori(güncel çalışmalarda çoğunlukla fark edilmeyen) şöyle bir potansiyele sahipti: bu teori, yapılı çevre oluşumu ve mimari tasarım, sokak kültürü ve mikro-politika, kent tarihi coğrafyasında kentleşmenin rolü gibi çok çeşitli meselelerle uğraşabilecek güçteydi" (Harvey, 2016a, s. 15). Bu nedenle Harvey, kentsel mekâna yönelik Marksist düşünce teorisini geliştirmeyi çabalamıştır. Harvey'in kentsel mekân üzerine düşünce yapısının temelinde sermaye birikim süreciyle beraber yer almaktadır (Harvey, 2015b, 2016a, 2016b). Sermaye birikimi, üretimin ve yeniden üretimin gerçekleşmesi adına, kapitalist sistemin işleyişindeki merkezi noktadır. Sanayi ile birlikte birikim kentsel mekânlarda kendisini göstermiştir. Sermayenin kentsel mekâna yönelimi kentleşmeyi tetiklemiştir. Kentleşmenin araştırılması Harvey'e göre "sermaye sürecinin gerek fiziksel ve sosyal peyzajların üretimi gerekse kentlerde ve kasabalarda yaşayan insanlar arasında farklı düşünme ve davranma tarzlarının oluşumu boyunca açığa çıkan bir süreç olarak araştırılmasıdır" (Harvey, 2016a, s. 21). Öncelikli olarak sanayi üretiminin kentsel mekânlarda örgütlenmesi ile birlikte sermaye birikimi, emek gücünü beraberinde getirerek kentsel mekânları nüfus akımıyla karşı karşıya bırakmıştır ve kentin bu yeni sosyo-ekonomik kaynakları kentsel mekânda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Harvey, kapitalizm için kentin ifade ettiği anlamı şöyle açıklar: "(...) Her şey bir yana 'kent' kelimesiyle kastedilen şey, kapitalist üretime, mübadeleye ve tüketime olanak sağlayan bir kaynak sistemi olarak böyle bir yapılı fiziki çevrenin yaratılmasıdır" (Harvey, 2015b, s. 112). Kapitalizmin örgütlenme mekânı olarak kentleri açıklamak Marksist teori için yeni değildir; yeni olan şey, özellikle Harvey'in üzerinde durduğu, kapitalizmin kriz çözümünde bu yapılı çevrenin kendisini bir çözüm mekanizması olarak kullanmasıdır. Kapitalist sistem üretim ve tüketimin devingenliği üzerine kuruludur ve kapitalizmin başarısı bu süreçten sermaye birikimi sağlayarak çıkmasıdır. Fakat sosyal, ekonomik ve politik gelişmeleri kendi lehine kullanamadığı durumlarda yaşanan sorunlardan dolayı krizlerle karşı karşıya kaldığı tarihsel durumlar da olmuştur. Marx'ın kehaneti de bu noktada kendisini göstermektedir. Marx kapitalist sistemin, karakteristik yapısında, olgunlaşırken kendisini yıkacak olan gelişmelerin de mimarlığını üstlendiğini ortaya koymuştur.

Bu nedenle kapitalist sistem yapısı gereği krizlere gebedir. Tarihsel süreç içerisinde kapitalizm karşı karşıya kaldığı krizler karşısında çözümler üretmek durumunda kalmıştır. Emek gücünü ucuza mal etmek, ham maddelere yakınlık, üretim bandının sistemsal kılınması, üretimde emek gücünü minimize etme adına her türlü teknolojik yatırım, sendikaların işlevsizleştirilmesi gibi birçok yöntem ve teknikler aracılığıyla sermayenin yeniden üretiminde yaşanan krizlere çözümler geliştirilmiştir. Harvey, kapitalist sistemin yeniden üretimin aksaklıklara uğramaması, yeniden üretim hızının yani sermayenin dolaşımının süresini kısaltmak, kriz anlarında başvurduğu yöntemleri sermaye çevrimleri üzerinden değerlendirmektedir (Harvey, 2015b, 2016a; Şengül, 2002). Sermayenin birinci çevriminde meta üretimi ve tüketimi yer alır; sermayenin ikinci çevrimini ise sabit varlıklara ve tüketim havuzu oluşturmaya yönelik sermaye akımı yer alırken; üçüncü sermaye döngüsünü ise emek gücünü yeniden üretilmesinin teşviki adına sosyal yardımlara yapılan harcamalar olarak nitelendirmiştir (Harvey, 2016a). Bu çevrimlerin temel mantalitesi sermaye birikimin sağlanması yönünde engelleri aşmaktır veya yeni fırsatlar yaratmaktır. “(...) Birincil sermaye döngüsünde, basınç arttıkça ya birikim süreci tıkanarak duraklar ya da sermaye yeni kanallardan ikincil ve üçüncül döngülere akarken yeni yatırım fırsatları bulunur” (Harvey, 2016a, s. 106). Sermaye çevrimlerinin bu mantığı nedeniyle Harvey’e göre kentleşme sermayenin birikimiyle ilintilidir. Bu bağlamda, kentsel mekânın geliştirilen ulaşım imkânları, köprüler, konut mekânları, hizmet binalarının tümünün üretilmesinin ilk amacının sermaye sınıfa hizmet ettiği sonucuna varabiliriz.

Lefebvre’nin ve Harvey’in kapitalist sistemin, kentsel mekânı bir organizasyon alanına dönüştürmesine odaklanmışlardır. Merkezileştirme kentsel mekânın, kapitalist sistemin arzu ettiği birikimi sağlarken, diğer taraftan yaratıcı-yıkım mantığıyla da kentsel mekânı şekillendirmiştir. Kentsel mekânın çekirdeği bir yandan yoğunlaşmayla karşı karşıya kalırken yoğunlaşmanın yarattığı baskı kentsel yayılmaya yol açmaktadır. Kapitalist mantığın yönettiği kentleşme sürekli olarak kırsal ait araziye parçalar, yeniden yaratır ve kentsel mekânın bir parçası haline getirir.

Bu kentleşme süreci toplumsal alandaki çelişkileri yansıtan mekânsal örgütlemeler meydana getirmiştir. Lefebvre’ye göre “her bir kesim(sakinlerinin bilincinde ve bilinç dolasıyla) bir diğerine göre, diğeri karşısında tanımlanır” (Lefebvre, 2015, s. 38). Harvey ise kapitalist mantığın mekânsal farklılaşma üzerine olan etkisini kuramsal temelle oturttuğu çalışmasında, mekânsal farklılaşmayı şöyle

ifade etmektedir: “Kapitalist kentteki mekânsal farklılaşma, piyasa donanımına ulaşabilmek için gerekli kıt kaynaklara erişim olanaklarında farklılaşma anlamına gelir” (Harvey, 2002, s. 154)

Harvey, dört madde altında, kapitalist sistem ile toplumsal yapı arasındaki etkileşimi özetlemektedir:

1. Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır;
2. Mekânsal birimler (komşuluk birimleri, yerel topluluklar), bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa donanımlarını ve bilinç hallerini önemli ölçüde etkileyecek özel toplumsal etkileşim ortamlarıdır;
3. Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marksist anlamda sınıf bilincinin bölünmesine hizmet eder ve bu nedenle sınıf mücadelesi yoluyla kapitalizmden sosyalizme dönüşümü güçleştirir; fakat:
4. Mekânsal farklılaşma modelleri kapitalist toplumdaki çelişkilerin birçoğunu yansıtır ve somutlaştırır. Bunları yaratan ve sürdüren süreçler, sonuç olarak, istikrarsızlık ve çatışma mekânlarıdır (Harvey, 2002, s. 154).

Bu kent toplumunun bir piyasa toplumu olduğunu ifade etmektedir. Piyasa mantığı, faillerin nerede yaşayacaklarını, nasıl yaşayacaklarını, kimlerle birlikte kentsel mekânda hareket edeceklerini ve toplumsal sınıfların hangilerine karşı mesafeli olacağına karar verir. İşte, kapitalist sistemin organize ettiği, örgütlediği kentsel mekân, toplumsal ilişkilere bu türden bir dayatmadır.

Bölümün ilk kısmında kentsel mekânın yapısı ve kentsel nüfusun, kentsel mekânı nasıl işgal ettiği sorunsallaştırılmıştır. Bu bağlamda Chicago Ekolü’nün kenti tanımlama adına açmış olduğu yol ve bu yolun eksik noktaları tartışılmıştır. Chicago Ekolü’nün doğal bir süreç olarak nitelendirdiği mekânsal farklılaşmanın eşitsizliğe dayalı işleyiş mantığını idrak edebilmek adına Castells, Lefebvre ve Harvey’dan faydalanılmıştır. Chicago Ekolü temsilcilerinin doğal, Eleştirel kuramın temsilcilerinin ise kapitalist sistemdeki çelişkilerin yansıması olarak nitelendirdiği kentsel mekândaki farklılaşmanın toplumsal ilişkiler boyutunu derinleştirebilmek ve ilişkisel düşünebilmek adına Bourdieu’nün kavramsal setlerini işlevsel kılmak gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümün ikinci kısmında ise kentsel mekânda biriken toplumsal sermayenin, toplumsal sınıflar tarafından sosyal ve mekânsal farklılaşmaya nasıl dönüştürüldüğü ve altkentleşme sonucunda ortaya çıkan

altkent mekânlarının nasıl rol üstlendiği ifade edilmeye çalışılacaktır.

3.2 Toplumsal Sermayenin Sosyal ve Mekânsal Farklılaşmaya Dönüşümü

Zorunlu altkentleşme ile tercihe dayalı altkentleşme sürecini irdelerken bu iki süreç arasındaki farklara ve bu deneyimleri gerçekleştiren toplumsal sınıfların altkent mekânlarına karşı bakış açılarını çalışmanın buraya kadar olan kısmında ifade etmeye çalıştık. Çalışmanın bu kısmını ise altkent mekânlarının belirli toplumsal sınıfların yaşam biçimi haline gelmesindeki temel mantığı ayyuka çıkarmak olacaktır. Bir yaşam biçimi olarak tercih edilmesi nedeniyle zorunlu altkent mekânlarıyla ilişkili olan toplumsal sınıflar, bu bölümün ilgi odağı olmaktan uzaktır. Tercihe dayalı altkentleşmenin en hararetli sınıfı olan orta sınıf, sergilediği altkentleşme pratiğiyle çalışmanın merkezinde yer alacaktır.

Orta sınıf neden bir yaşam stiline ihtiyaç duyar, neden farklılaşmak ister, bu isteğini nasıl gerçekleştirir? Yaşam stili ile beğeni arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? Bir konut mekânı sosyal ayrımlaşmanın nasıl önemli bir argümanı haline gelir? Bu ve peşi sıra gelebilecek benzeri soruların yanıtını bulabilmek için Bourdieu sosyolojisi pusulamız olacaktır.

3.2.1 Bourdieu Sosyolojisine Kısa Bakış

Alanında çığır açmış bir teorisyen olan Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımına ve külliyatına bir özet geçmek elbette ki birçok eksikliği barındıracaktır. Yine de, bu kısa bakıştan vazgeçmemenin, eksikliklerden doğacak olan eleştirileri göze almanın en büyük nedeni ise Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımının kendine has yapısından kaynaklanmaktadır. Bourdieu'nün klasik sosyolojinin çıkmaz sokaklarına dalmamak adına yürüdüğü ilişkisellik yolunu ifade etmeden, birbirinden ayrı değerlendirmenin yanlış yorumlamalara yol açtığı kavramsal setlerin içini boşaltmaktan ibaret olacaktır.

“Bourdieu'nün sosyoloji bilimine atfettiği misyon “toplumsal evreni oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları kadar, bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları da gün ışığına çıkartmaktır” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 17). Bourdieu'nün bu görev tanımlamasından hareketle sosyolojiye hâkim olan öznelci ve nesnelci yaklaşımları arasında sosyal gerçekliği kavrama konusunda ilişkisellik kurduğu görülür. Nitekim, Bourdieu, sosyoloji bilimine hâkim olan nesnelci ve öznelci yaklaşımların iki ucundan

tutarak birbirine bağlamayı ve bu şekilde her iki yaklaşımı aşma amacı güder.

Nesnelci yaklaşım, eylem ile dışsal yapılar arasından bağ kurar ve eylem üzerinde öznenin bilincini siler. Nesnel kavrayışa hâkim sosyolojik yaklaşım, toplumsal failin, henüz sosyal yaşama müdahil olmadan önce belirlenmiş olan güç dengelerinden, engellerden ve yönlendirmelerden oluşan toplumsal yapıların failin eylemlerini nasıl şekillendirdiğiyle ilgilenir. Toplum biliminde, sosyal gerçekliğe dair kavrayışın ikinci yolu olan öznelci yaklaşım ise birey temellidir. Öznenin zihinsel yapısının, arzu ve isteklerinden doğan çatışma ve uzlaşma deneyimlerinin kendini gerçekleştirmesinde temel olarak alır. Söz konusu kavrayış, toplumsal yapının öznenin eylemleri üzerindeki sınırlayıcı yanına ket vurmaktadır. Bourdieu sosyal gerçekliği kavrama konusunda yeni bir sosyolojik yol inşa etmiştir. “Onun çabası bir ‘genetik yapısalcılık’ yani yapısal analizin entelektüel kaynaklarını kullanan, ancak yapılara onların eylemle üretilme ve yeniden-üretilme biçimleri temelinde yaklaşan bir sosyolojiyi geliştirmektir” (Göker, 2016, s. 79) . Bourdieu’nün her iki yaklaşımı aynı potada erittiği bu girişim Wacquant tarafından şöyle özetlenmiştir:

(...) Buradan çıkan toplumsal praxis bilimi, yapısalcı bir yaklaşım ile inşacı bir yaklaşımı bir arada tutar. Önce, sıradan temsiller bir yana bırakılarak, nesnel yapılar(konumların mekânları) etkileşimler ve temsiller üzerindeki dışsal kısıtlamaları tanımlayan toplumsal olarak verimli kaynakların dağılımı inşa edilir. İkinci olarak, eyleyicilerin doğrudan deneyimlerini devreye sokar, böylece eyleyicilerin eylemlerini içeriden yapılandıran temsillerini(konumlarını), beğeni(eğilim) ve algı kategorilerini açığa çıkarır (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 20).

Bourdieu sosyolojisine yönelik belirtilmesi gereken temel özelliklerin başında düalist kamplaşmaya karşı olması gelmektedir (Bourdieu & Wacquant, 2014; Göker, 2016; Ünal, 2016). Ona göre, sosyoloji disiplini içerisinde yer alan; yapı-eylem, öznel-nesnel, taraflı-tarafsız, ampirik-teorik çatışmaları, sosyal gerçekliği anlama konusunda kusurlar oluşturmaktadır (Bourdieu, 1995). Bu nedenle zıtlıklar arasında var olan uyumsuzlukları aşma gayreti ile Bourdieu, klasik sosyolojiden farklılaşmaktadır. Bourdieu, toplumsal gerçekliği anlamaya dair düalist yaklaşımları ilişkilendirme yolunu “*Pratik Nedenler*”de açıklama getirir: (...) bu karmaşık bağıntıyı özetlemek için, ben Pascal’ın pek ünlü deyişini, biraz değiştirerek aktarma alışkanlığı edindim: ‘Dünya beni, bir noktaymışım gibi içerir ve yutar ama ben onu anlarım’ (Bourdieu, 1995, s. 28). Bourdieu, burada, sosyal gerçekliği anlamlandırma sürecinde öznel ve

nesnel kavrayışı aynı anda nasıl işlevsel kılınabildiğini ortaya koymaktadır. Yapı, özneye nesnel bir konum sunarken aynı zamanda özneye kendi konumuna bağlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bourdieu'nün düalist yaklaşımları aşma konusundaki düşüncesine hizmet eden bir başka özelliği teorik ve ampirik çalışmaları ustalıkla sentezlemesidir. *Ayrım*(2015), beğeni yargısının sosyal ayrımlaşma ile ilgisini teorik bilgi ve ampirik verilerle harmanladığı çok önemli eseridir. Nitel ve nicel verileri aynı çalışmada işlemesi ile de metodolojik olarak çoğulcu olduğu ifade edilebilir (Bourdieu & Wacquant, 2014).

Bourdieu'nün yapı-eylem diyalektiğini aşmak için kullandığı ve Bourdieu kavram çantasının önemli işlevsel kavramlarından bir tanesi habitustur. “Aktörlerin pratik stratejistler oldukları fikri, habitus kavramı aracılığıyla toplumsal yapılara bağlanır” (Swartz, 2011, s. 144). Habitus kavramının izahı ancak yine aktörlerin pratik stratejistler olarak katıldıkları alanın, kavramsal olarak ifade edilmesiyle mümkündür. “Bir alan, bazı iktidar (ya da sermaye) biçimlerinin gömülü konumlar arasındaki tarihsel nesnel bağlantılar bütününden ibarettir; habitus ise bireylerin bedenlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde ‘konulmuş’ bir tarihsel bağlantılar bütünü biçimini alır” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 25). Bourdieu'nün topluma yönelik yapmış olduğu analizlerinde toplum kavramı yerine toplumsal alan veya mekân kavramlarını tercih etmesine dair açıklaması şu şekildedir:

Ona göre farklılaşmış bir toplum, sistematik işlevlerle, ortak bir kültürle, kesişen çatışmalarla ya da kapsayıcı bir otoriteyle bütünleşmiş yekpare bir bütün(totalite) değildir; böyle bir toplum, ister kapitalizm, ister modernite ya da postmodernite densin, tek bir toplum mantığına indirgenemeyecek, nispeten özerk oyun alanları toplamından ibarettir (Bourdieu & Wacquant, 2014, ss. 25-26).

Wacquant'ın, Bourdieu'nün toplumsal alanı/mekân kavramını tercih etmesini ifade ettiği bir önceki pasajda geçen oyun kavramı, Bourdieu'nün toplumsal yaşama yönelik bakış açısını ortaya koyar. Bourdieu sosyal hayatı oyun olarak değerlendirir. Peki, toplumsal alanda oynanan bu oyun nasıl oynanmaktadır ve nasıl ele alınmalıdır? İşte Bourdieu sosyolojisini farklı kılan ilişkisel düşünmek tam olarak bu noktada değerini ortaya koymakta: Bourdieu'ya göre “alan terimiyle düşünmek ilişkisel düşündürmektir” (Göker, 2016, s. 398). Bu nedenledir ki, toplumsal alan içerisinde yer alan eyleyicilerin ve yapıların birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

Toplumsal mekânda gerçekleşen oyun, rekabetten kaynaklanan bir mücadeleye

ev sahipliği yapar. Toplumsal mekânın farklı konumlarında yer alan eyleyiciler ve toplumsal mekânın içerisinde yer alan yapılara karşı etkileşim halinde mücadelelerini gerçekleştirirler. Her eyleyici, oyunun sonunda elde edeceği ödül için farklı eyleyicilerle ve etkileşimde bulunduğu yapılarla uzlaşma ve çatışma içerisine girer ve bu amaç doğrultusunda kendisine avantaj sağlayacak adımları atma eğilimindedir. Eyleyicinin bu eğilimi, Bourdieu sosyolojisinde habitus kavramıyla karşılık bulmaktadır. Bourdieu habitusun önemini şu şekilde etmiştir:

(...) Eyleyicilerin bir geçmişleri olduğu, bireysel bir tarihin ürünü olduklarının ve belli bir ortama bağlı bir eğitimleri olduğunu, bunun yanı sıra aynı zamanda da kolektif bir tarihin ürünü olduklarını ve özellikle de düşünce kategorileri, anlayış göstergeleri, algı şemaları, değerler sistemi vs. toplumsal yapılar bütünü ürünü olduklarını hatırlattığı için önemli bir kavram (Chartier & Bourdieu, 2014, s. 62).

Bourdieu'nün habitusun önemini ifade ettiği pasajda, altını çizdiği noktalarla habitus kavramının Bourdieu sosyolojisi için neden işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Eylemin; bireysel yaklaşımın ürünü olduğu kadar toplumsal yapılara da ait olduğu, geçmiş ile gündeliği birlikte değerlendirdiği, katık hale gelmiş değerler sistemi kadar bireyin düşünce kategorisinin de kavrayışın içerisinde olması nedeniyle habitus öznel-nesnel uyumsuzluğunu çözmede etkin bir argümandır.

Bourdieu kavramsal setinin bir başka önemli kilit kavramı sermayedir. “Sermaye, Bourdieu’da alan analizinin ve özelleşmiş/farklılaşmış toplumsal uzayların sosyolojik inşasının temel hareketlendirici, daha doğru bir istiare ile alan ilişkiselliğini taşıyan enerjidir” (Göker, 2016, s. 278). Toplumsal mekândaki mücadelenin yaşandığı üç tür sermaye türü söz konusudur: Ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye. Ekonomik sermaye maddi kaynaklara, kültürel sermaye özellikle eğitim yoluyla edinilmiş deneyimler, sosyal sermaye ise sosyal alandaki ilişkiler ağı olarak basitçe tanımlanabilir. Bourdieu’nün toplumsal uzamdaki konumları belirlemede ekonomik sermaye kadar kültürel sermayeye de rol biçer. Bu nedenle, ekonomik sermayeye temel belirleyici rol biçen Marksizmden farklıdır. “Sermaye biçimlerindeki farklılıklar ve onların dönüştürülme dinamikleri analizi, Bourdieu’nün teorisinin en özgün ve önemli özelliklerinden biridir” (Calhoun, 2016, s. 106). Bourdieu sosyolojinin genel hatlarını çizme amacıyla ele alınan bu bölümü sınırlı tutmak durumundayız. Buna istinaden habitus ve sermaye kavramlarını çalışmanın bir sonraki başlıklarında daha ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

3.2.2 Toplumsal Mekânda Sınıf Eylemselliği: Alan ve Habitus Bağıntısı

Çalışma boyunca mevzu bahis ettiğimiz orta sınıf ve altkent ilişkiselliğini anlamak çalışmanın en kritik noktalarından bir tanesidir. Sınıf çalışmalarında belirli bir sınır belirlenimi konusunda teorisyenleri epeyce uğraştıran; meslek, cinsiyet, gelir durumu, kafa gücü, kol gücü gibi birçok olgunun farklı açılardan ele alınması nedeniyle çeşitli tanımlamalara sahip olan orta sınıfı ve bu sınıfın pratik eylemini Bourdieu ile incelemeye tabii tutacağız. Bunun için pratik eylemlerin gerçekleştiği Bourdieu'nün toplumsal mekân teorisine geri dönmeli ve toplumsal tabakalaşmanın mantığını sorgulamalıyız.

Gülhan, Bourdieu'nün toplumsal mekânını, “her şeyden önce, sosyologlar için bir mekân burası, farkların, değişkenlerin, chi-kare analizlerinin, çoklu mütekabiliyet analizlerinin yaşanması için kurulan bir yer” (Gülhan, 2019, s. 86) olarak ifade etmiştir. Eyleyiciler ve gruplar, değişkenlerin, karşılıkların olduğu böyle bir mekânda sahip oldukları ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin toplamına göre katmanlara yerleşirler. Toplumsal mekânı, kendi lehine en doğru şekilde işgal etmek isteyen eyleyiciler, benzer özellikler taşıdıkları diğer eyleyicilerle birlikte, yetkinliklerine uygun en doğru pratik eylemi gerçekleştirme imkânına sahip olma adına yer işgal ederler. “Yer (Le lieu), fiziksel uzay içindeki bir failin ya da şeyin içine yerleştiği ‘yer aldığı’, var olduğu nokta olarak mutlak biçimde tanımlanabilir. Başka deyişle bir yerleşme (localization) veya ilişkisel bir açıdan bir konum, bir düzen içindeki sıralama olarak tanımlanır (Savage, 2014, s. 113). Bourdieu, toplumsal mekânın farklılaşmadan doğan konumlara yerleşmeyi toplumsal mekânın temeli olarak görür.

(...) farklılık, uzaklık fikri, bizatihi uzam kavramının temelinde vardır; uzam birbirlerinin dışında yer alan, birbirlerine göre, karşılıklı dışsalılıklarıyla ve içiçelik, yakınlık ya da uzaklık bağıntıları, bir de düzenleme bağlantılarıyla –üstünde, altında ve arasında gibi- tanımlanan ayrı ve bir arada bulunan bir konumlar bütünüdür (Bourdieu, 1995, s. 20).

Bourdieu, toplumsal mekâna yerleşen “benzer toplumsal hayat koşullarına göre ve bunlara tekabül eden yatkınlık kümelerine sahip her türlü birey grubunu toplumsal sınıf olarak tanımlar (Swartz, 2011, s. 216). Bourdieu'nün ilişkisel yaklaşımı toplumsal sınıfı inşa ederken de kendisini göstermiştir. Nitekim tabakalaşma teorisinin yani sınıf ve statü çalışmalarının temel yapı taşları olan Marx ve Weber'i sentezleyen bir toplumsal sınıf yaklaşımına işaret etmektedir. “Hem Marx hem de Weber gibi

Bourdieu de toplumsal sınıfı iktidar ve ayrıcalık çerçevesinde ele alır” (Swartz, 2011, s. 216). Nitekim senteze dayanan sınıf inşası bir takım epistemik kopuşlara gebe dir (Bourdieu, 1995; Gülhan, 2019; Swartz, 2011). Üretim ilişkilerine dayalı Marksist sınıf anlayışını kâğıt üzerinde var olan, toplumsal gerçekliği sınanmamış bir teorem olarak görür ve bu eleştirisi epistemik kopuşun kilit noktasını oluşturur. Pratik Nedenler eserinde inşa ettiği sınıf ile Marksist sınıf anlayışı arasındaki kopuşu ifade eder:

Kağıt üzerindeki sınıf’tan ‘gerçek’ sınıfa ancak siyasal bir seferberlik çalışması pahasına geçilir: ‘gerçek’ sınıf, eğer ‘gerçekten’ de var olmuşsa ancak gerçekleştirilmiş, yani seferber edilmiş/harekete geçirilmiş sınıftır; özünde simgesel (ve siyasal bir mücadele olarak sınıflandırma mücadelesinin, bir toplumsal dünya görünüşünü, ya da, daha iyisi, o toplumsal dünyayı hem algılama hem de gerçek düzeyinde kurmanın bir biçimini ve o dünyayı farklı bölümlere ayırabilecek sınıfları kurmanın biçimini dayatmak için verdiği bir dayatmadır bu (Bourdieu, 1995, s. 26).

Bourdieu’nün sınıf tasarımı her şeyin verili olduğu ve öznenin bu verili dünyaya tabii kılındığı sınıf yaklaşımına eleştiri mahiyetindedir. Üretim araçlarına sahiplik durumuna göre bir toplumsal katmanlaşma mantığını yermektedir. Buna bağlı olarak ikinci bir eleştiri noktası ise sınıfsal farklılaşmanın salt ekonomik nedenlere indirgenmesidir. Marksist sınıf teorisini, kültürel ve sosyal birikimi ve bu birikim sonucunda ortaya çıkan çatışma ve uzlaşma noktalarını kaçırdığı için eleştirir (Bourdieu, 1995; Göker, 2016; Gülhan, 2019; Ögüt le & Çeğin, 2013; Swartz, 2011). Toplumsal uzamdaki mücadelenin ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve daha az rol biçse de sosyal sermaye türlerinin biçimlendirdiği her alanda yaşanmasına dayanmaktadır. Eyleyiciler; cinsiyet durumuna, sahip olunan eğitim diplomasına, tercih edilen giyim tarzına, tüketilen müzik anlayışına, gelir durumlarına, barınma ihtiyaçlarını sağladıkları konut mekânlarına göre gruplaşırlar. Eyleyiciler, sahip oldukları nitel ve nicelik sermayenin toplamına göre, oyunun her noktasında iktidar ve ayrıcalık mücadelesi içerisinde dir ve bu mücadele sonucunda sınıf atlama ve sınıf düşme gibi yaptırımlarla karşı karşıya olma durumlarından ötürü mücadele her daim etkin olmak durumundadır (Göker, 2016; Wacquant, 2014).

Burada sorgulanması gereken can alıcı nokta ise eyleyicilerin toplumsal mekâna hâkim olan bu işleyişi nasıl içselleştirdikleri, nasıl ayak uydurduklarıdır? Burada Bourdieu sosyolojisinin hayati öneme sahip olan habitus kavramı devreye girer.

Habitusu, toplumsal mekânın mobilite kaynağı olarak nitelendirebiliriz. Habitus “(...) kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır. Yani, o biyolojik bir varlık olarak her bireyi sosyo-kültürel düzene farklı hayat oyunları anlamlarını koruyacak, oyunu sürdürebilecek biçimlerde bağlayan temel formdur” (Calhoun, 2016, s. 104). Bu temel form, eyleyicinin geçmişi ile günümüz arasında köprü kurar. Dolayısıyla habitusun kaynağı deneyimlere, bu deneyimler sonucu oluşmuş yatkınlıklara dayanmaktadır. Eyleyici, pratik eylemlerinde bulunurken karşılaştığı yeni durumlar karşısında sahip olduğu bu yatkınlıklardan faydalanır. Bu nedenledir ki habitus bir bilinç hali değildir; sık tekrarlar sonucunda oluşmuş ve pratik eylemler sırasında yeniden üretilen, eyleyicinin eylemlerini yapılandıran ve aynı zamanda yapılandırılmış bir yapıdır (Bourdieu, 1995, 2015; Tatlıcan & Çeğin, 2016).

Bourdieu “eşitsiz toplumsal düzenlemelerin hem hâkimlere hem de tahakküm altındakilere neden mantıklı geldiğini açıklamak üzere habitus kavramını kullanarak sosyalleşmenin sınıf temelli niteliğini vurgular” (Swartz, 2011, s. 149). Toplumsal mekânda, ortak deneyimler ve ortak gayeler doğrultusunda yer işgal eden toplumsal sınıflar, habitus aracılığıyla bir araya gelirler (Öğütler & Çeğin, 2013). Eyleyicinin oyun içerisindeki stratejisini yapılandıran güç olarak habitus, salt öznenin yapılandırıcısı olarak yoktur. O, aynı zamanda, kolektif yapı ile ilgilidir. Bourdieu’ya göre, habitus, “bedene işlemiş sınıftır” (Bourdieu, 2015, s. 634). Bu doğrultuda, eyleyiciler kendilerini ait gördükleri habituslarla birlikte bütünleşirler. Sınıf mantığı iktidar ve farklılaşmaya dayanmaktadır, sahip olunan sermaye ve bu sermayenin kullanılma biçimi, farklıları yaratmaktadır. “Sınıf koşullarındaki bu farklılıklar, birbirinden ayrı ve birbirini karşılıklı olarak farklılaştıran sınıf habituslarını, habituslar da hayat tarzı ayrımlarını doğurur” (Swartz, 2011, s. 230).

3.2.3 Yeni Orta Sınıf Habitusu ve Yaşam Stili Olarak Altkent Mekânları

Bourdieu toplumsal mekânda üç katmanlı bir tabakalaşma yapısı ortaya koyar. Bu katmanlar; hâkim sınıf, işçi sınıfı ve bu iki tabaka arasında yer alan orta sınıf veya yeni küçük burjuvazidir (Bourdieu, 1995, 2015; Swartz, 2011). Konumuz açısından odaklanacağımız toplumsal sınıf ise orta sınıf ve orta sınıf habitusudur. “Toplumsal yapı içinde yıkıldı yıkılacak bir belirsizlik mekânı olarak orta sınıflar, toplumsal uzamda en uç derecede dağılmış güzergâhlara sahip bireylerin birlikte var olmalarını sağlayarak, sınıfın özelliklerini bütünlüğü içinde ve en üst derecede gerçekleştirirler”

(Bourdieu, 2015, s. 174).

Orta sınıf mutlakıyla bağıntısı en zayıf olan toplumsal sınıftır. Zira sınıf atlama isteği, orta sınıfı kendisinden daha iyi bir konumda olan hâkim sınıfın yaşam şekillerini taklit etmeye iter ve bu öykünme sürecini, sahip olduğu sermaye türlerini tahvil stratejileri geliştirerek idare etmeye çabalar (Bourdieu, 2015; Calhoun, 2016; Swartz, 2011). Toplumsal konumda apolet sahibi olmak isterken aynı zamanda sahip olduğu değerleri yitirme tehlikesi kaygı bakımından orta sınıfı esiri altına almaktadır. Sınıf atlamak amacıyla gerçekleştirilen stratejiler konusunda orta sınıf çok dikkatli kararlar vermek durumundadır çünkü başarısız olunması halinde yaşanabilecek olan sınıf düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalınacaktır. Orta sınıf pratiği bu muğlaklık içerisinde şekillenmektedir ve bu yüzden, bu orta sınıfı tanımlarken toplumsal mekânın suyun üzerinde yüzen sınıfı olarak nitelendirebiliriz.

Bourdieu'nün orta sınıf habitusu tanımlarken ifade ettiği ikinci bir nokta olan 'en uç derecede dağılmış güzergâhlara sahip sınıf olarak orta sınıf, Bourdieu'nün inşa edilmiş sınıf mantığına hâkim olan kendi içinde farklılaşması ile çeşitlilik arz etmektedir. Farklı yatkinliklere sahip olan ve farklı sermaye türüne sahip eyleyicilerin pratiklerine yansımaktadır.

Örnek vermek gerekirse, küçülmekte olan eski küçük burjuvazi hayatını geleneksel değerler ekseninde örgütler, işine yakından bağlıdır, pozisyonunu basit ciddi ve dürüst bir hayat sürmesine borçlu olduğuna inanır. Sunum, temsil, sembolik ürünler ve pratikler ile ilgili mesleklerde çalışan kişilerden oluşan yeni küçük burjuvazi ise; iyi yaşamın neyi kapsadığına dair her hususta; ailevi hayat, tüketim, cinsiyetler arası ilişki dâhil, öncül rol oynar (Hazır vd., 2016, s. 70).

Yeni orta sınıf, toplumsal değerleri kendi lehine yeniden kodlayarak, arzuladığı sosyal konuma erişme yolunda merdivenler yaratmaktadır. Bu nedenle kendilerine ait yaşam formunu yaratmak amacıyla ayrıcalık, seçkincilik iddialarına uygun tüketimi gerçekleştirirler. Bu özellikleri, postmodern tüketim kültürünün mobilite sınıfı olmalarını sağlamıştır (Harvey, 2014; Swartz, 2011).

Yeni küçük burjuvazi, ekonomik ve kültürel sermayelerini en uygun şekilde kullanarak yaşam stili yaratmak da oldukça maharetlidir. Yediği yemek, giydiği elbise, oturduğu mekân, bindiği otomobil, sosyal ilişkilerini yaşadığı kamusal alanların her birinin toplumsal apolet olarak geri döndürecek şekilde planlamaktadır. Bourdieu'ya

göre, yaşam stilleri, “habitusların, karşılıklı ilişkileri içinde habitusun kalıplarına göre algılandıklarından toplumsal olarak nitelenmiş işaret sistemleri (‘seçkinler’ ve ‘avamlar’ vb. gibi) halini almış sistematik ürünlerdir” (Bourdieu, 2015, s. 256). Bourdieu’nün yaşam tarzını oluşturan tercihleri şekillendiren olgunun beğeni olduğunu iddia etmiştir. Ayrım eseri, beğeni yargısının toplumsal katmanlaşmayı nasıl şekillendirdiğini ortaya koymakla ilgilidir. Bu eserinde, beğeni yargısının ne anlam ifade ettiğini şöyle özetlemiştir: “O halde beğeni, şeylerin ayrı ve ayırt edici işaretlere, sürekli dağılımların ise kesintili karşıtlıklara dönüşümün (trans mutasyon) pratik operatörüdür ve bedenlerin fiziksel düzenine işlemiş farklılıkların, anlamlı ayrımların sembolik düzenine kavuşturur” (Bourdieu, 2015, s. 260). Buradan hareketle yeni küçük burjuvazinin varoluşsal sancılarını beğeni aracılığıyla gidermeye çalıştığını iddia edebiliriz. Beğeni yargısı, öznenin kendisini layık gördüğü toplumsal mekân konumuna yaklaşmasına, diğer taraftan da görünmek istemediği yerden uzaklaşma amacını merkeze alır. Böylelikle sınıf habitusu, ilgilendiği veya uzak durduğu her tüketim nesnesinin farklılaşmaya veya özümsemeye hizmet etmesini sağlamak için çaba sarf eder. Sınıf habitusunun ekonomik ve kültürel sermayesinden türettiği yeni sermaye türü, Bourdieu sosyolojisinde simgesel sermaye ile karşılık bulur.

Simgesel sermaye, farklılığa işaret ederek toplumsal uzamın üst kısımlarına taşınma veya var olan konumu özümsemek, bu konumdaki yerini güvenilir kılmak amacıyla etkileşimde bulunan ve nesnenin toplumsal etkileşiminden doğan anlamsal ifadenin yaratılmasıdır (Bourdieu, 1995, 2014, 2015). Bourdieu’ya göre, “hayat tarzı bu simgesel tezahürlerden ilki ve belki de günümüzde en temel alanıdır” (Bourdieu, 2014, s. 203). Eyleyici, bulunduğu konum itibarıyla olguları, öznel ve yapısal etkileşimler sonucunda değerlendirir ve kendisini yansıtan sosyo-ekonomik kodları yaratır. Bu kodlar aracılığıyla oluşturulan yaşam stili, habitusun bir yansımasıdır. Çünkü habitus; “bir konumun içkin ve bağıntısal özelliklerini birlikçi(üniter) bir yaşam stilinde, yani insanların, malların, varlıkların, pratiklerin tercihindeki birlikçi bir bütünde dile getiren can verici ve birleştirici kökendir (Bourdieu, 1995, s. 23). Bu eyleyici grubu; toplumsal mekândaki sürdürülen oyuna, hangi tür müzik dinlediği, hangi tür yemekleri tükettiği, nereden alışveriş yaptığı, hangi markaları tercih ettiği, kentin neresinde ve nasıl bir konutta yaşamayı tercih etmesine yaratmış olduğu hayat tarzı pratiğiyle karşılık vermektedir.

Seçkinlik iddiasıyla var olmaya çalışan yeni küçük burjuvazinin, yaşam tarzını

yaratırken en önemli tüketim pratiğini, kentin neresinde ve nasıl bir konutta yaşadığı sorunsalı oluşturmaktadır. Bu aslında, barınma ihtiyacına çözüm olarak ortaya çıkan konut mekânlarının tarihsel dönüşümüyle birlikte toplumsal yaşamda gelmiş olduğu konumla ilintilidir. Konutun tarihsel dönüşümü sonucunda, edinmiş olduğu fonksiyonel özellikleri şöyle sıralayabiliriz: (a) bir barınak olma, (b) üretilen bir mal olma, (c) bir tüketim malı olma, (d) yatırım olarak spekülatif değer artışlarına el koyma, (e) güvence sağlama, (f) toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma, (g) kentsel çevrenin oluşturulmasında bir kültürel artifact olma” (Tekeli, 2010, s. 97). Konutun sahip olduğu niteliksel ve niceliksel özellikler, sosyo-ekonomik yaşamın prestijli ürünleri haline getirmiştir. Konutun yer aldığı coğrafi konum, konutun bulunduğu coğrafi konumun nasıl bir sosyal ortamı ifade ettiği, sahip olduğu mimari yapı, yer aldığı coğrafi konumda bulunan sosyal donatılar gibi özelliklerin her biri yeni küçük burjuvazi için önem arz etmektedir. Tercih olarak ortaya çıkan altkent yerleşimleri ve burada yer alan konut mekânları, ayrılmaya, seçkinciliği yansıtmaya ve konumunu güvence altına almaya dayanması nedeniyle yeni küçük burjuvazi açısından cazibe merkezleridir.

Alt kent mekânları, karşılık bulduğu toplumsal anlam itibarıyla yeni orta sınıfa doğrudan hitap etmektedir. Temel mantığı, kent merkezinin kaotik ortamından kaçıp müreffeh bir ortam yaratma amacıyla ortaya çıkan alt kent yerleşim mekânları, tarihsel dinamikler aracılığıyla her türlü ihtiyaca cevap verebilen birer kentsel merkez haline gelebilmektedir. Sadece uyku konutları olarak ortaya çıkan ve uydu kent olarak tanımlanan alt kent mekânlarında zamanla basit üretim alanlarının oluşması, kent merkezinde sağlanan birçok tüketim mekânlarının gelmesi ve kent merkezinde yer alan sosyal ilişkilerin yaşanabilecek kamusal alanların yaratılmasıyla birlikte, burada yaşayanlara kent merkezine gitmeden kentsel yaşamı deneyimleme imkânı sunmuştur.

Bir başka örnekte, kent mekânlarından güvenlik olgusu nedeniyle kaçışı simgeleyen ve kent çeperlerinde kurulan kentsel mekânlar olan güvenli siteler, farklı donatılarla birlikte üretilmeye başlanmasıyla birlikte ayrıcalıklı yaşamların hüküm sürdüğü konut mekânları haline dönüşmüştür (İçli, 2010; Özgür, 2006; Sipahi, 2012). Bu ayrıcalıklı siteler, kendileri ve aileleri için güvenli bir ortamı sağlayan simgelere sahip, sosyal ve ekonomik yaşamdan beklentiler konusunda kendileri gibi düşünen insanlarla bir araya bulunabilmeleri ve öykünülen büyük burjuvazinin yaşam standartlarını olabildiğince erişmeye aracı olarak bu tür alt kent mekânlarına ihtiyaç

duyarlar.

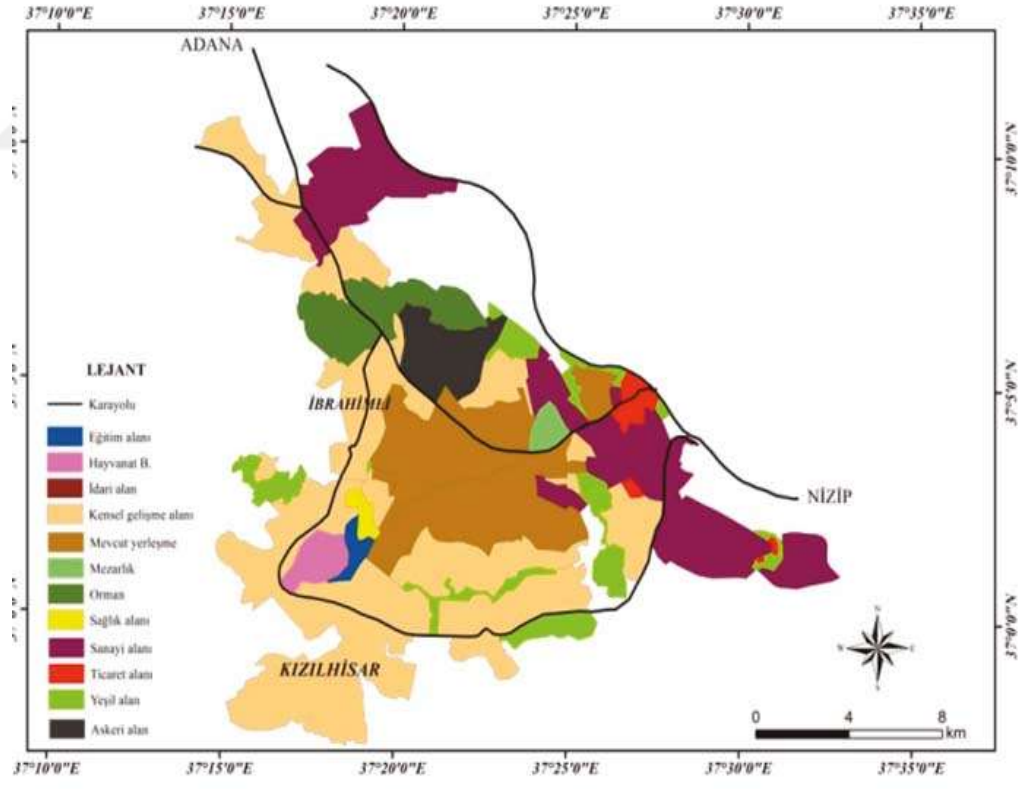
Mevcut bölümün tamamlanmasıyla birlikte teorik arka planın inşası da son bulmuş durumdadır. Araştırma sahasında elde edilen ham verilerin değerlendirilmesi, inşa etmiş olduğumuz teorik arka plan aracılığıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle, araştırma bulgularının değerlendirilmesi bölümü, teorik birikim ile verilerin harmanlanması üzerine kurulu olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmanın evreni ve kapsamı bağlamında altkentleşme ve site hayatı ile ilgili çalışmanın Gaziantep kentinin Karataş Bölgesinde gerçekleştiği ve çalışma sahasının nasıl bir yer olduğuna dair bilgiler aktarılmıştır. Fakat Şahintepe ve Karataş mahallelerini kapsayan Karataş bölgesinin böyle bir araştırmaya neden uygun olduğunu sağlam temellere oturtmak önemlidir. Bu bağlamda, Karataş'ın Gaziantep'in kentsel coğrafyasına eklemlenme sürecinin detaylandırılması gerekliliği doğmaktadır.

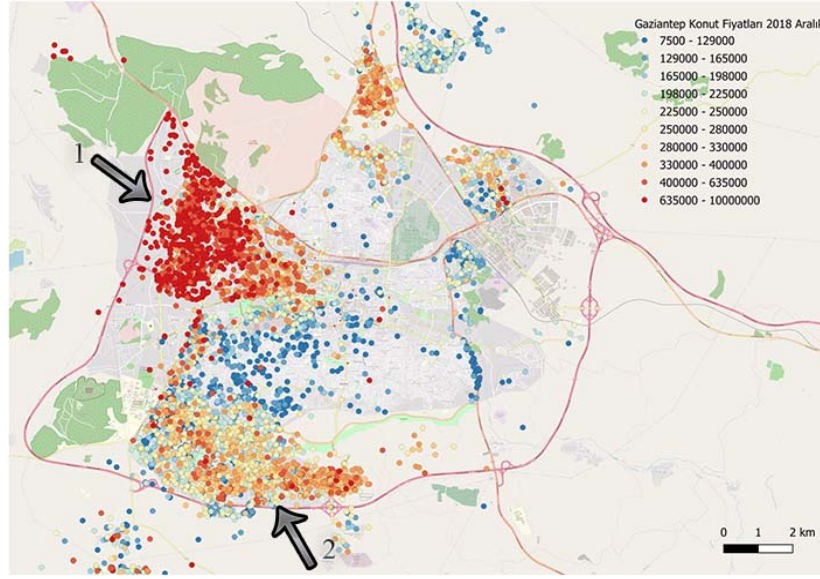
Şekil 8. Oğuz Aldan Planı(1990)

Kaynak: (Aliagaoglu & Koyuncu, 2019, s. 35)

Sanayileşmenin etkisiyle ivme kazanan kentleşme sürecinde, mevcut mekânsal yerleşim alanlarının yetersizliğinin ortaya çıkması ve kentin planlama dâhilinde gelişmesinin arzulanması nedenleriyle Oğuz Aldan tarafından yeni bir Gaziantep kent imar planı ortaya konulmuştur. Sanayi bölgeleri, askeri yerleşim alanları, yeşil alanlar gibi planlamanın önünü kesen mekânların mevcudiyeti, kentsel gelişimin Kuzey ve Güney bölgelerine doğru yönelmesine yol açmıştır. Bu yönelme sonucunda Karataş ve İbrahimli Bölgeleri Gaziantep'teki kentsel yaşamdaki yerlerini almışlardır.

Gaziantep'in çok-merkezli yapıya kavuşma sürecinde ortaya çıkan İbrahimli ve Karataş, altkentleşme deneyiminin incelenebileceği kentsel mekânları oluşturmaktadır. Araştırmanın İbrahimli yerine Karataş'ta yürütülmesinin ise önemli nedenleri bulunmakta ve bu nedenler Gaziantep kent sosyolojisi bakımından önemli ayrıntıları barındırmaktadır. Altkentleşme ile ilgili araştırmanın yapılabileceği bu iki ideal mekân arasında tercihin belirlenmesinde toplumsal yaklaşımlar ve sahanın göze çarpan niceliksel ve niteliksel özellikleri önemli etkenler olmuştur. Toplumsal yaklaşımlar, Gaziantep kentsel yaşamını deneyimleyen toplumsal bireylerin her iki mekâna yönelik algılarına dayanmaktadır. Bu toplumsal yaklaşımların altını çizdiği ayrım, İbrahimli'nin yüksek gelire sahip bireyler tarafından tercih edildiğini; Karataş'ın ise İbrahimli'ye kıyasla daha orta gelir düzeyine sahip insanların tüketim tercihinine dayanmakta olduğudur. Bu nedenle mekânsal yerleşim sürecinde Karataş'ın daha fazla kişiye kolaylık sağlayan sosyo-ekonomik dinamiklere sahip olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Bilimsel bir çalışmanın ürünü olan Harita 4, toplumsal yaklaşımın altını çizdiği noktanın desteklenmesi bakımından önemlidir.

Şekil 9: Aralık 2018, Gaziantep Konut Fiyatları

Kaynak: (Gülhan, 2020)

Planlama doğrultusunda ortaya çıkan ve yapılaşmaların da bu planlamaya ayak uydurma zorunluluğundan kaynaklı bu yeni kentsel mekânlarda yaşama arzusunun belirli bir sosyo-ekonomik birikime karşılık gelmesi, bu yeni mekânlarda yaşama arzusunda olan toplumsal sınıf katmanlarını daralttığı bilinen sosyolojik bir gerçekliktir. Nitekim tarihsel süreç içerisindeki dönüşümleri sonucu, bugün İbrahimli'nin yüksek bir ekonomik sermayeyi talep etmekte, Karataş ise İbrahimli'ye oranla orta ölçekli bir ekonomik sermaye karşılık gelmektedir. Harita 4, bu analizlerimizi somutlaştırmak adına, mekânsal yerleşimin en önemli tüketim metalarından bir tanesi olan konutun satış fiyatlarının Gaziantep kentine nasıl dağıldığını ve özellikle İbrahimli ve Karataş'ın nasıl bir ekonomik sermaye talep ettiğini ortaya koymasından önemlidir. En yüksek fiyat aralıklarını temsil eden renklerin öncelikle 1 numara olarak işaretlediğimiz İbrahimli'de, daha sonra ise 2 numara olarak işaretlediğimiz Karataş'ta yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bu veriler, İbrahimli'deki konut mekânlarının Karataş'a ve diğer kentsel mekânlara oranla en yüksek olduğu ve bu nedenle yüksek gelire sahip toplumsal sınıf tarafından tercih edilebilecek mekânlar olduğu çıkarımında bulunabilmemize imkân tanımaktadır. İbrahimliye kıyasla Karataş ise daha çok orta ve üst orta sınıfın tüketimde bulunabileceği konut mekânlarının geniş yer kaplaması nedeniyle bir orta sınıf bölgesi olarak nitelendirilebilmektedir. Altını çizdiğimiz bu nokta, Karataş'ın çalışma sahası

olarak seçilmesinin yanıtını da içermektedir. Zira sahanın Karataş olarak tercih edilmesindeki bir başka başlıca dinamik ise nüfustur. Kentsel merkezden uzaklaşarak kentin çeperlerinde yeniden bir sosyo-ekonomik örgütlenme olarak tanımladığımız altkentleşme süreci, Karataş üzerinden daha iyi bir şekilde okunabilmektedir. Bu hususta en güçlü kanıtı da, 1990 kent imar planıyla ortaya çıkmaya başlayan ve bugün sahip olduğu nüfus sayısı ile kentin en büyük mahallesi olma özelliğini göstermesini sunabiliriz. Buradan hareketle ifade edebiliriz ki kentsel merkezden uzaklaşmak isteyen ve toplumsal sermayesi orta sınıf ve üst orta sınıf değerleriyle uyuşan toplumsal bireylerin öncelikli tercih mekânı Karataş olmuştur. Bu bağlamda Karataş altkentleşme sürecinin çalışılması bakımından İbrahimli'ye oranla ön plana çıkmaktadır.

Gaziantep'teki altkentleşme sürecini ele almanın bir adımı olarak ilgili saha araştırması; Karataş'ta yaşamayı tercih eden bireylerin hangi toplumsal sınıfın temsilcileri olduklarını ortaya koyabilmek, kent ve altkent deneyimlerini idrak edebilmek, mekândan beklentilerini, mekâna kattıklarıyla mekânı nasıl dönüştürdüklerini ve nihayetinde Karataş'ın sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri bütünlük içerisinde düşünüldüğünde mekânsal farklılaşmanın bir sonucu olarak bir altkent mekânına dönüşüp dönüşmediğinin araştırılmasına dayanmaktadır.

Bu minvalde, 24 görüşmeciyle yapılan derinlemesine mülakatlar, Karataş bölgesi sınırları içerisinde yer alan Şahintepe ve Karataş mahallelerinin farklı noktalarında gerçekleşmiştir. Görüşmelerin bazıları, görüşmecilerin daveti üzerine konut mekânlarında gerçekleşirken, bazı görüşmeler sadece sitenin müşterek alanlarında veya apartmanlara yakın kamusal mekânlarda gerçekleşmiştir. Mülakatların site mekânlarında gerçekleşmesi, araştırmacıya site yaşamındaki sosyal ilişkileri gözlemleme fırsatı sunmuştur. Kartopu tekniği aracılığıyla farklı görüşmecilere ulaşılması aynı zamanda farklı site mekânlarının ve yaşam koşullarının gözlemlenmesine imkân sağlamıştır. Sahada geçirilen süre sadece yapılan mülakatlarla sınırlı tutulmamıştır. Özellikle alışveriş mekânlarının olduğu caddelerde ve park ve bahçeler gibi kamusal mekânlarda toplumsal ilişkilerin nasıl şekillendiğini gözlemleyebilmek adına sahada vakit geçirilmiştir.

Bilimsel araştırmanın takip etmiş olduğu etik kurallar doğrultusunda, analiz sürecinde tanıklıklarına başvurmuş olduğumuz görüşmecilerimizin kendi isimleri yerine kod isimler kullanılmıştır. Buraya kadar ortaya konulan bilgilerin ışığında, araştırma sahasında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatların ve yapılan gözlemlerin analiz edilmesine, araştırmada elde edilen demografik verilerin analize tabii tutulmasıyla başlayabiliriz.

4.1 Sahanın Demografik Analizi

Nitel araştırma deseni anlatıcının söylemlerine, olgulara bakış açısına, anlatıcının hikâyesine, hayat tecrübelerine odaklanan ve görüşmecinin sorularıyla genişleyen, bu yapısından dolayı esnek bir araştırma türüdür. Nitel araştırmada bu nedenle niceliksel ifadelerden ziyade kavramlar ön plandadır. Fakat bu, nitel bir araştırma içerisinde niceliksel verilere ulaşılamayacağı anlamına gelmemektedir. Saha araştırmasının ilk adımını oluşturan demografik sorular aracılığıyla Karataş'ta ikamet eden 24 görüşmecinin; cinsiyetleri, yaşları, gelir durumları, medeni durumları, öğrenim durumları, meslekleri, çalışma durumları, evli olanların çocuk sayısı gibi elde ettiğimiz sayısal veriler, bir takım niceliksel tablolara ve grafiklere ulaşmamıza aracılık etmiştir.

Tablo 2: Demografik Özellikler

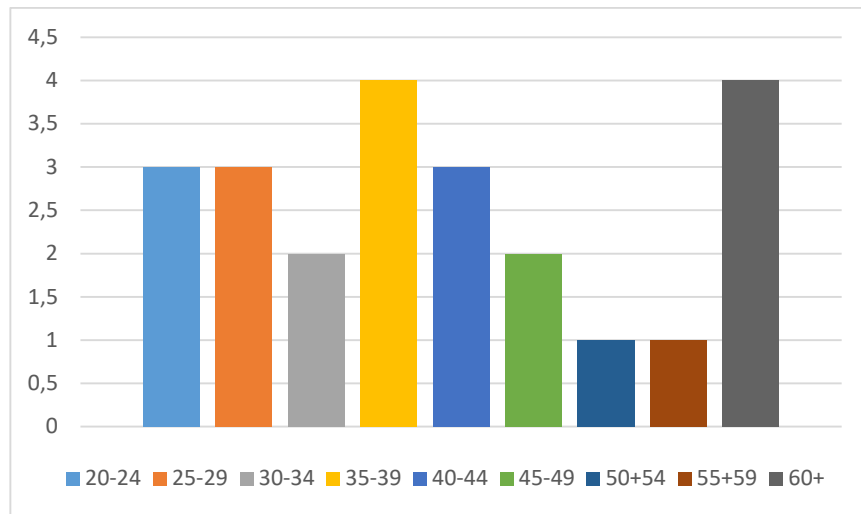
Kod İsim	Yaş	Medeni Hali	Çocuk Sayısı	Öğrenim Durumu	Mesleği	Hanenin Gelir Durumu	Çalışma Durumu	Ev Sahipliği
Ash	25	Bekar	0	Yüksek Lisans(Devam ediyor)	Öğretmen	2500	Çalışıyor	Ev sahibi
Vahap	65	Evli	3	Lisans	Eczacı	4500	Emekli	Ev sahibi
Adil	43	Evli	4	İlköğretim mezunu	Esnaf	3500	Çalışıyor	Kira
Kenan	45	Evli	3	Lisans	Öğretmen	2900	Emekli	Kira
Nazlı	27	Bekar	0	Yüksek Lisans(Devam ediyor)	Mimar	3000	Çalışıyor	Ev sahibi
Mustafa	39	Evli	3	Lisans	Esnaf	4000	Çalışıyor	Ev sahibi
Bediha	53	Evli	3	İlköğretim mezunu	Ev hanımı (Eşi: Özel Sektör)	10000	Çalışmıyor	Ev sahibi
Merve	40	Evli	0	Lise	Ev hanımı (Eşi: Özel Sektör)	2000	Çalışmıyor	Ev sahibi
Murat	37	Evli	3	Lisans	Öğretmen	2700	Çalışıyor	Ev sahibi
Mahmut	69	Evli	2	Lise	Memur	1800	Emekli	Ev sahibi
Mevlüt	37	Evli	3	Lisans	Banka Çalışanı	3750	Çalışıyor	Ev sahibi
Nuri	48	Evli	2	Lisans	Memur	3300	Çalışıyor	Ev sahibi
Ayten	33	Evli	4	Lise	Ev hanımı (Eşi: Memur)	3500	Çalışmıyor	Ev sahibi
Osman	43	Evli	4	Lisans	İşletme	5000	Çalışıyor	Ev sahibi
Emine	32	Evli	4	İlköğretim mezunu	Ev hanımı (Eşi: Özel Sektör)	3000	Çalışmıyor	Kira
Sultan	37	Evli	3	Lise	Ev hanımı (Eşi: Özel Sektör)	4000	Çalışmıyor	Kira
Hazel	24	Bekar	0	Yüksek Lisans(Devam ediyor)	Sosyal İnceleme Görevlisi	4500	Çalışıyor	Ev sahibi
Ali	26	Bekar	0	Lise mezunu	Özel Sektör Çalışanı	2200	Çalışıyor	Ev sahibi
Zeynep	24	Bekar	0	Yüksek Lisans(Devam ediyor)	Öğrenci	5500	Çalışmıyor	Ev sahibi
Esin	22	Bekar	0	Lisans(devam ediyor)	Öğrenci	3200	Çalışmıyor	Kira
Saniye	58	Evli	5	Lise	Memur	3000	Emekli	Ev sahibi
Ayşe	61	Evli	5	Eğitim yok	Ev hanımı (Eşi: Çiftçi)	8000	Çalışmıyor	Ev sahibi

<i>Selim</i>	39	Evli	2	Lisans	Öğretmen	3000	Çalışıyor	Ev sahibi

Tablo 2’de de görüleceği üzere 24 görüşmecimizin cinsiyet dağılımları eşit şeklindedir. Kentin sosyo-kültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda kadın görüşmecilere ulaşmanın daha zor olduğu kentin bir gerçeğidir. Buna rağmen çalışmamızda kadın ve erkek görüşmeci sayısında eşitliğe ulaşmış olmak kentsel mekâna dair cinsiyetler arası farklılıkları ölçme konusunda sağlıklı bir yol oluşturacaktır. Görüşmecilerin %78’sinin evli olması, bağlı bulundukları Karataş altkentinin ve konut mekânlarının bulunduğu site veya apartmanlara yönelik aile ilişkilerini ortaya çıkarma hususunda önemli bir etken olmuştur.

Değerlendirmemiz gereken önemli demografik olgulardan bir tanesi, görüşmecilerin eğitim durumlarıdır. 24 görüşmeci içerisinde sadece bir kişinin eğitim öğretim hayatına hiç katılmadığı saptanmıştır. Öğrenim durumu verisi, sonraki aşamalarda görüşmecilerin gelir durumları, yaşadıkları mekânları tercih etme nedenleri ve Karataş altkent mekânından beklentilerini ifade ettikleri bölümlerdeki verilerle değerlendirildiğinde çalışmayı anlamlı sonuçlara ulaştıracaktır.

Görüşmecilerin yaşlarını belirlediğimiz soru aracılığıyla çalışmanın yaş gruplarına yönelik dağılımı Grafik 3’te gösterilmiştir. Bu saptama farklı yaş gruplarından görüşmecilerin deneyimlerine ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Görüşmeciler arasındaki yoğunluğun 35-39 yaş grubu ile 60+ yaş grubunda olduğu görülmektedir. Görüşülen en genç görüşmeci 22(Esin) yaşında iken ulaşılan en yaşlı görüşmeci ise 69(Mahmut) yaşındadır.

Şekil 10. Nüfusun Yaş Aralığı

Demografik sorulara alınan yanıtlar doğrultusunda ulaştığımız çocuk sayısı çalışma açısından önem arz etmektedir. Zira görüşmecilerin, görüşme sırasında sıklıkla ifade ettikleri, çocukların güvenli ve rahat bir ortam içerisinde yetişmelerini istemeleri Karataş'ı tercih etmeleri açısından önemli bir ayrıntıyı oluşturmaktadır. 24 görüşmeci arasında 6 bekâr görüşmeci bulunduğundan, 18 görüşmeci üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Evli görüşmecilerden ise sadece bir görüşmecinin(Merve, 40) çocuğu bulunmadığı saptanmıştır. Geriye kalan 17 görüşmecinin çocuk ortalaması ise 3,2'dir. Görüşmeciler arasında tek çocuklu bir aile bulunmamakta, sahip olunan çocuk sayısı en fazla 5 ve en sık tekrar eden çocuk sayısı ise 3 olduğu belirlenmiştir. Görüşmecilerin 19'u oturduğu evin sahibi iken 5 görüşmeci kiracı konumundadır. Görüşmecilerin 16'sının kendilerine veya birlikte yaşadıkları aile fertlerine ait bir otomobilin bulunduğu saptanmıştır. 6 görüşmecinin otomobili olmazken 2 görüşmecinin de kendilerine ait olmayan, eşlerinin çalıştıkları iş yerlerine ait otomobillerin olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

4.2 Tarihsel Süreçte Karataş: Oluşumu ve Gelişimi

Nitel araştırmanın araştırmacıya tanıdığı olanaklardan bir tanesi de görüşmecilerin tarihsel bilgilerine başvurulmasına olanak tanımasıdır. Araştırma sürecinde, görüşmecilerin tarihsel bilgileri başvurulmasının nedeni ise çalışmanın evreni kısmında oluşumuna ve gelişimine dair bilgilerin aktarıldığı Karataş'ın, kentsel planlama öncesinde, kentsel mekândaki durumunun zihinlerde nasıl yer edindiğine ulaşabilmektir. Bu amaç doğrultusunda, özellikle Gaziantep'te olduğunu ifade eden ve yaş itibarıyla kentin tarihselliği hakkında önemli deneyimlere sahip olduğu düşünülen görüşmecilerin tanıklıklarına başvuracak sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorulara gelen yanıtlar, Karataş'ın imara açılmadan önceki durumunun tarihsel bir portresini çizmiştir.

Elde edilen tarihsel bilgiler neticesinde, bugün yüksek katlı apartmanlar, geniş site mekânlar, kamusal binalar, alışveriş mekânları gibi önemli yapı birikimine ev sahipliği yapan Karataş'ın kentsel planlama öncesinde mahalleye adını veren kara taşlardan oluşan, izbe bir yer olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Civardaki kırsal yerleşim alanlarına geçiş güzergahında olması nedeniyle geçilmek zorunda kalınan bir yer olduğu saptanmıştır. Bunun yanında yapılaşmanın oldukça sınırlı olduğu bilgisi

verilen Karataş'ın çoğunlukla bağ ve bahçelerden oluştuğu bilgisi görüşmeciler tarafından ifade edilmektedir. Elde edilen bu veriler, önemli bir kentsel mekân özelliği sergileyen Karataş'ın kısa süre içerisinde deneyimlemiş olduğu kentleşme sürecinin ne denli önemli olduğunu idrak etmemize katkı sunmaktadır.

Burası zaten kara taşı, dalgalı bir ova şeklindeydi. Ben buranın bağ olduğunu biliyorum, buraya gelip keklik avladığımı biliyorum. Bu sitenin yeri bağdı mesela, ben iyi hatırlıyorum. Buraya gelip avlanırdık. Şurada Mezhabor Köyü var, Bağlarbaşı var. Yüzde sekseni hazine arazisi, yüzde yirmisi özel araziydi. Sonradan açıldı, hazineden satın aldılar. (Adil)

Burada hiçbir şey yoktu. Biz, şu mezarlık yolu var, Yeşilkent mezarlığı oradan gider gelirdik, arabanın, ödümüz kopardı, arabanın tekerleği patlar mı, bozulur mu? Hep içkiciler vardı. 15 yıl öncesinden bahsediyorum. (Ayşe)

Kara taşı işte. Ben posta dağıtıyordum, tek tük yerler vardı. Arabanla gelirdim. Tavşan avlanırdı. (Mahmut)

4.3 Karataş'taki İlk Konut Mekânları

Türkiye'de kooperatif yapılarının konut üretim sürecinde önemli bir misyonu sahip olduğu, Türkiye'nin kentleşme deneyimlerinin irdelendiği bölümde altı defaatle çizilmiştir. İlk örneğinin Ankara'da ortaya çıktığı bu konut sunum biçiminin (Tekeli, 2010), Karataş'ın konut üretiminde ve gelişiminde de önemli bir paya sahip olmuştur. Belediyenin desteğiyle kooperatifler, Karataş'taki ilk yapılaşmalara imza atmışlardır. Fakat tarihsel süreç içerisinde özel teşebbüslerin kentleşme sürecindeki yükselmeye başlayan etkin rolleri Karataş'ta da kendisini göstermiş ve özel inşaat şirketleri Karataş'taki yapılaşma sürecinin aktif aktörleri haline gelmiştir.

Görüşmeciler arasında, yeni kurulan Şahinbey belediyesinde meclis üyeliği görevi yürüten Vahap(65), Karataş'ın oluşum süreciyle ilgili belediye - kooperatif ilişkisine yönelik önemli ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Kooperatif sisteminin Karataş'taki etkisine yönelik benzer ifadeler, diğer görüşmeciler tarafından da desteklenmektedir.

Burası kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdi. Yani, dikili bir ağaç yoktu buralarda. Kara taşan, hayvanların otlandığı bir yerdi. Yüzde altmışı hazinenindi, geri kalan özeldi. Yani ben böyle biliyorum. Çevre yolu için biz belediye meclisinde, benim muhalefet şerhim var, çevre yolunu geniş tutalım diye. Yolları daha geniş tutalım. O zaman başkan dedi, ben bir araştırma yaptım, şahıs malları da var. Şahıs malları mesela şu tramvayın geçtiği cadde daha geniş yapalım dedik, 50 metre falan. İcabında alt geçit veya tramvay veya

metro yapalım dedik ama olmadı. On bin nüfus otuz bin konut diye yapıldı ama bu kadar geliştireceğini hiç kimse tahmin etmedi. Çok demek ki Antep susamış bu işe. 91 ya da 92 idi, Şehir planlamacılarını getirmemiz, şehir planlamasını yaptırmamız o zamandı ama bu biraz şeydi alışlagelmiş bir şey değildi. Şimdi ki insanlardan daha fazla sanki politik ve sıcak şeye baktık yani. Yaparken düşündük insanlar buralara gelir mi? İnsanlara dedik gelin, şurdan cüzi fiyata arsa verelim, üç sen beş sene yap dedik. Ha, üç senede sübvansiyonunu kapmak zorunda. Hiç de geriye aldığımız arsa olmadı. Kooperatifi kurdun, yüz üyesi var, yüz üyeyi geliştik, devam etti yani. Şuan otuz bin konut var diye biliyorum (Vahap)

Şöyle ki, Karataş'ta henüz hiçbir yapılaşma yokken babam 1994 senesinde topraktan giriyorlar ya hani, kooperatif işte, parayı oraya yatırmıştı. 94 senesinde 2007'ye kadar ancak yapıldı, oraya taşındık. O zamana kadar zaten köy demiyim de, yani hiç yerleşim yeri değildi orası.(Zeynep)

Buralar acı, belediyeler şeye açtı, 91-92 yıllarında açtılar. Bu sitenin temeli 92 yılında atıldı. 92'de bizim akrabalar vardı, burada temel atıcıyık diye baktılar. Hiçbir umut yoktu burada şunlar olacak diye. Tabi o zaman kooperatif başladı yapmaya. Ben şunu söyleyeyim, müttahit elindeki projede burada tramvay değil de, metro var diye. Bunu dediği zaman millet güldü o zaman. Hala gelir gider, sordum sen buranın böyle olacağını biliyor muydun dedim? Biliyordum ama bu kadar çabuk olacağını bilmiyordum, dedi. (Adil)

4.4 Karataş'taki Toplumsal Mekân: Alan ve Habitus İlişkisi

Görüşmecilerin gelir durumları, mesleki durumları, öğrenim durumları ve sosyo-ekonomik dünyaya olan yaklaşımları arasındaki benzerlikler veya zıtlıklar, görüşmecilerin toplumsal mekânda yer edindikleri toplumsal sınıf hakkında analizler yapabilmemize imkan tanımaktadır. Bu minvalde, mevcut bölümde, Bourdieu sosyolojisinin sesini yükseltmek durumundayız. Çünkü görüşmecilerin sahip oldukları ekonomik imkanlar, sosyal yaşama bakış açıları, tüketimde bulundukları mekânlardan beklentileri arasında bağlantılar olduğunu görebilmekteyiz.

Bu yapı-eylem ilişkisini, etraflıca kavramanın yolu Bourdieu sosyolojisini etkin kılmaktan geçmektedir. Toplumsal mekânı bir oyundan ibaret gören ve eyleyicilerin, sahip oldukları toplumsal sermayelerini kullanarak geliştirdikleri stratejiler doğrultusunda hedefledikleri toplumsal konuma erişme arzularından kaynaklanan etkileşimlerin bütünüdür. Eyleyicilerin, toplumsal konumlarını yükseltmek ve sahip oldukları ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri en uygun şekilde kullanmalarını sağlayayan habitusun ifadesi şöyledir:

(...) eyleyicilerin bir geçmişleri olduğu, bireysel bir tarihin ürünü olduklarının ve belli bir ortama bağlı bir eğitimleri olduğunu, bunun yanı sıra aynı zamanda da kolektif bir tarihin ürünü olduklarını ve özellikle de düşünce kategorileri, anlayış göstergeleri, algı şemaları, değerler sistemi vs. toplumsal yapılar bütünüün ürünü olduklarını(...) (Chartier & Bourdieu, 2014, s. 62).

Çalışmamızda, görüşmecilerin tüketim tercihinde bulundukları Karataş altkentine ve yine bir araya geldikleri diğer eyleyicilere yönelik görüşleri hakkında yönelttiğimiz sorular sonucunda Karataş altkentine hâkim olan sosyo-ekonomik yapı hakkında bir takım saptamalara ulaşılmıştır.

Görüşmecilerin meslek durumlarına odaklanıldığında mimar, öğretmen, devlet memuru, banka çalışanı, esnaf, özel sektör çalışanı gibi hizmet sektöründe yer alan ve kafa gücüyle çalışan meslek grupları karşımıza çıkmıştır. Gelir durumuna bütüce tutulduğunda ise farklı meslek gruplarına dâhil olunmasından dolayı dalgalı bir gelir düzeyi çizelgesine ulaşılmıştır. Asgari ücret ile çalışan bir görüşmeciye rastlanılmazken en düşük gelire sahip görüşmecilerin emekliler olduğu görülmektedir.

Sosyal inceleme görevlisi, 4500 (Hazel)

Mimar, 3000 (Nazlı)

Eşinin mesleği Nakliyeci, 10.000 (Bediha)

Eczacı, 4500 (Vahap)

Banka memuru, 3750 (Mevlüt)

Toplumsal sınıf tartışmalarında, literatürün başlıca kaynağı olan Marx, toplumsal sınıfları, işçi sınıfı ve burjuvazi olarak ikiye ayırmıştır. Marksizmin toplumsal sınıf tartışmalarındaki önemi sınıfsal çatışmada ekonomik nedenlerin belirleyiciliğini ortaya koymasından gelmektedir (Scase, 2000; Yurtsever, 2016). Söz konusu sınıf tartışmaları, emeğini kapitalist sistem içerisinde para karşılığında satan işçi sınıfı ile üretim araçlarına sahip olan ve piyasadaki emek gücünü kullanarak artı ürünü hedefleyen burjuvazi odaklıdır (Marx, 2017; Marx & Engels, 2014). Marx'ın sınıf analizinde, orta sınıf içerisinde yer alan toplumsal bireylere yönelik ayrıntılı bir analiz yoktur. Çünkü Marx'a göre orta sınıf tarihsel süreç içerisinde işçi sınıfı veya burjuvaziye dönüşme eğilimine sahiptir. Toplumsal katmanlaşma konusunda önde gelen başka teorik miras Weber'e aittir. Weber, sınıf kavramının yanına parti ve statü kavramlarını iliştiirerek tartışmayı genişletmiştir (Arslan, 2012).

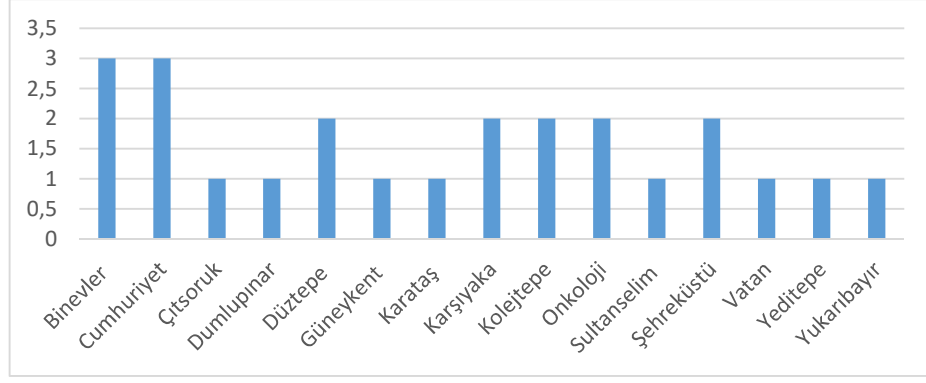
Toplumsal katmanlaşma tartışmalarının üçüncü bir yolu olarak Bourdieu ise her

iki yaklaşımı bağdaştıran bir anlayışa sahiptir. Bourdieu eyleyicileri katmanlara ayırırken ekonomik sermayenin yanı sıra kültürel ve sosyal sermayelerini de hesaba katmaktadır. Bu bağlamda, görüşmecilerin beyaz yakalı olarak nitelendirilen ve genellikle kafa gücüyle çalışan ve hizmet sınıfında yer alan orta sınıf özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir. Fakat altını çizdiğimiz üzere görüşmecilerin habitusları da toplumsal katmanlaşma da önemlidir. Çünkü Bourdieu’ya göre “habitus, bedene işlemiş sınıftır” (Bourdieu, 2015, s. 634). Derinlemesine mülakatlar aracılığıyla görüşmecilerin demografik yapılarını ortaya koymanın yanı sıra asıl olarak odak noktamız habitusların yani sınıf bilinçlerini, tüketim tercihlerini belirleyen belirteçlerin neler olduğunu, eyleyicilerin kendilerinin ve aynı toplumsal mekân içerisinde yer aldıkları diğer eyleyicilerin yapı-eylem ilişkilerini analiz etmeye çalıştık. Birkaç başlık altında toparlayabileceğimiz bu analizler, Karataş’a hâkim olan toplumsal mekânı ortaya koymaktadır.

4.4.1 Karataş’ta Yaşamının Nedenleri Üzerinde Uzlaş

Karataş’taki sosyo-ekonomik yaşamın çerçevesini oluşturan ve dönüştüren yapılara odaklanıldığında; apartmanların, etrafı çitlerle çevrili, giriş çıkışın kontrol edildiği ve içerisinde genellikle çocuk parkının, araç park yerlerinin mevcut olduğu güvenli site mekânlarının, mahalleler arasında sosyal yaşamı şekillendiren parkların, özel ve kamu bankalarının, okulların, PTT, karakol, zabıta amirliği, itfaiye ve belediye sosyal tesisleri gibi kamusal hizmet binalarının, AVM’lerde şubesi olan bazı alışveriş mekânlarının, kentin birçok yerinde şubesi olan market zincirlerinin, kırtasiye, giyim, gıda gibi ihtiyaçlarının karşılanabileceği esnaf dükkânlarının mevcut olduğu, dolayısıyla her türlü ihtiyaca yanıt bulabileceğiniz bir kentsel merkez olduğunu ifade edebiliriz.

Mevcut kentsel donatıları deneyimleyen görüşmecilerden, daha önceki konut mekânları ve mahalle özellikleri ile şundaki Karataş’ta oturdukları konut mekânları ve Karataş altkentinin özelliklerini kıyaslamalarını istediğimizde benzer olguların altı çizilmektedir. Görüşmecilerin birçoğunun geleneksel mahallerde yer alan müstakil konut mekânlarından Karataş’taki site ve apartman yaşamına geçiş yaptıkları görülmektedir. Grafik 4 aracılığıyla görüşmecilerin gelmiş oldukları mahalleler listelenmiştir.

Şekil 11: Eyleyicilerin Geldikleri Mahalleler

Görüşmeciler geleneksel mahalleleriyle Karataş altkentini kıyaslamalarında kendileri ve aileleri açısından sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklara işaret etmektedirler. Burada kıyaslanmanın doğru yapılabilmesi adına geleneksel mahalle olarak nitelendirilen mahallelerin de sosyal ve fiziksel özelliklerini tasvir etmek etmekte fayda vardır. Tanımlamayı Gaziantep'teki herhangi bir geleneksel mahalleyi baz alarak tasvir edecek olursak geleneksel mahalle; yoğunluklu olarak müstakil konut dairelerinden oluşan, mahalleye hâkim olan toplumsal ilişki örüntülerinin organik ilişkilere dayalı olduğu kentsel mekânlara karşılık gelmektedir. Bu nedenle, din, kültür, etnisite gibi olguların gündelik yaşam pratiğini belirlemede öncelikli olduğu mekânlardır. Kışın evin ısıtılmasında yoğunluklu olarak kömürlü sobanın kullanıldığı, yazın sokaklarında, konutun avlusu veya damında halı yıkama gibi ev işlerinin yapılabildiği, kışın tüketilmek üzere biber, patlıcan, domates gibi sebzelerin kurutulabildiği, sokak düğünlerinin gerçekleştiği ve taziye çadırları aracılığıyla mahallenin bir yasa ortak olabildiği mekânlar geleneksel mahallenin öne çıkan bazı özelliklerini oluşturmaktadır.

Özelikle böyle bir mahalle düzeninden Karataş'taki modern kentsel mekânı deneyimleme sürecine geçen görüşmeciler, Karataş'taki konut mekânlarının konfor, güvenlik, hijyenik, pratiklik konusundaki avantajlarının yanı sıra, Karataş altkentinin sosyal donatıların zenginliği, eğitim olanaklarının daha iyi olması ve özellikle kadınlar açısından sosyal ortamın daha özgür olması, her türlü gündelik ihtiyacın rahatlıkla karşılanabilecek mekânların yer alması gibi etmenleri ön plana çıkarmışlardır.

Görüşmeci grubumuzun ön plana çıkardıkları tüketim nedenlerine baktığımızda Chicago Ekolü'nün kentsel mekânın tüketiminin bireysel faydanın ön plana çıkarılmasıyla gerçekleştiği analizini doğrular niteliktedir. Görüşmeci grubunun

görüşlerinin ortak bir paydada toplanması bağlamında ise kentsel mekân üzerindeki tüketim amaçlarının paralellikler taşıdığı göz önüne çıkmaktadır. Bu çıkarımdan hareketle eyleyicilerin benzer yatkınlar düzeyine sahip olması, yani aynı habitus düzeyinden hareketle belirli amaçlar doğrultusunda toplumsal yaşam pratiklerini şekillendiklerini ifade edebiliriz. İfade etmiş olduğumuz bu gerçeklik aynı zamanda Karataş'ın belirli bir toplumsal sınıfa hitap eden bir kentsel mekân olduğu varsayımımızı doğrulaması açısından önemli bir ayrıntıya tekabül etmektedir.

Burası daha güzel. Daha fazla topluluk var. Her kesimden insan var, dışardan da var, kendi bölgemizden de var. Sokaklar olarak mesela ben araba kullanırken çok rahat ediyorum burada. Bu çok büyük avantaj mesela. Okullar olarak buranın okulları daha iyi. Konut olarak bakarsam yapı olarak burası çok daha rahat, kullanışlı. Daha bir aileye hitap ediyor. Her kesime hitap eden konut var yani. Benim tercih nedenim de bunlar oldu. (Merve)

Burası çok pahalı. Burasını temizliği iyi, havası iyi. Orası dar, biçimsiz, arabayı durduracak yer bulamıyordun. Karataş bana göre Antep'in en güzel yeri. Temizdir, ferahdır, cadde sokakları geniştir. (Mahmut)

Müstakil konut mekânlarından apartman yaşamına geçişi cezbeden en önemli etkenler bağlamında ısınma problemine yönelik merkezi çözüm mekanizmalarına ayrı bir parantez açmamız gerekmektedir. Müstakil konut mekânlarında kışın kullanılan kömürlü soba veya elektrikli ısıtma araçları imkân dâhilinde konutun bir ya da iki odasının ısınmasına olanak sağlamaktadır. Kömürlü sobanın kullanımı, hazırlanması, temizlenmesi ve tüm uğraşın yanında evin kirlenmesi gibi nedenlerden dolayı oldukça zahmetli olmakla beraber bir veya iki odanın ısıtılması nedeniyle ısınma problemine tam manasıyla bir çözüm olamamaktadır. Bunun karşılığında konumlanan apartman konutlarında yer alan doğal gaz sistemi veya az da olsa kullanılan kömürlü merkezi ısıtma sistemleri sayesinde evin bütün odalarının ısınmasının yanında ısınma problemini hallederken temizlik ile ilgili bir problem yaratmaması, apartman ve site yaşamını cazip kılmaktadır.

Valla sıkıldık ablam ya, yirmi yıl orada oturduk. Kiraydı, ev almayı düşünüyorduk. Dedik güzel bir yer olsun. Sobadan falan da sıkıldık aslında, ondan dolayı burayı şey yaptık, aldık. (Bediha)

E, Düztepe'de oturuyorduk. Normal bildiğin müstakil evdi işte. Burası apartman dairesi aralarında çok fark oluyor. Isınması mesela, orada soba kullanıyorduk burada doğal gazı açıyorsun. O ev eskiydi, dökülüyordu yani, burasını yeni aldık fazla bakım da istemiyordu. (Ali)

4.4.2 Karataş Altkentinin Toplumsal Katmanlaşmasına İçeriden Bakış

Bourdieu, benzer toplumsal sermaye ve habitusa sahip olan her türlü birey grubunu toplumsal sınıf olarak tanımlamıştır (Swartz, 2011) ve rekabete dayalı alan içerisinde bu toplumsal sınıfların habitusları doğrultusunda benzer eyleyicilerle bütünleşerek yer işgal ettiklerini ortaya koymuştur (Bourdieu, 2014, 2015). Çalışma sahamız olan Karataş'taki eyleyici grubunun Karataş'ın tüketimi aracılığıyla bir araya gelme süreçlerini ve bir araya gelerek oluşturmuş oldukları toplumsal sınıf tipolojisini belirleyebilmenin bir başka yöntemi olarak ilgili başlığa ihtiyaç doğmuştur. 24 görüşmecinin sahip oldukları meslek grupları, gelir durumları, öğrenim durumlarından elde etmiş olduğumuz veriler önemlidir. Bunun yanı sıra, içeriden bir göz olarak görüşmecilerin oturmuş olduğu apartmanda veya sitede ve Karataş'ın genelinde etkileşimde oldukları kişilerin sosyo-ekonomik durumları hakkında, toplumsal sınıfları hakkındaki izlenimlerine başvurulmuştur. Bu izlenimler neticesinde, gözlemlerin ifadelere dökülmesiyle beraber Karataş altkentinin benzer değer yargılara, yaşayış biçimlerine, gelecek kaygısının aynı yönde olduğu ve genellikle belirli bir ekonomik standartlara sahip bireyleri bir araya getiren bir kentsel mekân olduğu konusunda ortak bir kanı oluşmaktadır.

Semtlerin en genel özellikleri gelir durumu bence, Karataş genelinde aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin tercih ettiği bir yer. Ortalama bir hayat sürenler Karataş'ı tercih ediyor. Bir fabrika işçisi ya da küçük esnaf burada yaşamakta çok zorlanır diye düşünüyorum aylık kira gideri ortalama 1300 TL olan bir yerde asgari ücretli çalışan birine uygun olmuyor, aynı evi farklı semtte 700-800 TL'ye kiralayabilirken semtten dolayı neredeyse yarı yarıya fark ediyor. (Hazel)

Yani bizim burada genelinde emekli arkadaşlar oluyor, memur arkadaşlar oluyor, hiçbir vasfı olmayan arkadaşla da arkadaşlık yapıyoruz ama yani genelinde bizim kendi çevremiz var, kendi arkadaşlarımız var. (Kenan)

Açıkçası memur kesimi, doktorlar hastanede çalışanlar, yani aylık düzenli geliri olan insanlar tercih ediyor. (Selim)

Neden buralarda daha çok memur sınıfı yer almakta? (Görüşmeci)

E, buralarda ev almak herkesin haddine değil. Yani iyi kötü bir maddiyat istiyor. Parası olan, biraz da rahat yaşamak, güvenli yaşamak isteyen insanların ilk ulaştığı yer Karataş oluyor. (Selim)

4.4.3 Karataş'taki Toplumsal Katmanların Sınırlarını Daraltma

Kentsel mekândaki toplumsal katmanlaşmayı anlayabilmek adına başvurabileceğimiz ilk kaynağın Chicago Ekolü olduğunu belirtmiştik. Ekolün, mekânsal farklılaşmayı doğal bir sürecin sonucu olarak ele alması, kentsel mekân içerisindeki var olan eşitsiz yerleşim pratiklerini doğru şekilde analiz edebilmemizin önüne ket vurmaktadır. Bu minvalde mekânsal farklılaşma sürecinde özellikle ekonomik gelir düzeyinin ne denli belirleyiciliği olduğunu ortaya koyması bakımından eleştirel kent kuramının teorik birikiminden faydalanmak elzemdir. Harvey'in mekânsal farklılaşmayı "piyasa donanımına ulaşabilmek için gerekli kıt kaynaklara erişim olanaklarında farklılaşma anlamı (Harvey, 2002, s. 154) olarak ele alması da ilgili konu başlığının hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda mekânsal farklılaşmanın bir örneği olan Karataş'ın ekonomik imkânları karşısında ortaya çıkan maliyetin altından kalkabilecek toplumsal sınıfları belirleyebilmenin bir başka yolu, çalışmanın yürütüldüğü sırada net olarak 2324 lira 70 kuruşa denk gelen asgari ücretle geçinmek durumunda olan bireylerin, Karataş'taki yaşayabilme olanaklarının değerlendirilmesiyle gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür.

Bu minvalde görüşmecilere yöneltilen 'Karataş'ta asgari ücret gelirine sahip birisi yaşayabilir mi?' sorusuna verilen cevaplar, Karataş'ın sosyo-ekonomik durumuna tutulan bir başka büyüteç görevi görmüştür. Nitekim görüşmecilerin genel görüşü, asgari ücretin Karataş açısından problemler yaratacağıdır. Özellikle asgari ücret sahibi birey kendi konutuna sahip değil ise Karataş'taki yaşam oldukça zorlayıcı nitelikte olacağı görüşü hâkimdir. İfade edilen kiraların 800'den başlayıp 1500 liraya(2019 yılına ait verilerdir) kadar çıkabildiği Karataş'ta, yüksek kira bedellerinin yanı sıra bina aidatları, kapıcı veya güvenlik masrafları gibi gider kalemleri asgari ücret açısından zorlayıcı nedenler olarak öne çıkarılmaktadır.

Mümkün değil çünkü 1200 liraya kirası. En düşük 2+1 800 lira, 800'den aşağı bulamazsın. Bu genel fiyatı. 2+1, 80 metrekare. 2000 lira alan birinin burada oturması mümkün mü? (Adil)

O zaman buranın belirli bir sınıfa hitap ettiğini söyleyebilir miyiz? (Araştırmacı)

Tabii. Memur, öğretmen, polis, geliri iyi olan esnaf. Karataş'ta oturduğun zaman düzgünce yaşamak için 4000 lira gelirin olması lazım. Bu kadar diyeyim sana. (Adil)

İşçi sınıfının burada yaşama ihtimali çok düşük. Kiraları binlerden başlıyor. En kötü 800 o da 2+1 yani, 3+1 1000 lira. E, normal bir vatandaş yani asgari ücretle çalışan bir

vatandaş 1000 lirasını buraya verecek, elektriği, suyu, çoluğu çocuğu derken buradan acından ölür yani. (Mustafa)

Görüşmeciler arasında asgari ücretle ile kalınabileceğini ifade edenler de söz konusudur. Bu görüşmecilerin konuyla alakalı düşünceleri ise şöyle:

Yaşayabilir, hatta şöyle diyim bizim kiracımız var mesela fabrikada çalışıyor. Yeni evlenecekti. Şuan asgari ücret falan alıyor ama Karataş'ta yaşıyor. (Zeynep)

Yaşayabilir ama kıt kanat. Uygun olan yerler vardır. Eski mahallede 1.500 liraya kömür alıyorsun, onun zahmetiyle uğraşıyorsun ama burada 250-300 liraya doğal gazla evin her yerini ısıtabiliyorsun. En fazla 400-500 lira fazla gideri olur. Hani 3+1 daire yerine 2+1 dairede yaşar. (Aslı)

Asgari ücretle geçimini sağlayan birisinin, Karataş'ta yaşamın idame ettirebileceği konusunda olumlu görüş beyan eden görüşmeci sayısı ikide kalmıştır. Asgari ücretin Karataş'taki sosyo-ekonomik yaşamı kaldırabileceği konusunda güçlükler yaratacağı düşüncesi hâkim görüş olarak öne çıkmıştır. Bu hâkim görüş aynı zamanda Karataş'ın bir orta ve üst orta sınıf mekânı olduğuna yönelik güçlü bir kanıt oluşturmaktadır. Bu bağlamda ifade edebileceğimiz ikinci bir önemli husus Karataş'ın, belirli toplumsal sınıfları alanın dışında tutarak eleştirel kent teorisinin vurgulamış olduğu kentsel eşitsizliği yeniden üreterek derinleştiren bir kentsel mekân olduğudur.

4.4.3 Karataş Altkentinde Yaşamının Toplumsal Önemi

Yeni orta sınıf habitusu, sosyal, ekonomik ve kültürel sermayesini toplumsal mekân içerisindeki konumunu daha iyi seviyelere çıkarma veya en azından mevcut konumunu koruma adına çaba gösteren en hareketli toplumsal sınıf habitusu olarak ön plana çıkmaktadır. Yeni orta sınıfın gündelik yaşam pratikleri ve gelecek kaygısı, toplumsal statüye olan eğilimleri ile şekillenmektedir. Bu doğrultuda, yeni orta sınıf, tüketim nesnelerinin toplumsal statülerine hizmet etmesini arzu etmektedir.

Konut mekânlarının ve konut mekânlarının yer aldığı kentsel coğrafi konum da yeni orta sınıfın öncelik verdiği önemli tüketim pratiklerini yansıtmaktadır. Konutun salt ihtiyaç nesnesi görevinin ötesine geçtiği ve sahip olduğu fonksiyonlarla birikimin ve toplumsal statünün önemli bir aracı haline gelmiştir (Tekeli, 2010) ve yeni orta sınıfın tüketim pratiği açısından (Hazır vd., 2016) son derece işlevsel bir görev üstlenmektedir. Yeni orta sınıfın kendileri ve aileleri için tüketimde bulundukları

konut mekânından ve konutun yer aldığı kentsel mekândan beklentileri; eyleyicinin ekonomik seviyesine uygun ve bu ekonomik düzeyi gösterge haline dönüştüren, beraberinde; güvenliğin, rahatlığın, sosyal donatıların geniş yer kapladığı, kültürel aktivitelerin yer aldığı mekânlar olmasıdır. Konutun ve konutun yer aldığı kentsel mekânın sahip olduğu göstergeler, toplumsal statüdeki konumun tezahürleri olduğu düşüncesi hâkimdir.

Teorik olarak yeniden gözden geçirdiğimiz toplumsal statü ve yaşam alanı ilişkiselliğinin sahadaki yansımalarının nasıl olduğunu öğrenebilmek çalışmamız açısından kritik öneme sahiptir. Görüşmecilerin bu konudaki düşüncelerini öğrenebilmek adına yönelttiğimiz sorular doğrultusunda Karataş altkentinin sosyal ve mekânsal farklılaşmadaki etkilerine ulaşılmıştır. Görüşmeciler arasında, yaşamlarını idame ettirdikleri Karataş ile daha önceki yaşadıkları mahalleleri arasında sosyal, ekonomik ve kültürel ayrımların mevcut olduğu ve bu ayrımların toplumsal gösterge ifadesi olarak ele alınabileceğini açıkça ifade edenlerin yanı sıra, üstünlük düşüncesinin kendileri için geçerli olmadığını ama genelde böyle algılandığını ifade edenler ile diğer bir görüş olarak bazı görüşmeciler ise imkân bakımından farklılıkları görmekle beraber bunun sosyal gösterge konusunda bir üstünlük olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Görüşmeciler arasında yer alan ve mesleği mimar olan Nazlı'nın konut ve toplumsal statü ilişkisi hakkındaki görüşleri oldukça değerli ifadeler barındırmaktadır.

Olmamalı ama Antep'te öyle. Karataş'ta da öyle. Çünkü insanların oda sayısı, büyüklüğü ya da içerisindeki dizaynı, bir nevi insanların maddi durumunu göz önüne seriyor. Bu da insanda algı olarak ön yargı oluşturuyor, hani durumu şöyledir diye. Etkiliyor yani komşuluk ilişkilerini de etkiliyor. (Nazlı)

Peki, insanlar daha iyi yaşam için bunu gerekli görüyor olabilirler mi? (Araştırmacı)

Daha iyi yaşamdan kastımız ne mesela? 50 metrekarelik salonun daha iyi bir yaşam için olduğunu düşünmüyorum. Benim ihtiyacıma cevap verecek salon 30 metrekare olabilir. Ama diyelim ki, biz tasarlarken şunun sıkıntısını çok yaşarız. Salon burada mesela psikolojik sınırdır. 30 metrekarenin altına düşemez. Müteahhit gösteririm, 29 metre yazarım, hayır, sen bunu 30 yaz, biz orayı 30 yapcaz, der. Ama diyelim ki biri, çok çocuklu bir aile, 4+1 ev istiyor, oda sayısı fazla olsun istiyor. Böyle bir evde ise psikolojik sınır nerdeyse 40-45 metreden aşağısı olamaz. Diyosun ki bu adamın böyle bir salona ihtiyacı yok. 30 metrekare yetiyor ama sadece çocuğu fazla olduğu için bir oda fazla istiyor. Yok, 4+1 evin salonu illa 40-45 metrekare olacak. Gösteriş merakı var Antep'te. Hiçbir ilde olmadığı kadar burada var. Altın varak niye gösteriş elemanı olsun?

Niye bak ben en güzelini, en havalısını yapıyorum, param var çünkü demiş olasıñ yani. Benim param olsa ben altın varak yapmam yani. Bizim için olmasa da konut insanlardaki düşünceyi etkiliyor. Ortaya da seriyor hani. Eline birazcık para geçen ben de para var demek için anında onu yapmaya çalışıyor. Yapmak istiyor. Eskisi gibi şey de yok, babadan kalma, baba yadigârı. Bizde şuanda, köydeki evler çok kıymetlidir. Bunu satayım, geleyim Antep'e beş katlı ev yapayım diyecek, gözünü kırpmadan bunu yapacak insanlar var. (Nazlı)

Konutun ve kentsel mekânın toplumsal statüsü ilişkiselliğine eleştirel yaklaşan bir başka görüşmeci de Hazel'dir. Mevcut konu hakkında görüşleri ise şöyle:

Mahallemin bana sağladığı imkânlar ulaşım kolay, birçok ihtiyacın kolayca karşılanabilecek olması olabilir. Yemek, kıyafet, kozmetik, kırtasiye, banka, spor salonu vs her türlü ihtiyacı kolayca ve hızla karşılayabiliyorum bu benim için avantaj. Sitenin güvenli olması da genelde evde tek kaldığım için güvende olduğumu hissediyorum ancak benim için bu imkânlar sadece birer araç. Özellikle son zamanlarda yoğun olduğum için ev sadece uyumak için kullandığım bir yer haline geldi. Yani bakınca dört duvar beton yığını, duvarlarla çevrili sitelerde yaşamak bana cazip gelmiyor. Komşumu tanımadığım bir evde yaşamak benim toplumdaki yerime pek katkı sağlamıyor. Belki oturduğu semt, yaşadığı evin oda sayısı, içindeki eşyanın maddi değeri bazı insanlar için kendi değerinin de ifadesi olabilir. Ancak kendi değerini artırmaya kendi içinden başlayan insanlar için kendini eğitime, geliştirmeye, çevresine fayda sağlamaya ya da yaptığı işi en iyi yapmaya adanmış insanlar dış dünyaya gereken kadar önem verir. Oturulan siteyle ya da semtle kendini tanımlamak yaptığı işle kendini tanımlamaya benziyor adının önünden avukat, doktor sıfatını alınca geride kalanın ne kadar dolu ve değerli olduğu önemli bence. (Hazel)

Zeynep'in görüşlerine göre de, hem Karataş'taki insanlar hem de dışarıda kalan insanlar Karataş ve toplumsal statü arasındaki bağlantının farkındalar. Bu yüzden, bu imkânlara erişebilmenin yollarını arıyorlar.

Kesinlikle. Kendim için düşünmüyorum ama muhakkak ki vardır böyle bir şey. Özellikle nasıl diyeyim, Karataş'a nazaran daha kötü semtlerde oturan insanlar buralarda yaşamak istiyor. Çocuklarını bile buralara göndermeye çalışıyorlar ki daha iyi eğitim alsın diye. Onlar için Karataş İbrahimli kadar olmasa da bir statü göstergesidir. (Zeynep)

4.4.4 Karataş'a Aidiyet Duygusunun Değerlendirilmesi

4.4.1'deki konu başlığı altında geleneksel mahallelerin yapısına ilişkin bazı özelliklerden bahsedilmiştir. Bu özelliklere ekleyebileceğimiz bir başka nitelik ise

geleneksel mahallede idame ettirilen yaşam sürelerinin uzun olmasıdır. Örneğin çocuklar evlendiklerinde yine o mahallede yaşamak, ailelerine ve akrabalarına yakın olacak bir noktada olabilmeyi, bildikleri ortamın dışarısına çıkmamayı arzu etmektedirler. Bu nedenle geleneksel mahallelerdeki bireylerin, nesiller boyunca aynı yerde ve aynı konutta yaşamalarından ötürü mahalleye olan aidiyet duygusu üst düzeyde olduğu ifade edilebilir. Bu bağlılık, mahallede yaşayan her bireye, ister istemez mahalleyi ve mahallelileri sahiplenme konusunda sorumluluk yüklemektedir. Büyütecın odağını Karataş gibi modernitenin etkisi altında olan mahallelere çevirdiğimizde ise aidiyet duygusunun törpülediği görülmektedir. Bu aidiyet duygusunun mekânsal ilişkilerin her noktasını etkilediğinden, Karataş'ta yaşayan görüşmecilerin konutlarına ve konutlarının bağlı bulunduğu kentsel mekâna dair bağlılıklarının açıklığa kavuşturulması elzemdir. Bu aynı zamanda, sınıf habitusu ile doğrudan ilintili bir noktadır. Toplumsal bireyler ve özellikle bu konuda en hareketli sınıfa ait olan orta sınıfa mensup bireylerin sahip oldukları toplumsal sermayelerini yeniden dolaşıma sokarak yukarıya doğru bir sınıf hareketliliği içerisinde olması beklenmektedir. Mevcut başlığın ilgi odağı da, Karataş'taki görüşmecilerin böyle bir sınıf atlama isteğine sahip olup olmadıklarıyla ilintilidir.

Görüşmecilerin aidiyet hislerinin sorgulanmasına yönelik yönelttiğimiz sorulara gelen yanıtlar doğrultusunda, özellikle ev sahibi olan görüşmecilerin yaşamlarını idame ettirdikleri konut mekânına ve konutun bağlı bulunduğu Karataş altkentine yönelik eleştirileri söz konusu olsa da başka bir yere taşınmak istemedikleri saptanmıştır.

Yok, başka bir yere gitmek istemem. Yani niye istemem burası örneğin İbrahimli'den daha güzel bir yer. Yazın daha serini kışın daha soğuk oluyor ama yani bir zararı yok bunun. Tamam, İbrahimli zengin bir yer ama cebimize para koymuyor. Onun için zengin olması kendine ait yani. Üretime bir katkıda bulunmuyorsa beni ilgilendirmiyor. Ben faydalanmam çocuğum faydalanır. (Vahap)

Yani ben bağlı hissediyorum çünkü on on iki yıldır orada oturuyoruz. Ben bağlıyım açıkçası, başka bir yere gitmeyi düşünmem. Karataş'ın her şeyine aşınayım şuan yani, seviyorum. (Zeynep)

Ben buradan memnunum, sıkıntım yok, taşınmak istemem. Sürekli de burada yaşarım. Yok oğlum. (Bediha)

Madalyonun öteki yüzünde ise ekonomik olarak daha iyi imkânlara sahip olduğunda kentin Emek, İbrahimli gibi ekonomik olarak daha üst sınıflara hitap eden mahallelerine taşınmak istedikleri bilgisi elde edilmiştir.

Valla param daha iyi olursa çeker giderim. Yani daha lüks yerde yaşamak isterim, niye istemim. Aha dedim sana, İbrahimli hoş yer, ama işte parası sıkıntılı. O yüzden aitlik falan yok benim için. Annem babam için buradan çıkmazlar, yetiyor onlara burası. (Ali)

Üçüncü bir görüş olarak da Gaziantep'in genelinden memnun olmayan görüşmecilerin, kenti tamamen terk ederek kendi memleketlerine dönme istekleri oluşturmaktadır.

Köy olurdu, köye giderdim. Burada bir dakika durmam. Yani ben Tugay'da da kaldım, en iyi yerlerden bir tanesiydi. Şimdi şuanda mecburiyet olmasa, çocukların eğitimi olmasa şu kadar gözümde yok. (Adil)

Hiçbir bağlılığım yok, işim bitse hemen çekip giderim buralardan. Antep dışına, Antep'i memleket olarak sevmiyorum. Yaşanacak bir yer olarak görmüyorum. (Kenan)

Görüşmecilerin bu konudaki görüş farklılıkları, Karataş'taki yukarıya doğru sınıf hareketliliği konusunda ortaya parçacıklı bir tablo çıkarmıştır. Dolayısıyla Karataş'ta aidiyet duygusu üzerinden sınıf hareketliliğinin kontrol edilmesi muhtemel barındırmaktadır.

4.5 Karataş'taki Sosyal İlişki Örüntüleri

Geleneksel kodlarla bezenmiş bir ilişki ağından, rasyonalitenin süzgecinden geçmiş bir kentsel ilişki ağına geçiş sürecinde sosyal ilişkilerin zayıfladığı bilinen sosyolojik bir gerçekliktir. Sağlık hizmetleri, eğitim fırsatları, istihdam olanakları gibi avantajlarının yanında ilişki türlerine hâkim olan ve öncelikli olarak bireylerin çıkarımı ön planda tutan rasyonalite, insan ilişkilerinde mesafeler yaratmakta ve iletişim bağı zayıflatmaktadır.

Kırsal yaşama ait geleneksel normların bağlayıcılığı kentsel mekânda etkisini kaybetmektedir. Geleneksel kodlar, kırsal yaşamın dayanışmayı düzenleyen, bir arada tutan normları, kentsel mekânda yerini rekabete bırakmıştır. Akılcılığın, insani ilişkileri etkisi altına almasıyla beraber kentsel toplumlar atomize olmuş ilişkilerden meydana gelmiştir. Fakat kentsel mekân içerisinde de insani ilişkilerin mekâna bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Ülkemizde etkili olan ve altkentleşmenin bir türü olarak teorik incelemeye tabii tuttuğumuz gecekondu mekânları kentsel mekâna ait bir

yapı olarak kırsal yaşamdan büyük izler taşımaktadır. Tarihsel süreçteki gelişmeler doğrultusunda kent merkeziyle bütünleşen ve kentin kenar mahallelerine dönüşen bu mahalleler, etnik kimlik, dinsel kimlik, hemşericilik gibi sosyolojik olguların dayanışma kültürü yarattığı bu mekânlarda insani ilişkiler daha kuvvetli bağlar içermektedir.

Görüşmecilerimizin, grafik 4'te de görüleceği üzere birçoğu Gaziantep'in gecekondu olarak ortaya çıkmış mahallerinden Karataş'a taşındıkları görülmektedir. Dolayısıyla geleneksel mahalledeki sosyal ilişkiler ile modern yapıların ve ilişki türlerinin yer aldığı Karataş altkentindeki ilişkileri değerlendirmelerinde önemli ayrıntılara ulaşmamızı sağlamıştır. Komşuluk ilişkileri, altkentten geneline hâkim olan sosyal ilişkiler değerlendirildiğinde sosyal ilişki örüntülerinin zayıfladığı görülmüştür ve görüşmecilerimiz bu ilişki ağlarının tükenişini insanlığın ölmüş olduğu yargısıyla ortaya koymaktadır. Görüşmeciler geleneksel mahallelerinde daha sıcak ve samimi ilişkiler olduğunu ifade ederken buradaki komşularıyla hiçbir bağlantısı olmayan görüşmeciler olduğu gibi az sayıda da olsa komşuluk ilişkilerinin iyi olduğunu iddia eden görüşmecilere ulaştığımızı da ifade etmemiz gerekmektedir.

Benim mesela köyde evim var, Yukarıbayır'da da evim var. Yukarıbayır'da da oturdum. Şimdi komşuluk olarak, insanlık olarak buradan çok iyidir. Ben buraya geleli on beş on altı yıl oluyor. Burada cenaze oluyor, gidip kaldırmaya 126 daire var burada, üç kişi katılmıyor. Mahallede olsa senin sokağın gelir katılır, köyde olsa kendi köyün zaten iş olmaz, çevre köylerden herkes gelir, falan köyde biri vefat etmiş diye gelirler. Burada insanlık yoktur, açıkçası herkesin yüzüne söylüyorum. Otel gibi kullanıyorlar. (Adil)

İlişkiler olarak eski komşuluklar daha iyiydi, yakınlıklar daha güzeldi. Yani bir sıkıntı olduğunda paylaşma daha fazlasıydı ama bu binalarda o yok. Sebebi de etkileşim, iletişim azlığı. Burada kimse kimsenin sorunuyla ilgilenmiyor, birbirinden habersiz yaşıyor ama orada komşular gidip gelmeyle, hep iç içe. (Mustafa)

Öyle çok iyi komşuluk ilişkilerimiz yok. Biz yaşlıyız zaten kimseye gidemiyoruz. Dediğim gibi çoğu çalışıyor. Kendi işlerinde güçlerinde insanlar. Sabah gelip akşam giderler. Ne zaman insanlar muhabbet kurabilsin. Kalan vakitleri çocuklarına akrabalarına ayırıyorlar. Buralar böyle yani. (Saniye)

4.5.1 Apartman ve Site Mekânın Sosyal Örüntüdeki Rolü

Sosyal ilişkileri belirlemede etkin olan nedenler öznelere tutumları ve davranışları kadar ilişkilerin gerçekleştiği mekânın kendi gerçekliğinin de söz konusu olduğudur (Lefebvre, 2016). Yeni orta sınıf, mekânın bir kimlik yaratması nedeniyle

sosyal ilişkiler geliştireceği mekânları özenle tercih etmektedir. Alışveriş ihtiyacını gerçekleştireceği mekânlar, cafe, restoran, tiyatro ve sinema salonları, diğer kültürel aktivite mekânlarının yanı sıra yerleşim mekânı olarak konut mekânları, özenle belirlenmiş tercih listesinin en başında yer almaktadır. Bu nedenle konut mekânının tipi sosyal ilişkileri belirlemedeki etkisi sosyolojik bir anlam ifade etmektedir.

Fotoğraf 1: Güvenlikli Site Mekânı Örneği, Karataş Mahallesi, Gaziantep

Geleneksel konut tiplerinde yaşayan ve genel olarak sosyal ilişkilerin eski mahallelerinde daha iyi olduğunu ifade eden görüşmecilerin, Karataş altkentinde yer alan apartman ve site yaşamına geçtiklerinde insani ilişkilerin sağlıklı olmadığını ifade etmişlerdir. Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan söylemler doğrultusunda, çalışmamızda geleneksel konut tiplerinin yer aldığı kentsel mekânlar ile apartman ve site konut tiplerinin yaygın olduğu kentsel mekânlar arasındaki sosyal ilişkilerinin çözülmeye uğramasında Karataş altkentinde yer alan konut tiplerinin etkisi sorgulanmıştır. Karataş'ta görüşme gerçekleştirdiğimiz siteler genellikle yoğun bir yapılaşmanın olduğu mekânları kapsamaktaydı. Blok sayıları ve apartman daire sayıları değişiklik arz etmekteyken özellikle eski yapılaşmaların blok ve daire sayıları daha azdır. Örneğin görüşme gerçekleştirdiğimiz yapı olarak eski bir site olan Orkent-1 sitesinde 6 blok yer almakta ve her bir blok 21 daireden oluşmaktadır. Üretim olarak yeni olan Yükselen Kuleler ise 4 blok, 14 kat ve her bir blokta 56 daire karşımıza çıkmıştır. Gerek görüşme gerçekleştirdiğimiz gerekse sahada dolaşırken fark ettiğimiz

kentsel mekâna yakın tarihte eklemelenmiş site mekânlarının daha yüksek katlı oluşu dikkat çekmektedir. Bunu da, tarihsel süreç içerisinde dikey yapılaşmanın kentsel planlamadaki etkinliğini artırması olarak yorumlayabiliriz.

Bu tür site mekânlarında yaşamını idame ettiren görüşmecilerin sosyal ilişkileri bir de mekân üzerinden düşünmeleri istenmiştir. Görüşmeciler arasında konutun apartman dairesi olması sosyal ilişkileri şekillendirme etkili olduğunu savunan ifadeler elde edilirken diğer taraftan toplumsal ilişkilerde salt olarak insanı merkeze alan görüşmeciler de söz konusu olmuştur. Bu görüşmecilerde, insani ilişkilerin çözülmesinde mekânın etkisinin insan istek ve arzularına bağımlı olduğu düşüncesi hâkimdir. Teorik olarak sosyal ilişkileri yaratmada mekân ve özne etkileşiminde sürdürülen tartışma, sahada da karşılık bulmaktadır. Pratikteki tartışmanın taraftarlar tarafından nasıl yorumlandığı aşağıdaki görüşmeci notlarıyla sunulmuştur.

Bence apartman hayatı ya da korunaklı site yapısı buna sebep oluyor. Ben de öyle düşünüyorum. Bu konut yapıları insanları yalnızlaştırıyor. Ben Nizip'teyken her ne kadar İzmir'de olsam da çoğu zaman. Bütün komşularımı tanırdım, bilirdim, görürdüm en azından. Konut yapısı ona müsaitti, çünkü müstakil hepsi. Yani yazın damda hepsi, karşıdan karşıya selam veriyorsun. Sabah kadını görüyorsun o çamaşır seriyor, sen de seriyorsun. Ya da mesela kapı önünde oturuyorlardı annemler, mesela biri bir iş yapacaksa imece usulü kapı önünde beraber yapıyorlardı. Apartmanda gerçekten bence insanlar böyle tık kapıyı kapatıyor, kilidi vuruyor. Hiç şey yapmıyor, sormuyor. Ama korunaklı sitenin yalnızlaştırdığını düşünüyorum ben de. (Nazlı)

Kötü etkilediğini düşünüyorum. Sadece bir dairenin içindesin. Dışarıya çıktığında böyle bir cıvıltı yoktur, kesinlikle sessizlik oluyor. Nasıl diyeyim, kimseyi göremiyorsun ama bir mahalleye çıktığın zaman çocukların sesleri oluyor, bir iki tane kişi geçer onları görürsün. Ama burada kesinlikle göremiyorsun. (Sultan)

Komşularımın hiçbirini tanımıyorum. Ne onlar geldi ne ben gittim. Burada insanlardan kaynaklanıyor. Bana değmeyen yılan bin yaşasın mantığı sahip buralarda. Binalarla alakası yok bence. Eski mahallerde ev alma komşu al denirdi. Biri geldiği zaman hoş geldin derlerdi. Ben buraya geldim, Allah'ın bir kulu bana hoş geldin diye misafirlğe gelmedi, hayırlı olsuna gelmedi. Onlar gelmeyince mecburen sen de gidemiyorsun. Yeni gelene bir defa gitmek lazım, değil mi? (Mustafa)

Yapının da etkisi var, insanlar birbirini tanımıyor. İkinci çalışmanın da etkisi var. Adam akşam beşe kadar çalışıyor. Geliyor, çocuğuyla ilgileniyor, yemeğini yiyor, odama çekileyim diyor. Bu tür şeylerden kaynaklı. İş hayatından kaynaklı, daha etkili, konuttan ziyade. (Murat)

4.5.2 Güvenlik Olgusunun Muğlaklığı

Karataş altkentinde çalışma yapmadan önceki gözlemlerimiz ve derinlemesine mülakat sorularını nitelikleştirme açısından yapılan ön çalışma sonucunda güvenlik olgusunun ön planda tutulduğu görülmüştür. Özellikle Karataş altkentinde inşa edilmiş olan ve literatüre korunaklı, güvenli veya ayrıcalıklı siteler olarak geçen bu site mekânlarının yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Sahip oldukları özelliklere göre farklılaşan site mekânlarının özellikleri; duvarlarla çevrili olmaları, giriş çıkışların güvenlik elemanlarının bulunduğu güvenli kapılardan gerçekleştiği, güvenlik kameralarının bulunduğu, apartmana giriş kapılarının parmak izi okuyucusuyla açılabilen kapıların bulunmasıdır.

Fotoğraf 2: Güvenlik Önlemi Olarak Görüntülü Diafon Sistemi

Görüşme gerçekleştirdiğimiz sitelerin bazılarında sıraladığımız fonksiyonların hepsi bulunurken bazılarında ise güvenlik elemanlarının yer almadığını ifade edebiliriz. Çalışma açısından güvenli sitelerdeki görüşmecilere ulaşmak başlı başına bir engel teşkil etmekteydi. Bu engel aynı zamanda görüşme gerçekleşmeden de veri elde edebilmemize fırsat tanımıştır. Çünkü güvenlik önlemleri konusunda tam teşekküllü olan sitelere, konut sahiplerinden kapıdaki güvenliğe giriş izni verilmedikçe siteye girmeniz oldukça güçtür ve bu nedenle bazı görüşme girişimlerimiz başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısız girişimler dahi çalışma sahasının ortamı hakkında izlenimler oluşturmaktadır. Güvenlik kalelerini aşabilmek ise ancak bu mekânlarda yaşayan tanıdıklar aracılığıyla gerçekleşebilmiştir. Gerçekleştirebildiğimiz

ilk görüşmeyle birlikte mevcut görüşmecinin bağlantıları kullanılarak mevcut sitede veya diğer sitedeki görüşmelerimizin bazılarının gerçekleşmesine imkân sağlamıştır.

Karataş'ın genelini ve oturdukları mekânların tercih etme nedenlerinde ön plana çıkan önemli bir etken olarak güvenlik olgusu fiziksel yapılar üzerinden okunabilmektedir. Fakat güvenli site olarak adlandırabildiğimiz sitelerdeki gözlemlediğimiz yoğun yapılaşmanın olduğu mekânlarda 'güvenlik kaygısı sadece fiziksel engeller yoluyla giderilebilir mi?' sorusu üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Duvarları çitlerle donatarak etrafı çevrili kaleler üretmek, giriş çıkışın güvenlik elemanları tarafından kontrol edilmesi, sitelerin belirli noktalarına yerleştirilen kameraların bulunması, kapıların parmak izi ile kontrol edilmesi gibi fiziksel engellerin güvenliği sağlamadaki rolü muğlaktır. Ayrıca fiziksel engeller dışarıdan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etme amacıyla yer edinmektedir. Peki, yoğun yapılaşmanın olduğu, komşuların birbirini tanımadığı zayıflayan ve sosyal ilişkilerin iyi olmadığı site mekânlarında içsel güvenlik sorunlarına yol açmaz mı?

Özne-mekân ilişkiselliğini ortaya koyabilmek adına cevaplanması gereken bu önemli soru için görüşmeciler, bu doğrultuda yeniden düşünmeye itecek sorulara maruz bırakılmıştır. Görüşmecilerin fiziksel güvenlik araçlarının gerekliliğinin altını ısrarla çizdikleri saptanmıştır. Sosyal ilişkilerin zayıflığından ötürü iç güvenlik kaygısı konusunda çeşitli görüşler olsa da, ön plana çıkan görüş site içerisinde yaşayan herkesin tanınmasının zor olduğudur. İfadelerden hareketle, güvenlik olgusu, güvenli sitelerin veya apartmanların fiziksel koruyucularla tam olarak üstesinden gelebildiği bir şey değildir. Bu konuda izlenimlerimizin de katkısıyla ifade edebiliriz ki, site mekânlarındaki nüfus yoğunluğu site içerisindeki kontrolü güçleştirmektedir. Mevcut konu hakkında özellikle bir görüşmecinin (Nazlı) ifadesinde ön plana çıkardığı nokta, konuyu özetler niteliktedir.

Kalıyor, yani havada kalmış oluyor. Ben mesela Karşıyaka'da teyzemler oturuyor. Gidiyorum onlara, girdiğin zaman hani 'sen kime gelmiştin', penceredeki teyze söylüyor. Bakkala bir şey söylüyorsun veya bir şeyler alacaksın o arada, Ahmet Amcaya gidecem diyorsun, bunu da götür, selam söyle veya seni tanıyınca hepsi sana selam veriyor. Hoş geldin falan diyor. Mahalle zaten güvenli. Yani orada kendisine ait bir koruma güdüsü var. Herkes birbirini tanıyor. Geleni gidenini biliyor. Benim bir arkadaşım Emek'te oturuyor. Bazıları sonradan taşınmış ama hala ilişkileri iyi. Hala içeri girer, kapıdan girince tık tık sesi duyan herkese selam verir, geçer. Hepsi çocuğu biliyor, o da benim gibi 27 yaşında, doğumundan şu zamana kadar biliyorlar. Muhammed diyor ki, tüm otun

torba birbirimizi tanıyoruz, dolayısıyla kime kim geliyor, gidiyor biliyoruz. Yabancı geldiği gibi direkt fark ediliyor. Direkt soruluyor, sen kimlersin? Oto-kontrol var yani, kameraya ihtiyaç yok. Yani mahalle olmanın böyle bir etkisi var. Sitede bunu sağlayamazsın. Dikeyde yükseldiği için kişi sayısı aşırı fazla ben karşıdakini tanımam ama gelenini gidenini ben nasıl takip edeyim, edemem yani. (Nazlı)

Valla ablam, kontrollü olacan yani. Araya bir sınır koyarak, şey yapmak gerek dikkatli olacaksın. Herkesi tanıyamazsın elbette. Çocuklarına dikkat edeceksin, aşağıya tek bırakmayacaksın. Buranın da böyle kusurları var. Ne kadar güvenli olursa olsun, içindeki insanlar önemli sonuçta. (Bediha)

4.6 Kent Merkezine Bağımlılığı Azaltma Sürecinde Karataş'taki Olanakların Değerlendirilmesi

Kentlerdeki olanakların eşitsiz dağılımı mekânsal farklılaşmaya yol açmaktadır. Mekânsal farklılaşmanın bir ürünü olarak Karataş'ın tarihsel süreç içerisinde yapılaşmanın artması ve sahip olduğu sosyo-ekonomik dinamiklerin yoğunlaşması çekim kuvvetini artırmıştır. Tekrar edecek olursak bugün sahip olduğu nüfus sayısı ile Gaziantep'in en dinamik yerleşim yeri olarak öne çıkmaktadır. Karataş altkentinin tüketicilere sağladığı olanaklar doğrultusunda kentin merkezine olan bağımlılıklarını sınırlandırmakta, kentsel gündelik yaşamların pratikleşmesine aracı olmaktadır. Bu doğrultuda, görüşmeciler tarafından sıklıkla dile getirilen sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklarının ayrıntılarına inmek Karataş'ın Gaziantep'in bir merkezi olarak değerlendirilebilmesi yönelik çerçevenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

4.6.1 Karataş'ın Tüketim Pratikleri

Sınıf atlama arzusu veya mevcut sınıfsal durumunu koruyabilmek adına beğeni yargısı aracılığıyla tüketimde bulunmak orta sınıf için önemli bir yaşam pratiğini oluşturmaktadır (Bourdieu, 2015). Orta sınıf, habitusu aracılığıyla sahip olduğu sermayeyi dolaşıma sokarak kendisinden iyi bir konumda tanımladığı eyleyicilerin yaşam formuna erişmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle tüketim içerisinde olmak orta sınıf habitusu açısından hayati önem taşımakta ve tüketim mekânlarının kendisinin dahi bu yaşam formunu yansıtabilecek düzeyde olmasını önemsemektedir. Çalışmanın teorik birikiminde ayrıntılı bir biçimde orta sınıfın tüketim toplumunun (Baudrillard, 2016) en aktif sınıfı olduğunu Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımlarına dayanarak ortaya konulmuştur.

Tüketimin orta sınıf için bu denli önem arz etmesinden dolayı çalışma sahamız olan Karataş'ta yaşayan eyleyicilerin, bölgedeki tüketim mekânlarına yönelik deneyimlerini, sahip oldukları kentsel yaşam formları üzerinde bu mekânların etkilerinin nasıl olduğunu ortaya koymamız gerekmektedir. Karataş'ın sahip olduğu tüketim donatılarına odaklandığımızda özellikle Şahintepe mahallesinde yoğunlaşan alışveriş mekânları göze çarpmaktadır. AVM'nin bulunmadığı Karataş'ta, kent merkezinde yer alan birçok işletmenin şubesi yer almaktadır. Kent merkezinde yer alan marketler zincirinin şubeleri, semt pazarı, giyim, ayakkabı, züccaciye, nalburiye gibi esnaf dükkânları, yemek yeme salonları ve cafeler, oto galeriler, berberler ve kuaför salonları, mahalle kahveleri ve düğün salonları Karataş'taki tüketim pratiklerini şekillendiren mekânlardan bazılarıdır.

Teorik olarak orta sınıfa mensup eyleyicilerin tüketim pratiklerini bireysel farklılığı yansıtacak, toplumsal statü bağlamında kendisine ivme kazandıracak ve beğeni yargısını ön plana çıkaracak tüketim pratiklerini önemsemektedir. İhtiyaçların giderilmesi bağlamında Karataş'ın yeterliliği görüşmeciler tarafımızdan teyit edilmektedir fakat simgesel tüketim pratiklerine odaklandığımızda, yani orta sınıfın beğeni yargılarını ortaya koyacak tüketim mekânları bağlamında gerek görüşmecilerimizin söylemlerinde simgesel tüketim mekânlarının yeterince mevzu bahis edilmemesi gerekse sahada geçirdiğimiz süre boyunca simgesel tüketim mekânı bağlamında yoksunluğun var olduğunu ifade edebiliriz.

Alışveriş için her türlü imkân var gibi görünüyor pek sık alışveriş yapmıyorum ancak almak istersem aradığım birçok şeyi bulabileceğimi biliyorum. Karataş merkeze gitmeye ihtiyaç duymayacak kadar gelişti son zamanlarda. (Hazel)

Karataş merkezde birçok alışveriş yerleri var, çocuklar eşim falan kullanıyorlar yani. Sonuçta sürekli çarşıya gidemezsiniz. Burada da FLO var, Vişne var, yemek yeme yerleri var. Market sayısı da gayet iyi yani. Zaten her yerde BİM, A101 var. (Selim)

Fotoğraf 3: Tüketim Mekânları, Karataş Mahallesi, Gaziantep

Görüşmecilerin aktardıklarına göre Karataş'ta yer alan tüketim mekânlarının sadece Karataş ve Karataş yakınındaki mahalleler tarafından rağbet görmediği, aynı zamanda Karataş'a oldukça uzak olan Yukarıbayır, Şhreküstü, Hoşgör gibi mahallelerden tüketicilerin de odağı olduğu belirlenmiştir. Bu bilgiler Karataş'ın etkisinin sadece belirli bir bölgeyle sınırlı kalmadığını göstermektedir.

Benim on tane akrabam var ya, geliyorlar tabii. Güneş'te, Yukarıbayır'da gelen çok eş dost var. (Adil)

Var ablam. Şuarada Resul diye bir yer var. İki tane şeyi oldu, iki tane dükkânları oldu. Ordan baya uygun şeyleri oli. Merkezden de gelseler uğruyorlar. Ben de Şhreküstü'nde otururken oraya gelirdim. İnsanlar damat şeyine bile ordan gelip alırlardı. Pijama takımını ordan alırlardı. (Bediha)

4.6.2 Eğitim ve Öğretim İmkânları

Bourdieu'nün kültürel sermaye olarak nitelendirdiği eğitim, orta sınıfa mensup bireyler açısından son derece önem arz etmektedir. Çünkü eğitim, sınıfsal hareket içerisinde, toplumsal bireylerin üst sınıflara doğru çıkma sürecinde ve sahip oldukları toplumsal statünün ortaya konulmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Aile

yaşamının ön planda olduğu Karataş'ta, çocuk sahibi olan 17 görüşmecinin çocuk sayısının ortalaması 3,2'dir. Bu bilgiyle değerlendirildiğinde eğitim olgusunun irdelenmesi çalışma açısından önemlidir. Bu önemin temel dayanağı, eyleyici grubumuzun çocuklarının gelecek planlamasına büyük önem vermeleri ve çocuklarının kendilerinden daha iyi bir sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeye sahip olabilmeleri açısından eğitim dinamiklerinin niteliğine önem atfetmeleri temel argümanlarımızdan bir tanesini oluşturmaktadır.

Bu minvalde özellikle çocuk sahibi olan görüşmecilerin değerlendirmelerine başvurma amacıyla eğitim olanaklarının nasıl olduğu yönündeki sorulara aldığımız yanıtlar neticesinde Karataş'ın eğitim ve öğretim bakımından önemli bir konumda olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda görüşmecilerimiz arasında bölgedeki bir okulda öğretmenlik yapmış olan Kenan Bey'in ifadesine göre bölgedeki okullar kentteki önemli okulların başında yer almaktadır:

Genelde en iyi okulları çoğu bu bölgede. Ortaokulda Turgut Özal söylenen bir okul, lisede İMKB var, Dumlupınar Anadolu Lisesi var. Bunlar bilinen, tutulan okullar. (Kenan)
Buralar dışardan öğrenci geliyor mu? Dışardan nüfus çekiyor mu yani? (Araştırmacı)
Evet, sistem değişti ama insanlar yine de Turgut Özal ortaokulunda mezun olsunlar diye, işin sahtekârlığını da yapıyorlar. Mesela bir evin saat ve suyunu kendi üstüne eviriyor, çocuğu kaydettikten sonra bir iki ay sonra düzeltiyor. Bu bölgedeki okullarda çocuğunu okutmaya çalışan çok. Turgut Özal'a servisle gelen, dışardan gelen öğrenci sayısı çok. İbrahimli'den gelen var, Vatan Mahallesinden gelen var. İlkokulda İMKB'de bir öğretmen için valinin kontenjanı var, kaymakamın kontenjanı var, Milli Eğitim'in kontenjanı var, öğretmen arkadaşların kontenjanı var, bir de para kontenjanı var. Okula bağış adı altında 1500, 3000 bağış yapanlar var yani. (Kenan)

Kenan Bey'in eğitim ve öğretim olanaklarına yönelik rağbetin derecesini ortaya koyduğu ifadeler diğer görüşmeciler tarafından da destek bulmaktadır. Bir diğer görüşmecimiz Zeynep'in ortaya koyduğu ifadeler Karataş'ın tercih edilmesinde eğitim ve öğretim imkânlarının gelişmişliğinin nasıl etkili olduğunu göstermek bakımından önem arz etmektedir.

Mesela dayımlara örnek verebilirim. Daha önce Hoşgör taraflarında oturuyorlardı. Karataş'ı daha güvenli gördüler. Mesela kızı okula başlayacaktı. Daha iyi bir okulda okusun diye. (Zeynep)

4.6.3 Karataş'a Ulaşım Olanakları

Teorik arka planı oluştururken Chicago Ekolü'nün temsilcilerinden olan Burgess'ın ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerin, büyüyen şehrin ekolojik yapısını belirlemede kentsel hareketliliğe motor olabilmesini (Burgess, 2016) vurgulamasından hareketle mekânsal farklılaşmanın ivme kazanması arasında ilişkisellik olduğunu ifade etmiştik. Ulaşım imkânlarındaki çeşitlilik artıkça, ulaşım harcanan zaman ve ücret düşmektedir ve bu dinamik de kentin merkezinden kentin çeperlerine doğru yönelimi kolaylaştırmaktadır.

Ulaşım olanakları çerçevesinden bakıldığında Karataş çeşitli ulaşım araçlarıyla kentin diğer ağlarına bağlanabilmektedir. Otomobil, belediye otobüsleri ve halk otobüslerinin yanı sıra tramvayın varlığı, kentin merkezinden uzak bir noktada yeniden örgütlenme bakımından tüketicilerin elini güçlendiren önemli bir etkidir. Özellikle tramvayın varlığı merkezle olan bağlantıyı sağlama konusunda en pratik ulaşım araçlarının başında gelmektedir. Geniş yollara sahip olan Karataş, otomobil kullanma açısından da avantajlıdır. Diğer ulaşım hizmetleri ise belediye ve özel halk otobüsleri ile sağlanmaktadır. Nüfus yoğunluğunun artmasıyla beraber toplu taşıma araçlarının yeterliliğinin sorgulanması gerektiğinden, çalışmada ilgili sorulara yer verilmiştir. Dönütler doğrultusunda, yoğunluğun artmasına bağlı olarak zaman zaman sıkıntılar yaşandığı görülmüştür. Görüşmeciler arasında, bu konuda farklı görüşler hâkimdir.

Toplu taşıma araçlarını kullanmaz olur muyum? Tramvay özellikle en sık kullandığımdır. Bazen belediye otobüslerini, tramvaya uzak düşen yerlerde kullanmak durumunda kalıyoruz. Yoğunluğun olduğu saatlerde ister istemez sıkıntı yaşıyor ama tramvay seferleri arasındaki mesafe iyi. Tabi, daha iyi olmasını isterim, hiç beklememek ister insan sonuçta. (Mevlüt)

Toplu taşıma aracı kullanıyorum. Önceden raylı sistemle gidip geliyordum ama şimdi çok zor, sıkıntı, çok geç geliyor, önceden daha hızlıydı. Şimdi binmeye bile üşeniyorum, yani o derece kalabalık. Hani biraz daha seri olursa daha iyi olurdu. (Aslı)

4.7 Parçaları Birleştirmek: Karataş'ın Kentsel Merkeze Dönüşümü

Dördüncü bölümün bu aşamasına kadar olan kısmında, gözlem ve görüşmeci analizlerinin temel amacı diyalektik yöntemle uygun şekilde bütünü parçalama ve artı ve eksileriyle analiz etmek üzerine kuruluydu. Bu doğrultuda, Karataş'ın tarihsel süreç içerisinde dönüşümüne, dönüşüm sürecinde genişleyen sosyal, ekonomik ve kültürel donanımlarına, bu dönüşümü tecrübe eden görüşmecilerin sosyal, ekonomik ve

kültürel sermayelerine ışık tutarak Karataş'ın bir sanayi kenti olan Gaziantep'in kent yaşamındaki konumunu ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Altkent mekânları, kent merkezlerinin sosyal ve ekonomik yoğunluğunu azaltma hususlarında kentsel planlamanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır ve nitekim Karataş'ın oluşumu da bu amaca hizmet etmek üzere planlanmıştır. Çalışmanın bu kısmında ise yönetime uygun olarak ayrı ayrı irdelenen ve gözlemlenen parçaların bir araya getirilerek bir bütünlüğe erişme hedefi söz konusudur. Bu açıdan değerlendirecek olursak Karataş'ın sahip olduğu olanaklar, bünyesinde barındırdığı nüfusun demografik özelliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşama bakış açılarının benzeşmesi, Karataş'ı bir yaşam formuna nasıl dönüştürdükleri gibi olguların birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

Nitekim, daha önce değindiğimiz, 1990 Gaziantep kent planlamasıyla oluşturulması hedeflenen Karataş'ın, bir alt-merkez haline getirilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Karataş'ın bugününe baktığımızda; nüfusu, yapılaşması ve sunmakta olduğu sosyo-ekonomik yaşam standartlarıyla önemli bir konuma eriştiğini görebilmekteyiz ve gerek teorik kuramlar ve gerekse sahadaki verilerle mevcut analizimize destekler sağlayabilmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Karataş'ın tarihsel süreç içerisindeki dönüşümüyle birlikte kentin merkezinden kaçışın ötesine adım atarak kendi kendine yeten altkent mekân türüne dönüştüğünü ve bu bakımdan küresel altkentleşme sürecinin tonunu yakaladığını söyleyebiliriz.

Dışardan yapılan yorumlamaların, Karataş'ın gündelik yaşamını deneyimleyen görüşmeciler arasında nasıl vuku bulduğunu ortaya koyabilmek adına, yürütmüş olduğumuz araştırma sürecinde sıklıkla Karataş'taki yaşamı çekici hale getiren dinamikler ifade edilmiştir. Karataş hakkında görüşleri, öncelikle parça parça alınan görüşmecilerden, yöneltilen soru aracılığıyla Karataş'ı bütünsellik içerisinde düşünerek Gaziantep kentsel yaşamındaki yeri açısından yorumlarını ortaya koymaları istenmiştir. Görüşmeci notlarından elde edilen sonuçlardan hareketle Karataş'ın sahip olduğu toplumsal imkânlarla Gaziantep'in merkezine olan bağımlılığını oldukça sınırladığı ve Gaziantep kentsel ağında önemli bir düğüm noktası olduğu ve gelişime açık bir kentsel mekân olduğu konusunda bir uzlaşa inşa edilmiştir.

Karataş bir merkez oluşturmuş durumda. Mesela ticaret alanları var, Karataş'tan çıkmadan, devlet daireleri dışında bütün işlerini halledebilirsin. Merkeze, ana merkeze inmeye gerek yok. Tabi, ana merkezi Vilayet tarafı olarak görüyorsak. İnsanlar burada bütün ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar. Bambaşka bir ağ var yani. Hem nüfusu ne yapısı

hem ticaret alanı, sosyal donatıları, yeşil alanları tamamen başlı başına bir kent gibi aslında. Bağımsız bir kent gibi yaşayabilirsin orada. (Nazlı)

Merkeze bağımlılığı olmadığını düşünüyorum, dediğim gibi ihtiyaçları hızlıca giderebilmek önemli benim için ve burada karşılayamadığım, merkeze gitme ihtiyacı duyduğum herhangi bir şey olduğunu hatırlamıyorum. (Hazel)

Kendi kendini idare edecek böyle bir ilçe statüsüne, bugün Karataş Tunceli ya. Her türlü şeyde kendi kendini kaldırabilir. Ben ilçe olmasını isterim. Merkez ilçe olmasını bekliyorum. Şu dediğim sorunların birçoğu da kalkabilir yani, ilçe olunca. (Adil)

Karataş'ta oturan biri, Karataş merkeze gittiği zaman birçok ihtiyacını halledebilir. Ordan giyiminden yiyeceğine kadar bir sürü eksikliğini halledebilir. Direkt merkeze gitmeye gerek kalmayacak kadar ilerledi bence. (Zeynep)

SONUÇ

Birbirini takip eden caddeler ve sokaklar, bölgelere, semtlere, mahallelere ayrılmış coğrafi birimler, bu birimlerde yer alan çeşitli konut ve iş mekânları, devletin varlığını kamusal binalar, ticaretin dili olan finansı temsil eden mekânlar, böyle bir ortamı teneffüs eden farklı sosyo-ekonomik sermayeye sahip bireylerin birbirleriyle olan etkileşimlerinden doğan ilişki örüntüleri, bu ilişki örüntülerine hâkim iktidar ilişkilerini bir araya getiren ve düzen içerisinde düzensizlik kuran kent mekânını bütün bu karmaşıklığıyla ele alabilmek çetrefilli bir süreçtir. Böyle bir karmaşıklığı en geniş açıdan alabilmek için uzmanlaşmanın dayattığı sınırları aşmak gerekir; ancak yine de kenti bütünsel açıdan ele almanın aşılmaz engellerle dolu olduğunu unutmamak gerekmektedir. Mevcut çalışma böyle bir bilinçten hareketle kentsel mekâna dair yaklaşım sergilemiş ve kentleşmenin açmazlarına çözüm mekanizması olarak görülen altkentleşme olgusunu irdelemiştir.

Altkentleşme veya daha tanıdık bir ifadeyle banliyöleşme denilince standart düşüncelerin ortaya konulmasına karşı gelerek bu mekânları tercihe dayalı altkentleşme ve zorunlu altkentleşme başlıkları altında değerlendirmiştir. Böyle bir değerlendirme, altkentleşme olgusunun bütünsellik içerisinde irdelenebilmesinin önünü açarak kent çalışmalarındaki literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tarihsel olarak irdelediğimiz altkentleşme süreciyle ilgili bölümde, altkent mekânlarına duyulan ihtiyacın insanlık tarihindeki yerinin en az kentlerin tarihi kadar eski olduğunun ifade edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Daha çok geçici yerleşmeler olarak ön plana çıkmış olan ilk altkentler yazlık bahçeler, ormanlık alanları gibi yerlerde yer alan konut mekânlarına karşılık gelirken kentsel mekânların özellikle kentleri çekim merkezi haline getiren sanayileşme ile birlikte altkent mekânlarının kalıcı yerleşmelere dönüşmesi mekânsal farklılaşmanın dönüm noktası olmuştur.

Kentsel merkezin sorunlara gebe ortamından uzaklaşma düşüncesiyle kentin çeperlerine yönelmek ve bu çeperlerde kalıcı yerleşim yerleri kurmak altkent mekânlarını bir çözüm mekanizmasına dönüştüğünün göstergesi olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kentsel merkezden kendi inisiyatifiyle çekilmenin karşılığını mevcut çalışmada tercihe dayalı altkentleşme olarak değerlendirilmiştir. Yaşam alanını kentsel merkezden alıp kentin periferisindeki bahçeli, ağaçlı bir mekâna yerleşebilmenin önemli bir maddi kaynağa gereksinimin olması hasebiyle bu tür mekânların kentsel mekânda hareket edebilme özgürlüğünü elinde bulundurabilen belirli toplumsal sınıflara hizmet ettiğini kanıtlamaktadır. Özellikle orta sınıfın, altkentleşme deneyiminde tarihsel süreç içerisindeki artan hareketliliği ilgili çalışmanın odak noktalarından olmuştur. Madalyonun öteki yüzünden hareketle kentsel mekâna hiçbir şekilde yerleşme imkânına sahip olamamış ve bu nedenle kentin çeperlerinde oluşmuş olan ve genellikle ekonomik şartları iyi olmayan (gecekondu, işçi konutları), dışlanmışlığın ifadelerine dönüşen (etnik ve dinsel gettolar) veya slum gibi mekânlar türemiştir. Altkentleşme ile ilgili her iki inceleme başlığının kentsel nüfusun kentsel mekâna eşit bir şekilde dağılmadığı gerçekliğini göstermesi bakımından ve özellikle eleştirel teorinin geliştirmiş olduğu ekonomik politik analizle üzerine kurulu olan mekânsal farklılaşma kuramının sınanması bağlamında önem arz etmekteydi.

Çalışmanın sınırları hesaba katılarak ortaya konulan her iki altkentleşme türünden, saha araştırması da göz önünde bulundurularak tercihe dayalı altkent mekânlarına yoğunlaşmıştır. Kentin çeperlerinde konumlanmış olan yazlık bahçeler, villalar toplumsal katmanın en üstünde bulunan toplumsal bireylere hitap etmektedir. Çünkü ulaşımın zorluğu ve hareket etme özgürlüğünün kısıtlı olması böyle bir tarihsel tablo yaratmıştır. Fakat 18.yüzyıl ve sonrasında kentsel sermaye birikiminin artması ve ulaşımın kolaylaşmasıyla beraber altkent mekân türlerine talep edebilme imkânına erişen toplumsal sınıflar, orta sınıfı da içine alarak genişlemiştir. Bu hususta, ulaşımın altkentleşme sürecindeki fonksiyonu kendisini belli etmiştir. Demiryolu ağlarının gelişiminin yanı sıra, teoride üzerinde durulan fordizm sonucu otomobil kullanımının yaygınlaşması yine altkentleşme süreçlerini tetikleyen önemli ulaşım etkenlerinden olduğu görülmüştür.

Altkentleşme süreci ve altkent mekânları, neoliberalizm ve postmodernizmin yaratmış olduğu tüketim toplumunda önemli bir meta haline gelmiştir. Tercihe dayalı altkent türlerindeki artan çeşitlilik ve geliştirilen fonksiyonel özellikler ile birlikte

altkent mekânları toplumsal statüyü ifade eden mekânlar olarak görülmeye başlanmıştır. Çalışmanın dert edindiği en önemli problemlerden bir tanesi olan ‘orta sınıf neden altkent mekân tüketiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur?’ sorusudur. Bu bağlamda, orta sınıfın toplumsal statüye olan düşkünlüğünü ve tüketim kültürü aktif şekilde kullanma isteğiyle altkent mekânlarına olan taleplerinin ilişkiselliğini ortaya koyabilmek adına Bourdieu’nün önemli kavramlarından bir tanesi olan habitus kavramı işe koşturulmuştur. Orta sınıf habitusu, sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeyi toplumsal statüye dönüştürme konusunda orta sınıfın pratiklerini belirlemektedir. Orta sınıf habitusu, toplumsal uzam içerisindeki konumunu sağlamlaştırmak ve yukarıya doğru sınıf hareketliliği gösterebilmesi adına toplumsal sermayeyi optimum kullanımını gerektirmektedir. Tarihsel süreçte konut mekânlarının ve konutun bulunduğu muhitin kentsel mekândaki statü aracına dönüşmesiyle birlikte orta sınıfın ilgisini artırmıştır.

Teorik çıkarımların ardından, Türkiye’nin önemli bir sanayi kenti olan Gaziantep’in artan nüfus yoğunluğu sonucunda yeni yaşam alanları yaratma amacıyla 1990 kent planlamasıyla ürettiği Karataş’ın, tarihsel süreç içerisinde bir altkente dönüşümünü ve altkente yaşayan toplumsal sınıfların deneyimlerini aydınlatabilmek amacıyla bir takım argümanlara dayanarak yürütmüş olduğumuz araştırmanın neticelerini değerlendirmek gerekmektedir.

Araştırma sahasında yapılan ön çalışmalar ve gözlemler neticesinde, Karataş altkentinin, orta gelirlilerin yaşadığı, eğitim düzeyinin iyi olduğu, sosyal ve ekonomik hayattan beklentilerin benzerlikle gösterdiği orta sınıf olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal bireylerin yaşadığı geliştirmiş olduğumuz ilk varsayımımızı oluşturmuştur. Sahadan elde ettiğimiz demografik bilgiler sonucunda görüşmecilerin çoğunluğunun orta gelirli olduğu belirlenmiş ve Karataş’ın tercih edilmesinin nedenleri ve Karataş altkentinden beklentiler üzerine uzlaşının olduğu sonucuna varılmıştır. Gelir durumu, eğitim durumu, meslek durumu ve benzer yaşam pratiklerini bir arada düşündüğümüzde Karataş’ın belirli bir toplumsal sınıfa hitap ettiği yönündeki geliştirmiş olduğumuz önermenin geçerliliğini ortaya koymuştur.

Alt kent ve toplumsal statü arasındaki ilişkiye dair, araştırma sürecinde görüşmeciler, mevcut mekânlarını tercih etmelerinin pragmatist yanları kadar gelecek adına niyetlerini de ortaya koymuşlardır. Ailelerinin müreffeh bir ortamda yaşamaları

ve çocuklarının kaliteli eğitim almalarını istemeleri ve sosyo-kültürel değerlerin yüksek olduğu bir ortamda büyümeleri bu niyetlerinden bazılarını oluşturmaktadır. Teorik olarak orta sınıf ve burjuvazi altkentlerinin, mekânın sahip olduğu donatılar hem yaşamsal pratiği kolaylaştırma hem de toplumsal statü açısından bir gösterge olarak kullanıldığı Karataş altkentinde kendisini göstermektedir.

Karataş altkent mekânının en büyük dezavantajı ise çözülmeye uğrayan sosyal ilişkiler olduğu görülmektedir. Kentsel ilişkilerin geneline hâkim olan sosyal ilişkilerin zayıflığı, altkent mekânlarında daha bariz bir biçimde kendisini hissettirmektedir. Kültürel sermayesi yüksek olan Karataş'ın sosyal ilişkilerin zayıf olmasında öne çıkan ana etmenler insanların daha çok işi ve ailesiyle ilgilendikleri, gün içerisindeki kalabalık sonrasında yalnızlığın tercih edildiğidir. Sosyal ilişkilerin zayıflığı argümanımızı genişleterek yapının, yani konut mekânının ve konutun yer aldığı kentsel birimin eyleyicilerin eylemleri üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Netice olarak mevcut konuda görüş ayrılıkları söz konusu olsa da genel eğilim apartman ve site yaşamının öznelerin içine kapanık yapılarına katkı sağladığı yönündedir. Bu bağlamda apartman ve site yaşamının mimarisi, üzerinde yeniden düşünülmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Önemli kamusal hizmetlerin ve tüketim mekânlarının varlığı söz konusu olsa da, kendi ve çevresindeki kentsel birimlerin yoğunluğu düşünüldüğünde, var olan hizmet ve sunulan imkânların sınırlılıkları sorgulamaya açıktır. Görüşmeciler açısından da var olan imkânların iyi olduğu fakat geliştirilmesi gerektiği yönündeki beyanatları bu sorgulamayı desteklemektedir. Karataş altkentini deneyimleyen eyleyici grubumuzun yaşam mekânlarına olan aidiyet duyguları üzerinden yukarıya doğru sınıf hareketliliği olgusunu analiz ettiğimizde ise görüşmeci grubumuzda ilgili konuda çeşitli görüşlerin ortaya konulmuş olması muğlaklığın kendisini koruduğunu ortaya koymaktadır.

Teorik arka plan ve pratik deneyimlerin değerlendirilmesiyle Karataş'ın küresel ve yerel örneklerinin yaygın olduğu, tüketim merkezli bir orta sınıf altkent mekânı olduğunu ifade edebiliriz. Önemli bir nüfus yoğunluğuna sahip olan, eğitim kurumları, kolluk kuvveti hizmeti, zabıta, itfaiye, sosyal donatılar, kamusal ve özel bankalar gibi hizmetleri sunan Karataş, önemli tüketim mekânlarının var olmasıyla birlikte eyleyicilerin merkeze olan bağımlılıklarını sınırladığı görülmektedir. Merkeze olan

ulaşımdaki çeşitlilik ve özellikle tramvay hizmetinin mevcudiyeti Karataş altkentini kentsel mekânda pratik kılan etkenlerdendir.

İlgili çalışma literatürdeki mevcut boşlukları doldurma amacıyla yola çıkmıştır fakat her bilimsel çalışmada olduğu gibi mevcut boşlukları doldurma sürecinde yeni araştırma konularını ve dolayısıyla yeni yaklaşım biçimleri ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Etik değerler gözetilerek benzer konuda ve özellikle ilgili sahada yürütülecek olan başka bilimsel araştırmaların önünü açabilmek ve diğer bilimsel araştırmacılara fikirler sunabilmek adına çalışmanın sınırlılıklarını belirtmek önemlidir. İlgili çalışma Karataş bölgesinin oluşum ve dönüşüm süreci ve bu süreci deneyimleyen eyleyici grubunun yaşam pratiklerini anlayabilme amacıyla hareket etmiştir. Bu amacın gerçekleştirilme sürecinde ağırlıklı olarak Bourdieu kavramsal setlerinden ve yaklaşım biçiminden faydalanılmıştır. Bu bağlamda özellikle altkentleşme sürecinin saha kısmında ekonomik-politik analizinde noksanlıklar barındırmaktadır ve bu noksanlık nedeniyle Karataş'ın altkentleşme sürecindeki yapı boyutunun ve sahadaki aktörlerin sınırlı kalmasına yol açtığını belirtebiliriz. Yine eleştirel teorisinin katkısından sınırlı derecede faydalanılmasından kaynaklı olarak saha sürecinde, piyasanın, kentsel mekânı deneyimleyen eyleyicilerin tercihlerini nasıl etkisi altına aldığı konusu, ilgili çalışmanın göz ardı etmiş olduğu bir diğer hususu oluşturmaktadır.

Netice olarak tercihe dayalı altkentleşme süreciyle ilgili genel bir değerlendirmeye ihtiyaç duyarsak; kentsel merkezin yoğunluğuna yönelik altkent üretimi kentsel planlama açısından önemli bir çözüm mekanizması olabileceğini ifade edebiliriz. Kentsel merkeze olan talebi azaltmak adına, merkezde sağlanan sosyo-ekonomik örgütlenmeleri, kentin periferisinde yeniden örgütlemek, kentsel nüfus yoğunluğunu parçalara ayıracaktır ve böylelikle altkent üretimi, hınca hınç dolu olan kentsel merkezin yükünü hafifletecektir. Fakat eşitsizliğin yansımaları olan bu mekânları üretirken çeşitli uzmanlık alanlarının kaliteli mühendisliğine ihtiyaç doğmaktadır. Fiziksel olarak sağlanan müreffeh ortam sosyal olarak desteklenmediğinde çözüm olarak üretilen altkent mekânları daha büyük sorunların yumağı haline gelebilecektir. Bunun önüne geçmek için ise merkeze insanı alan bir anlayışla fen ve sosyal bilimleri aynı hedef etrafında çalıştırılmasının gerekliliğidir. Sürdürülebilir bir altkentleşme politikası yaratmanın bundan başka çaresi gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Y. (2000). Türkiye’de 1980 Sonrası Emek-Sermaye Arasındaki Bölüşüm Mücadelesinde Grevlerin Yeri. *Toplum ve Bilim*, 86, 211-240.
- Aksoy, A. (2014). İstanbul’un Neoliberalizmle İmtihanı. İçinde A. B. Candan, C. Özbay, S. Sökmen, & E. Can (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (ss. 27-46). Metis Yayıncılık.
- Aliagaoglu, A., & Koyuncu, A. (2019). Gaziantep’te Kentleşme ve Kentsel Nüfusun Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 73, 29-40.
- Alkan, M. Ö. (2014). Osmanlı’da Sayfiyenin İcadı. İçinde A. Bora (Ed.), *Sayfiye: Hafiflik Hayali* (2., ss. 15-44). İletişim Yayınları.
- Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar*. Hece Yayınları.
- Arslan, Z. (2012). Geçmişten Bugüne Eleştirel Bir Orta Sınıf Değerlendirmesi. *Toplum ve Demokrasi*. *Toplum ve Demokrasi*, 6(14), 55-92.
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü. *Praksis*, 2, 53-96.
- Atılgan, G. (2014). Türkiye’de Toplumsal Sınıflar: 1923-2010. İçinde F. Alpkaya & B. Duru (Ed.), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* (3., ss. 323-365). Phoenix Yayıncılık.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2017). *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi* (5.). İletişim Yayınları.
- Balaban, O. (2016). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi? İçinde T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resullallah* (2.). Birikim Kitapları.

- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu* (N. Tural & F. Keskin, Çev.; 10.). Ayrıntı Yayınları.
- Begel, E. E. (1996). Kentlerin Doğuşu (Ö. Arıkan, Çev.). *Cogito*, 8, 7-16.
- Berman, M. (2017). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor* (Ü. Altuğ & B. Peker, Çev.; 19.). İletişim Yayınları.
- Bıçkılı, D. (2006). Harvey ve Castells’de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(11), 111-130.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü* (B. Özyalçın, Çev.; 1. bs). Sümer Yayıncılık.
- Boratav, K. (2005a). *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm İlişkileri* (2.Baskı). İmge Yayınevi.
- Boratav, K. (2005b). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908—2002* (9.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine* (H. Tufan, Çev.). Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. *Cogito*, 76, 192-203.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (A. G. Berkkurt & D. Fırat, Çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (N. Ökten, Çev.; 7. bs). İletişim Yayınları.
- Brenner, N. (2014). Eleştirel Kent Teorisi Nedir? İçinde A. Y. Şen (Çev.), *Kâr İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı* (ss. 29-48). Sel Yayıncılık.

- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (2014). Kâr İçin Değil Halk İçin. İçinde A. Y. Şen (Çev.), *Kâr İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı* (ss. 15-28). Sel Yayıncılık.
- Burgess, E. W. (2016). Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş. İçinde P. K. Kayalığıl (Çev.), *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* (2., ss. 89-106). Heretik Yayınları.
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. bs, ss. 77-130). İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2017). *Kent, Sınıf, İktidar* (T. Asuman, Çev.; 2.). Phoenix Yayınları.
- Chartier, R., & Bourdieu, P. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi* (Z. Kara, Çev.). Açılım.
- Clarke, S. (2014). Neoliberal Toplum Kuramı. İçinde A. S. Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki* (2., ss. 91-105). Yordam Kitap.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel Çalışma Tasarımı. İçinde M. Bütün & S. B. Demir (Ed.), & A. Budak & İ. Budak (Çev.), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3.). Siyasal Kitapevi.
- Çavdar, A. (2016). Görünür Fanteziler. İçinde T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resulullah* (2., ss. 153-162). Birikim Kitapları.
- Çavuşoğlu, E. (2016a). İnşaata Dayalı Büyüme Modelinin Yeni-Osmanlılıkla Bütünleşerek Ulusal Popüler Proje Haline Gelişi. İçinde T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resulullah* (2., ss. 77-94). Birikim Kitapları.
- Çavuşoğlu, E. (2016b). İslâmcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetişi ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hale. İçinde B. Tanıl (Ed.), *İnşaat Ya Resullah* (2., ss. 131-152). Birikim Kitapları.

- Çavuşoğlu, E. (2016c). *Türkiye’de Kentleşmenin Toplumsal Arkeolojisi* (2.). Ayrıntı Yayınları.
- Çelebi, N. (2018). Metodolojik Sorunlara Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(2), 47-59.
- Çelik, Z. (1998). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul* (2.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çetin, İ. (2012). Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri. *İdealkent*, 7, 160-166.
- Demirkan, T. (1996). Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler. *Cogito*, 8, 17-22.
- Descartes, R. (2018). *Yöntem Üzerine Konuşma* (Ö. Doğan, Çev.; 2.). Doğubatı Yayınları.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (C. Saraçoğlu, Çev.). Bordo Siyah Yayınları.
- Eagleton, T. (2019). *Kültür* (B. Göçer, Çev.). Can Sanat Yayınları.
- Engels, F. (2013). *Konut Sorunu* (T. Genç, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Engels, F. (2019). *İngiltere’de Emekçi Sınıflarının Durumu* (O. Emre, Çev.; 2.). Ayrıntı Yayınları.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve Tarih Sosyolojide Yöntem Sorunu* (4.). İmge Yayınevi.
- Erman, T. (2010). Kent Çalışmalarının Geçmişi ve Bugünü: Hakim Paradigmalar ve Yeni Sorunsallar. *İdealkent*, 1, 32-43.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (M. Küçük, Çev.; 3.). Ayrıntı Yayınları.
- Fishman, R. (1987). Bourgeois Utopias: Visions of Suburbia. *İçinde Bourgeois Utopias: The Rise and Fail of Suburbia* (ss. 22-31).

- Frank, S. (2016). Inner-City Suburbanization – no Contradiction in Terms. Middle-Class Family Enclaves are Spreading in the Cities. *Raumforsch Raumordn*, 76, 123-132.
- Gans, H. J. (2018). *Popület Kültür ve Yüksek Kültür* (E. O. İncirlioğlu, Çev.; 5. bs). Yapı Kredi Yayınları.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2018). *Gaziantep İli Şhitkamil İlçesi, Muhtelif Mahalle Sınırları İçerisinde Kalan Gelişme Toplu Konut Alanı (Kuzeyşehir) İlave ve Revizyon 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı* [Nazım İmar Planı]. T.C Çevre Şehircilik Bakanlığı, Toplu Konut İdare Başkanlığı; Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. <https://gaziantep.bel.tr/files/yeniduyuru/5597.PDF>
- Gaziantep Sanayi Odası. (2019). *Sanayi Bölgeleri*. Gaziantep Sanayi Odası. <https://gso.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep-sanayisi/sanayi-bolgeleri-56.html>
- Gottdiener, M. (2001). Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. *Praksis*, 2, 248-269.
- Göker, E. (2016). Ekonomik İngirgemeci mi Dediniz? İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. bs, ss. 277-302). İletişim Yayınları.
- Göncü, K. (1988). *Gaziantep*. Gaziantep Ticaret ve Sanayi Odası.
- Gülhan, S. T. (2016). Devlet Müteahhitlerinden Gayrimenkul Geliştiricilerine, Türkiye’de Kentsel Rant ve Bir Meta Olarak Konut Üreticiliği Konuta Hücum. İçinde T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resulullah* (2., ss. 33-46). Birikim Kitapları.
- Gülhan, S. T. (2019). Toplumsal Mekan ve Düşünümsel bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekana Müdahalesini Sorunsallaştırmak. *İdealkent*, 10(26), 83-127.

- Gülhan, S. T. (2020). *Kenar, Sınır, Çevre, Eşik? Kentsel Tarihsel-Coğrafyada Gaziantep Şehrini Konumlandırmak. Bir Şehri Sorunsallaştırmak: Gaziantep'te Olgusal Kent Çalışmaları Sosyolojisi.*
- Harris, R. (2010). Meaningul Types In A World Of Suburbs. *Resarch in Urban Sociology, 10*, 15-47.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. İçinde B. Duru & A. Alkan (Çev.), *20.Yüzyıl Kenti* (ss. 147-172). İmge Yayınevi.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu* (S. Savran, Çev.; 7.). Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015a). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015b). *Sermayenin Mekanları* (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, & S. Yüksel, Çev.; 2. bs). Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016a). *Kent Deneyimi* (E. Soğancılar, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016b). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Çev.; 5. bs). Metis Yayıncılık.
- Hatt, P. K., & Reiss, A. J., Jr. (2002). Kentsel Yerleşimlerin Tarihi Paul K. Hatt, Albert J. Reiss, Jr. İçinde B. Duru & A. Alkan (Çev.), *20. Yüzyıl Kenti* (ss. 27-36). İmge Yayınevi.
- Hazır, I. K., Kalaycıoğlu, S., & Çelik, K. (2016). “Orta Sınıf”ların Farklı Kesitleri: Sınıf Geçmişi Kültür Pratikleri ve Mesleki Statüleri. *Sosyoloji Araştırmaları Derneği, 19*(2), 64-107.
- Hobsbawn, E. (2017). *Kısa 20.Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı* (Y. Alogan, Çev.; 10.). Everest Yayınları.
- Hobsbawn, E. (2018). *Sanayi ve İmparatorluk* (A. Ersoy, Çev.; 6.). Dost Yayınevi.
- Holton, R. J. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık* (R. Keleş, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.

- İçli, G. (2010). *Statü Sembolü Olarak Konut ve Konut Kullanımı Denizli Örneği*. Pamukkale Üniversitesi Yayınları.
- Jacobs, J. (2017). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* (B. Doğan, Çev.; 3.). Metis Yayınları.
- Karpat, K. H. (2016). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondulaşma ve Kentleşme* (2.). Timaş Yayınları.
- Keil, R. (2018). *Suburban Planet*. Polity Press.
- Keleş, R. (1996). Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerinde Bir Deneme ve Türkiye’de Sosyal Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21(2), 167-234.
- Keleş, R. (2015). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu* (2.). Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (2016). *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*. İdealkent.
- Keyder, Ç. (2018a). Arka Plan. İçinde S. Savran (Çev.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (5. bs, ss. 9-42). Metis Yayıncılık.
- Keyder, Ç. (2018b). Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına. İçinde Ç. Keyder (Ed.), & S. Savran (Çev.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (5.). Metis Yayınları.
- Kıray, M. (2003). *Kentleşme Yazıları* (2. bs). Bağlam Yayınları.
- Kurtar, S. (2013). Bir Şehir Filozofu Olarak Henri Lefebvre ve Gündelik Yaşam Sanatı. *İdealkent*, 10, 200-219.
- Kurtuluş, H. (2011). İstanbul’un Banliyöleşme Deneyiminde Metropoliten Çeperdeki Tarihsel Çiftliklerin Rolü. *Toplum Bilim*, 26, 87-98.
- Kurtuluş, H. (2016). Bir “Ütopya” Olarak Bahçeşehir. İçinde H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* (2., ss. 77-126). Bağlam Yayınları.

- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı* (I. Ergüden, Çev.; 3.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.; 4.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim* (S. Sezer, Çev.; 5.). Sel Yayıncılık.
- Levy, D., & Dumenil, G. (2014). Neoliberal (Karşı)Devrim. İçinde A. S. Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki* (2.). Yordam Kitap.
- Lewins, F. (2011). *Sosyal Bilim Metodolojisi Eleştirel Bir Giriş* (A. V. Taştan, Çev.). Lotus Yayıncılık.
- Lewis, R. (2004). Running Rings Around The City: North American Industrial Suburbs, 1850–1950. İçinde R. Harris & P. J. Larkham (Ed.), *Changing Suburbs: Foundation, Form and Function* (ss. 146-167). Taylor & Francis.
- Macgregor, S. (2014). Refah Devleti ve Neoliberalizm. İçinde A. S. Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki* (2., ss. 236-247). Yordam Kitap.
- Marliere, E. (2011). Paris Banliyölerinde Bir İşçi Mahallesinin Kroniği: İki Savaş Arasında Ayrımcılığa Uğramış "Kızıl İşçi Banliyösü"nden 21.Yüzyılın Başında Endüstriyel Sürgün Mahallesi Dönüşüm (İ. Soysüren, Çev.). *Toplum Bilim*, 26, 55-65.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (D. Kömürcü & O. Akınhay, Çev.). Bilim ve Sanat.
- Marx, K. (2017). *1844 El Yazmaları* (M. Belge, Çev.; 11.). Birikim Kitapları.
- Marx, K., & Engels, F. (2014). *Komünist Parti Manifestosu* (T. Eraslan, Çev.; 4.). Sis Yayıncılık.
- Merton, R. K. (2016). Bilimin Normatif Yapısı. İçinde B. Balkız & V. S. Öğüt (Ed.), & K. İnal (Çev.), *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri: Temel yaklaşımlar, kavramlar ve tartışmalar* (2. bs, ss. 157-170). Doğubatı Yayınları.

- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent; Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği* (G. Koca & T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar: C. 1.* (S. Özge, Çev.; 7.). Yayın Odası Yayınları.
- Olgun, H. (2010). Ütopya'dan Distopya'ya: "Modern Şehircilik" ve Kritiği. *İdealkent*, 1, 96-111.
- Ollman, B. (2015). *Diyalektiğin Dansı* (C. Saraçoğlu, Çev.; 4.). Yordam Kitap.
- Öğüt, V. S., & Çeğin, G. (2013). E.O. Wright'ın Mikro Kavramları ile P.Bourdieu'nün Kavramsal Repertuarı Arasındaki Sentezin Empirik Analizde Yaratacağı İmkânlar. *Praksis*, 32, 91-114.
- Önkal, G. (2016). Kentlilik ve Kentsizlik. İçinde Ö. Sarı & A. Esgin (Ed.), *Kent Fragmanları* (ss. 61-76). Phoenix Yayınevi.
- Özdemir, E. (2010). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi. *İdealkent*, 1, 44-77.
- Özerkmen, N. (2003). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Anayasa ve Yasalarda Sendikal Hakların Düzenlemesi ve Getirilen Kısıtlamalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(43), 239-257.
- Özgür, F. E. (2006). Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama*, 4, 76-96.
- Özgür, F. E. (2012). Tüketime Bağlı Bir Kimlik Ögesi Olarak Konut ve Planlama Açısından Bir Değerlendirme. *tasarım+kuram*, 14, 29-45.
- Park, R. E. (2016). Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. İçinde P. K. Kayalığil (Çev.), *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* (2., ss. 37-88). Heretik Yayınları.

- Penpecioglu, M. (2016). Yapılı Çevre Üretimi, Devlet ve Büyük Ölçekli Kentsel Projeler: Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye'deki Son 10 Yılı. İçinde T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resullah* (2., ss. 163-180). Birikim Kitapları.
- Pirenne, H. (2006). *Ortaçağ Kentleri* (Ş. Karadeniz, Çev.; 6.). İletişim Yayınları.
- Platon. (2015). *Sokrates'in Savunması* (N. Berkes, Çev.; 2.). Milenyum Yayınları.
- Przeworski, A. (2016). *Kapitalizmde Devlet ve Ekonomi* (E. Kırmızıaltan & H. A. Öznazik, Çev.; 2.). Heretik Yayınları.
- Ragon, M. (2010). *Modern mimarlık ve şehircilik tarihi* (M. A. Erginöz, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Savage, M. (2014). Pierre Bourdieu'nün Kayıp Kent Sosyolojisi. *Cogito*, 76, 106-120.
- Saygılı, R. (2020). *Gaziantep İli Haritası* [Map]. http://cografyaharita.com/haritalarim/41_gaziantep_ili_haritasi.png
- Scase, R. (2000). *Sınıf: Yöneticiler, Mavi ve Beyaz Yakahılar* (B. Şarer, Çev.). Rastlantı Yayınları.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama*, 23(2), 67-76.
- Sipahi, E. B. (2012). "Yeni" Liberalizmin "Yeni" Yaşam Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: Konya Örneği. *İdealkent*, 7, 110-135.
- Slater, T. (2014). Kayıp Marcuse Soylulaştırma ve Yerinden Etme Üzerin. İçinde A. Y. Şen (Çev.), *Kâr İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı* (ss. 227-261). Sel Yayıncılık.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar* (Ç. Yunus, Çev.). Sel Yayıncılık.
- sozluk.gov.tr. *Türk Dil Kurumu* [Sözlük]. Geliş tarihi 06 Aralık 2020, gönderen <https://sozluk.gov.tr/>

- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (E. Gen, Çev.; 1. bs). İletişim Yayınları.
- Şengül, T. (2002). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. *Praksis*, 2, 9-31.
- Şengül, T. (2014). Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi. İçinde *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (3., ss. 407-456). Phoenix Yayıncılık.
- Şentürk, Ü. (2016). Modern Kent: Mekânın Yapay Metamorfozu. İçinde Ö. Sarı & A. Esgin (Ed.), *Kent Fragmanları* (ss. 77-108). Phoenix. Yayıncılık.
- Şeptulin, A. (2013). *Diyalektiğin Kategorileri ve Yasaları* (Y. Şahan, Çev.). Yordam Kitap.
- Tatlıcan, Ü., & Çeğin, G. (2016). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. bs, ss. 303-366). İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununa Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek* (1. bs). Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazından Konutun Öyküsü (1923-1980)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Theodore, N., Peck, J., & Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği (Ş. Geniş, Çev.). *İdealkent*, 7, 21-37.
- TÜİK. (2019). *31 Aralık 2019 Tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkdoğan, O. (2012). *Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Uğur, H. (2004). *Geleneksel Şehirsel Mekanlar, Değerlendirme ve Korunmaların Bağlamında Sistemik Yaklaşım—Gaziantep Örneği* [Doktora]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Ünal, A. Z. (2008). Türk Sosyoloji Tarihinde Metodolojik Yaklaşımlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(11), 123-172.
- Ünal, A. Z. (2016). Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. bs, ss. 161-186). İletişim Yayınları.
- Veblen, T. (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi* (H. Bilir & E. Kırmızıaltın, Çev.). Heretik Yayınları.
- Wacquant, L. (2014). Simgesel İktidar ve Grup Oluşumu: Pierre Bourdieu'nün Sınıfı Yeniden Çerçevelemesi Üzerine. *Cogito*, 76, 204-229.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş* (E. Abadoğlu, Çev.; 3.). BGST Yayınları.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. İçinde 20. *Yüzyıl Kenti* (ss. 77-106). İmge Yayınevi.
- Yalçınan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K., & DÜndar, U. (2014). İstanbul'un Dönüşüm Coğrafyası. İçinde A. B. Candan & Ç. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (ss. 47-70). Metis Yayınları.
- Yenice, M. S., & Yenice, T. K. (2018). Gaziantep Kenti Planlama Deneyimleri Üzerine Bir Süreç Değerlendirmesi. *Gaziantep University Journal of Social Science*, 17(2), 552-562.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yurtsever, H. (2016). *Orta Sınıf Efsanesi*. Yordam Kitap.

EKLER

EK-1

1. Kişisel Bilgiler ile ilgili sorular:
2. Yaş, Cinsiyet, Öğrenim durumu, Medeni durum, Evli ise Çocuk sayısı?
3. Çalışıyor musunuz? Mesleğiniz nedir? (Çalışma durumuna verilecek cevaplar doğrultusunda 3. Soru yöneltilmelidir.)
4. İş yeriniz nerede yer almaktadır? İş yerinize ulaşımı nasıl sağlıyorsunuz? (Gelir durumu?)
5. Karataş'a taşınmadan önce nerede ve nasıl bir meskende(evde) oturuyordunuz? Daha önce oturmuş olduğunuz evler ile yeni evinizi karşılaştırırsanız hangi evi daha cazip bulursunuz?
6. Eviniz kime aittir? Kiraysa ne kadar kira ödüyorsunuz? Sizce Karataş nasıl bir yer/mahalledir? Yani Gaziantep'in merkezinde yer alan bir mahallede yaşamak yerine neden merkezden uzak bir yer olan Karataş'ı tercih ettiniz?
7. Eski ve yeni mahallenizi kıyaslayacak olursanız olumlu ve olumsuz özellikler bakımından neler söyleyebilirsiniz?
8. Karataş'ta oturan biri olarak sizce Karataş'ı yaşam alanı olarak kimler tercih etmektedir? Bu tercihlerinde sizce en çok hangi faktörler etkili olmuş olabilir? Soruyu biraz açacak olursak; yani Karataş hangi sosyal sınıfa ait bireyler, burada yaşayabilecek imkâna sahiptir? Örneğin, fabrikada çalışan bir birey Karataş'ta yaşamını idame ettirebilir mi?
9. Kendinizi Karataş Mahallesi ve mevcut konutunuza bağlı hissediyor musunuz? Sürekli olarak burada yaşayabilir misiniz yoksa Gaziantep'te başka bir mahalleye ya da siteye taşınmayı düşünür müsünüz? Hissediyorsanız neden? Hissetmiyorsanız neden?
10. Taşınmayı düşünürseniz Gaziantep'in hangi mahallesini tercih ederseniz ve bu tercihinizin nedenleri nelerdir?

11. Çocuklarınızı hangi okullarda okutuyorsunuz? (Devlet/Özel). Çocuklarınız arasından okulu Karataş dışında yer alan var mı? Çocuklarınızın okula olan ulaşım sorununu nasıl hallediyorsunuz?
12. Ailenizde otomobil var mı? Varsa kaç tane?
13. Toplu taşıma araçlarını kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız hangi toplu taşıma aracını kullanıyorsunuz? Karataş ile Gaziantep kent merkezi arasında ulaşım çeşitliliği bakımından bir sorun görüyor musunuz; yoksa mevcut ulaşım araçlarının yeterli olduğunu mu düşünüyorsunuz?
14. Mahallenizin merkeze olan uzaklığı sizin için sorun teşkil ediyor mu? Karataş dışına hangi sebeplerden ötürü çıkıyorsunuz? Gaziantep merkezine en son ne zaman ve hangi sebeplerden dolayı gittiğinizi hatırlıyor musunuz?
15. Karataş'taki alışveriş yapabileceğiniz mekânların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Yani alışveriş ihtiyacı olan bir insanın rahatlıkla her ihtiyacına cevap bulabilecek imkâna sahip bir yer olup olmadığı konusunda neler söylersiniz?
16. Komşularınızı tanır mısınız? Mesleği, çocukları, ailesi, memleketi hakkında ne kadar bilgiye sahipsiniz? İletişim halinde bulunduğumuz komşularınız oturduğunuz bloktan mı yoksa diğer bloklardan mı? Karataş'ta başka sitelerde veya apartmanlarda iletişim halinde olduğunuz kimseler var mı? Sitenizdeki komşuluk ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?
17. Daha önce yaşadığınız mahallenizdeki komşularınızla hala görüşüyor musunuz? Daha önce oturduğunuz mahallenizi ziyaret ediyor musunuz?
18. Karataş'ın apartmanlardan veya duvarlarla çevrili sitelerden oluştuğunu gözlemliyoruz, sizce bu konut yapıları sosyal ilişkileri nasıl etkiliyor?
19. Sitenizin ve mahallenizin size sağladığı imkânlar nelerdir? Karataş mahallesindeki güvenli bir sitede yaşamının toplumdaki yeriniz açısından bir fayda sağladığını düşünüyor musunuz? Yaşadığınız yer sizi farklı kılmaktadır mıdır, bu hisse kapılıyor musunuz?
20. Karataş'ın ve konutunuzun yer aldığı site veya apartmanınızı güvenli buluyor musunuz?
21. Karataş'ta ne gibi kamusal hizmetler almaktasınız? Örneğin, bankanızın şubesi bulunmakta mıdır; yoksa bu hizmeti almak için merkeze mi gitmeniz gerekiyor?

22. Karataş'taki sosyal hayatınızı göz önüne aldığınızda, mahallenizin yeterli düzeyde sosyal donatıya sahip o olduğunu düşünüyor musunuz?
23. Sizce Karataş, merkeze bağımlılığı sınırlı olan ve kendisine yetecek düzeyde sosyal ve ekonomik değerlere sahip olan bir mahalle midir?
24. Güvenlik konusunda bir problem yaşadığınızda, yani polis gücüne ihtiyaç duyduğunuzda bu hizmeti Karataş'tan sağlayabiliyor musunuz? Yoksa başka semtlere mi yönlendiriliyorsunuz?
25. Karataş'ta bir AVM eksikliği hissediyor musunuz? Veya bir AVM olsun ister misiniz?
26. Karataş'ta yapmak isteyip de yapamadığınız bir aktivite, sosyal faaliyet veya çalışma var mı? Varsa bunlar nelerdir?